

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN MİLLÎ MÜCADELE VE
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA DONANIMI
NİSPETİNDE SİYASÎ VE TOPLUMSAL İŞLEVİ

Onur Kaan KARAKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2024

©2024-Onur Kaan KARAKAYA

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN MİLLÎ MÜCADELE VE
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA DONANIMI
NİSPETİNDE SİYASÎ VE TOPLUMSAL İŞLEVİ

THE POLITICAL AND SOCIAL FUNCTION OF TURKISH
NATIONALISM IN RELATION TO THE EQUIPMENT OF
THE NATIONAL STRUGGLE IN THE EARLY YEARS OF
THE REPUBLIC

Hazırlayan

Onur Kaan KARAKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

KIRŞEHİR-2024

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Onur Kaan KARAKAYA tarafından hazırlanan “*Türk Milliyetçiliğinin Millî Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Donanımı Nispetinde Siyasî ve Toplumsal İşlevi*” adlı tez çalışması 25.01.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

(İmza)

Üye Prof. Dr. Lütü Gürkan GÖKÇEK

(İmza)

Üye Doç. Dr. Mahmut BOLAT

(İmza)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../2024

(İmza)

Prof. Dr. Cemalettin İPEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

25/01/2024

Onur Kaan KARAKAYA

İmza

ÖZET

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN MİLLÎ MÜCADELE VE CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA DONANIMI NİSPETİNDE SİYASÎ VE TOPLUMSAL İŞLEVİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Onur Kaan KARAKAYA

Danışman: Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

2024-(X+128)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Prof. Dr. Lütfi Gürkan GÖKÇEK

Doç. Dr. Mahmut BOLAT

Tarih öncesi dönemlerden itibaren millet görünümüne sahip olan Türklerin, sonraki süreçlerde farklı coğrafi ve kültürel temasları neticesinde millet görünümünün kavramsal bir değişime uğradığı, çeşitli inanç ve dillerin etkisinde bu görünümünden uzaklaştığı ya da anlamını yitirdiği görülmektedir. Milliyetçilik telakkisinin etkin olmaya başladığı dönemde milliyetçiliğin, her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da etkin olduğu görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren kendisini hissettiren bu akım, bir imparatorluğun yıkılışı anlamına gelirken diğer tarafta millî bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkmasına etki etmiştir. Ele alınan çalışmada, milliyetçi söylemlerin ve uygulamaların Türk milletine olan etkilerine ve onun dönüşümüne yer verilmiştir. Bulunduğu coğrafya dolayısıyla çevresiyle Türkiye'nin etkileşimine, bu etkileşimin neticesinde nasıl bir pozisyon aldığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca, Sevr Antlaşmasıyla tahakküm altına alınan bir milletin, modern, çağdaş, laik ve millî saikler aracılığıyla kendi kaderini tayin etme sürecine değinilmiştir. Millî Mücadele ile birlikte bu çabaların askerî, siyasi, kültürel, toplumsal olarak ele alındığı gözlemlenmektedir. Teslimiyetçi politika yürütenlere ve ikircikli düşüncelere sahip olan toplumun bir kesimine rağmen bu mücadele kararlılıkla yürütülmüştür. Milliyetçiliğin kavramsal bağlamda etkileşim hâlinde bulunduğu çağdaşlaşma, demokrasi, cumhuriyet gibi kavramların Türk toplumuna entegre edildiği görülmektedir. Millî perspektife dayalı anlayış, iç ve dış siyasette belirleyici ve etkin bir konumda yer almıştır. Türk milliyetçiliği, içerisinde bulunduğu dönemde, saldırgan bir siyaset anlayışını benimsemediği gibi "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" prensibi gereğince kendi bünyesinde huzuru ve bağımsızlığı hedeflerken, aynı zamanda küresel barışa da katkı sunmayı amaçlayan bir politika geliştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan etik ve değerlerin, Cumhuriyet'in istikrarının sağlanmasında ve Türk milletinin bağımsızlığının kökleştirilmesinde de devam ettirildiği ve toplumun bu doğrultuda yeni bir duruşa yönlendirildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsızlık, Cumhuriyet, Çağdaşlaşma, Millî Mücadele, Türk Milliyetçiliği.

ABSTRACT

THE POLITICAL AND SOCIAL FUNCTION OF TURKISH NATIONALISM IN RELATION TO THE EQUIPMENT OF THE NATIONAL STRUGGLE IN THE EARLY YEARS OF THE REPUBLIC

M.Sc.Thesis

Preparer: Onur Kaan KARAKAYA

Advisor: Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

2024-(X+128)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

History Department

Jury

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Prof. Dr. Lütfi Gürkan GÖKÇEK

Assoc. Prof. Dr. Mahmut BOLAT

From prehistoric periods onward, the conceptual appearance of the Turks as a nation has undergone a change due to various geographical and cultural interactions, leading to a divergence from or loss of significance in their original appearance under the influence of diverse beliefs and languages. With the emergence of the concept of nationalism, it became evident that nationalism, as in any society, was influential in Turkish society as well. This trend, manifesting itself from the later periods of the Ottoman Empire, marked the collapse of an empire and, on the other hand, influenced the emergence of the Republic of Turkey as a nation-state.

In the discussed study, emphasis has been placed on the effects of nationalist discourses and practices on the Turkish nation and its societal transformation. The interaction of Turkey with its surroundings due to its geographical location and the position it adopted as a result of this interaction are elaborated upon. The process of self-determination through modern, secular, and national motives of a nation subjected to domination by the Treaty of Sèvres is also discussed. The efforts during the War of Independence reveal a comprehensive approach to these endeavors in military, political, cultural, and societal dimensions.

Despite a segment of society with submissive policies and ambivalent thoughts, the struggle was carried out with determination. The conceptual context of nationalism is observed to integrate contemporary concepts such as modernization, democracy, and republicanism into Turkish society. The understanding based on national perspective has played a decisive and effective role in both domestic and foreign policies. Within the era of Turkish nationalism, a policy of aggression was not adopted, and in accordance with the principle of "Peace at Home, Peace in the World," it aimed to achieve internal harmony and independence while contributing to global peace. The ethical values that constitute the Republic of Turkey are observed to be sustained, directing the society towards a new stance aimed at ensuring the stability of the Republic and solidifying the independence of the Turkish nation.

Keywords: Independence, Modernization, National Struggle, Republic, Turkish Nationalism.

ÖN SÖZ

Türk milliyetçiliğinin dünya üzerinde etkili olan milliyetçiliğe kıyasla nasıl bir ivmeye sahip olduğunun dile getirildiği çalışmada, Türk milliyetçiliğinin kendi toplumunda kompakt bir yapının teşekkülünde kullanıldığı görülmüştür. Millî Mücadele'nin temel motivasyonu hâline gelen millî perspektifin, sonraki süreçlere ışık tutması ve devletin yapısından toplumun düzenine kadar şekillendirici olması bakımından bahsedilmeye değer görülmüştür. İtaat etmesiyle makbul ve saygın kabul edilen bir toplumun, irade ortaya koyabilen bir vatandaşa dönüşümünde, Türk milliyetçiliği anlayışının büyük bir paya sahip olduğu ifade edilmiştir. Bundan dolayıdır ki bir toplumun kendi kaderini inşa etmesi, somut nedenler nispetinde bitik bir durumdan, kısa bir süre içerisinde sağlıklı bir toplum görüntüsüne ulaşabilmesi, Türk milliyetçiliğinin işlevselliğini ve birleştiriciliğini gösteren en somut gerekçe olarak sunulmaktadır. Bu süreçte millî hareketin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve kader birliği yaptığı kimselerin yaşadıkları zorluklardan, içerde ve dışarda karşılaştıkları dirençten, Millî Mücadele'nin dahi temel kadrosundaki çatırtılardan bahsedilmiştir. Zorluklar içerisinde yeniden inşa edilen devlet ve milletin mukadderatının, sağlam bir irade ve sayısız fedakârlıklarla sağlandığı vurgulanmıştır. Türk milletinin tarihi geçmişi hakkında bilgiler verilen bu çalışmada, bunun temel bir motivasyon olarak kullanıldığı ve çağdaş saikler doğrultusunda edebiyat, sanat, bilim, eğitim vb. birçok alanda yapılan teknik ve kültürel reformlarla Türk milletinin yeni dünya düzenine modern bir şekilde entegrasyonu gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Yapılan bu çalışmada bilime katkıyı gözeterek değerli zamanını ve emeğini esirgemeyen aynı zamanda danışmanlığı süresince profesyonelliğinin yanında, insani yardımı sunmaktan kendini geri tutmayan ve hatalara karşı hoşgörülü davranıp gelişimime ciddi oranda katkı sağlayan değerli danışmanım Prof. Dr. Sayın Yaşar ÖZÜÇETİN'e içten bir şekilde şükranlarımı sunarım. Bir Türk vatandaşı olarak yaptığım çalışmalarda, ülkeme ve milletime hizmet etmenin kutsiyetini bana öğreten annem Meral Karakaya ve babam Yaşar Karakaya'ya, bu süreçte yanımda olan dostlarıma teşekkürlerimi saygıyla sunarım.

Kırşehir- 2024

Onur Kaan KARAKAYA

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, AMACI VE ÖNEMİ.....	1
BÖLÜM 1	4
1. ERKEN DÖNEMDE MİLLET BİLİNCİNE ULAŞAN TÜRKLERDE MİLLÎ DEVLETE GEÇİŞ SÜRECİNDE BU ANLAYIŞIN GECİKMESİ	4
1.1. TÜRKLERDE, ÇAĞDAŞI TOPLUMLARA KIYASLA MİLLET ANLAYIŞININ ERKEN GELİŞİMİ.....	4
1.2. TÜRK TOPLUMUNUN İSLAMİYET'LE BÜTÜNLEŞMESİ.....	10
1.3. KİŞİ HÜRRİYETİ KAVRAMININ MİLLETLERE TATBİKİ VE MİLLİYETÇİLİĞİN SİYASÎ MANADA SİSTEMLEŞMESİ.....	14
1.4. MİLLÎ DEVLETE GEÇİŞ SÜRECİNDE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN GEÇ OLUŞUMU.....	22
BÖLÜM 2.....	28
2. SÖMÜRGEÇİLİĞİN İTİCİ GÜCÜ HÂLINE GELEN MİLLİYETÇİLİK KARŞISINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN TUTUMU	28
2.1. TÜRKLERİN AVRUPA KUVVETLER DENGESİ DİPLOMASİSİNİN BİR	

PARÇASI OLMASI	28
2.2. DENGE POLİTİKASI TEMELİNDE POLİTİK TERCİHİN ALMANYA LEHİNE BELİRMESİ.....	30
2.3. PANSLAVİST POLİTİKA ARACILIĞIYLA BALKANLARIN ELDEN ÇIKMASI	32
2.4. PARÇALANMASI TEHDİDİNE KARŞIN OSMANLI DEVLETİ'NİN GELİŞTİRDİĞİ POLİTİKALAR	34
2.5. DIŞ SİYASETİN BELİRLENMESİNDE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN AĞIRLIĞI.....	39
BÖLÜM 3	45
3. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE İKİ AYRI YAPIYA DAYANAN BİR POLİTİKA	45
3.1. İSTANBUL HÜKÛMETİNİN TERCİH ETTİĞİ POLİTİKANIN TESLİMİYETÇİ BİR TARZDA GELİŞMESİ.....	45
3.2. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN TAKİP ETTİĞİ SİYASET TEMELİNİN MİSÂK-I MİLLÎYE DAYANMASI	49
3.3. MİLLÎ MÜCADELE HAREKETİNİ BAŞLATAN İTİCİ GÜÇ: İZMİR'İN İŞGALİ	54
BÖLÜM 4	58
4. MİLLÎ SİYASET ANLAYIŞININ OLUŞMASINDA BELİRLEYİCİ OLAN UNSURLAR VE MİLLÎ ANLAYIŞIN TÜRK DIŞ POLİTİKASINI BELİRLEMESİ	58
4.1. TÜRKİYE'NİN COĞRAFİ KONUMU	58

4.2. TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK DURUMU	60
4.3. JEOSTRATEJİK AÇIDAN GEÇİŞ NOKTASI OLAN ANADOLU’YU KORUMA İÇGÜDÜSÜ	62
4.4. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ: TARİHÎ ARKA PLAN VE SİYASİ ETKİLER	64
4.5. TÜRK KÜLTÜR YAPISI.....	67
4.6. MİLLÎ MÜCADELE İLE ORTAYA ÇIKAN VE ÖNEMİ ARTAN MİSÂK-I MİLLÎ’NİN CUMHURİYETE GİDEN YOLU OLUŞTURMASI.....	69
4.7. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TATBİKİNDE ANLAMLI BİR MİLLÎ DİRENİŞİN GÖRÜLMESİ.....	71
4.8. TÜRK DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞININ DENGECİ VE STATÜKOCU OLMASI.....	73
4.9. “YURTTA SULH CİHANDA SULH” PRENSİBİNİN GERÇEKÇİ, UYGULANABİLİR MİLLÎ SİYASET YAKLAŞIMININ İFADESİ HÂLINE GETİRİLMESİ.....	74
4.10. MİLLÎ SİYASET UYGULAMASININ ESASINI OLUŞTURAN “MİLLÎ BAĞIMSIZLIK”, “MİLLÎ MİSÂK”, “ULUSLARARASI HUKUKA SAYGI”	76
BÖLÜM 5	80
5. MİLLÎ BAĞIMSIZLIKTA MODERNLEŞMENİN ÖNEMİNİN ANLAŞILMASI	80
5.1. ÇAĞDAŞLAŞMANIN BİR GEREKSİNİM OLARAK DÜŞÜNÜLMESİNE NEDEN OLAN ORTAM	80
5.2. MİLLET HAYATINDA FİİLEN MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLERİN	

CUMHURİYETE GİDEN YOLU OLUŞTURMASI.....	84
5.3. İMPARATORLUKTAN CUMHURİYETE GEÇİŞİN BİR ÇAĞDAŞLAŞMA OLARAK GÖRÜLMESİ VE GERÇEKLEŞTİRİLME ARZUSU	86
5.4. TAKİP EDİLEN DİYALOĞA DAYALI BARIŞÇI SİYASET ÇABALARININ TOPLUMDA KÖKLÜ DEĞİŞİKLİKLERİ HEDEFLEYEN “İNKILAP” HAREKETLERİNDEKİ YERİ VE ROLÜ	89
5.5. MİLLÎ MÜCADELE’DE ORTAYA ÇIKAN MİLLÎ KİMLİK BİLİNCİ BÜNYESİNDE “MİLLET” VE “DEVLETİ” ALGILAYAN YENİ BİR DURUŞUN ELDE EDİLMESİ	92
5.6. MİLLÎ KİMLİĞİN OLUŞUMUNDA AYRILIKÇI UNSURLARIN BÜNYEDE ERİTİLEREK DİL VE KÜLTÜR MERKEZLİ BİR BİRLİKTELİĞİN OLUŞTURULMASI ÇABASI.....	96
SONUÇ	100
KAYNAKÇA.....	102
EKLER	110
ÖZGEÇMİŞ	115

KISALTMALAR

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Çev.: Çeviren

Doç.: Doçent

Dr.: Doktor

Ed.: Editör

Prof.: Profesör

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TDA: Türk Diplomatik Arşivi

Vb.: ve benzeri

Vs.: vesaire

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, AMACI VE ÖNEMİ

Türk milliyetçiliğinin hürriyet söylemleriyle Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren kendisini hissettirdiği bilinmektedir. Bu kavramın Türk milletinin anlam dünyasına girmesiyle birlikte toplumun temel varsayılan tanımının ve rolünün dışında gelişmeler olduğu aktarılmalıdır. Özellikle Osmanlı aydınları arasında popüler bir hâle gelen milliyetçilik, sonraki süreçlerde etkin siyasetin belirlenmesine ve buna bağlı ihtiyaçların şekillenmesine yol açtığı söylenebilir. Araştırmada, toplumu etkileyen ve sonrasında dönüştürecek olan gelişmelere yer verilmesi, Türk milliyetçiliğinin bir toplum üzerinde ne kadar etkili bir varyasyon olduğu konusunda bilgi vermektedir.

Bir milletin kendi tarihi geçmişine karşı gösterdiği duyarlılığın, aynı milletin geleceği üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda Türklük mefkûresinin inşasında, Türklerin geçmiş milletlerin içerisinde diğerlerine nispeten millet anlamında erken bir gelişim göstermiş olması fakat sonrasında farklı coğrafyalarda yer almasının beraberinde getirdiği bir etki olarak kültürel, dilsel, inançsal anlamda maruz kaldığı gelişmelerin, Türklük duygularını zaman içerisinde yitirmesine ve kendilerini tanımlayan bir unsur olmaktan çıkmasına neden olan bir durum olarak aktarılabilir. Çalışmada, Türklerin duygusal ve kimliksel bazda uğradığı asimilasyona neden olan gelişmeler irdelenmiş ve bunun tekrar temini noktasındaki çalışmalar aktarılmıştır. Türk milliyetçiliğinin siyasal olarak Osmanlı içerisinde kendisini gösterdiği süreçlerde, henüz olgun bir ideoloji hâline dönüşmediği ve Osmanlı Devleti'ni kurtarmak için Osmanlılık ve İslamcılık teorilerinin bir yanal destekçisi konumunda yer aldığı görülmüştür. Müstakil bir ideoloji olarak benimsenmesi Millî Mücadele Dönemi'ne denk gelmektedir. Milliyetçilik, bir dış etken olarak geniş coğrafyalarda hüküm süren Osmanlı'nın varlığını tehdit etmesi ve farklı bölgelerdeki Türk ve Müslüman unsurların bu durumdan zarar görmesi neticesinde, olumsuz bir gelişme olarak da aktarılmıştır. Temelde milliyetçilik kozmopolit bir devletin sonunu getirirken mevcut konjunktürde millî bir devletin de doğmasına neden olan hem yıkıcı hem de birleştirici bir etken olarak sunulabilir.

Türk milliyetçiliğinin Millî Mücadele Dönemi'ndeki seyrine bakıldığında, Türk milletinin bağımsızlığı için oldukça hassas bir nokta olarak kabul edildiği görülmektedir. Bir tarafta Osmanlı'nın temsilcilerinin teslimiyetçi bir politika izlemesine karşın diğer tarafta bağımsızlık mücadelesinin verildiği bir süreç ortaya çıkmıştır. Bağımsızlık olarak

nitelendirilen bu mücadele, o dönemde gerek İstanbul Hükûmeti tarafından gerek dış devletlerin baskıları aracılığıyla sindirilmeye çalışılmış, bir grup isyancının amansız mücadelesi olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Anadolu hareketi olarak da ifade edilebilen Millî Mücadele'nin, milleti merkeze alan bir yapıya sahip olması, kişilerin ve birtakım zümrenin kurtuluşunu hedefleyen statükocu bir zihniyeti reddetmesi, aleyhlerinde propaganda yürütülmesine neden olan bir gelişme olarak görülmektedir. Bu süreçte Misâk-ı Millî adında coğrafi sınırların dışında milletin izzet ve istikbalinin de muhafaza edilmeye çalışıldığı bir belge ortaya konulmuştur. Bu belge, Türk milletinin bağımsızlığını niteleyen aynı zamanda topraklarındaki işgallere karşı teslimiyetçi bir zihniyeti reddeden, ihtilalci yapıyı ortaya çıkaran bir temel taşı olarak ifade edilebilir. Buradaki ihtilalin Türk milletinin tahakküm altında yaşamayı reddetmesiyle ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Bağımsızlığını elde etmeyi başarmış bir milletin ihtilali, daha sonraki süreçlerde inkılaplarla sağlam ve barışçıl temeller üzerine inşa edilecektir.

Yüzyıllarca birlikte yaşamış oldukları Balkan ülkeleri ve Arap coğrafyasındaki milletlerin bu süreçte Türklerin aleyhinde bir tavır almaları ve bu tutumlarının saldırgan bir yapıya sahip olması, Türk milletinin, millet olarak refleks göstermesindeki vahim ancak önemli gelişmelerden biri olarak gösterilebilir. Daha sonra bağımsızlığını elde eden ancak uzun bir dönem Osmanlı'nın tebaası konumunda yer alan Yunanlıların, Anadolu coğrafyasındaki saldırgan ve istilacı tutumları, Türklük şuurunu uyandıran ve Millî Mücadele'nin elini güçlendiren pozitif olarak değerlendirilebilecek belki de tek gelişme olduğu söylenebilir. Millî Mücadele'nin yokluklar içinde gerçekleştirilmeye çalışıldığı bilinmekle birlikte yok olma tehlikesine karşı gerçekleştirildiği de önemle vurgulanmaktadır. Türk milletinin varlık sahasındaki rolünü devam ettirebilmesi açısından Millî Mücadele'nin oldukça kritik bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Çalışmada, Türk milletinin Anadolu coğrafyasındaki devamlılığının bir şartı olarak millî hareketin değerine yer verilmiştir.

Türk milliyetçiliğinin, Avrupa'da görülen bazı milliyetçilik anlayışları gibi ötekileştirici ve dışlayıcı bir muhtevaya sahip olmadığı önemle ifade edilmelidir. Türk milliyetçiliği, bünyesinde yaşayan inanç ve etnik grupları tek bir millet olarak değerlendirmiştir. Kapsayıcı ve birleştirici bir etkiye sahip olan Türk milliyetçiliği, vermiş olduğu mücadeleyle halkını özdeşleştiren ve başarıyı bir kesime mal etmeyen etik bir anlayış ortaya koymuştur. Kendi bağımsızlığını elde edip bağımsızlığını elde ettiklerine karşı onların çağdaş prensiplerini kuşanan Türk milliyetçiliği, demokratik bir düzlemde kendi

meşruiyetini sağlama çabasında olmuştur. Millî bağımsızlığın elde edilmesi neticesinde dış politikada uluslararası hukuka saygılı ve barışçıl siyasetin etkin olduğu görülmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" prensibiyle hareket eden Türkiye Cumhuriyeti, içerde ve dışarda barışı temin ve tesis gayreti içerisinde olmuştur. Ulusal bağımsızlığını ekonomi, eğitim, tarih ve dil çalışmalarıyla güçlendirmeyi hedefleyen Cumhuriyet, dışa bağımlılıktan kurtulmak ve Türk milletinin çağdaş gereksinimler nispetinde kuşanmasını hedeflemiştir. Millî bağımsızlık hedefine uygun olarak modernizasyon çalışmalarına yer veren Atatürk'ün, dilin sadeleştirilmesi, Türk Tarihi'nin araştırılması, klasik eserlerin Türkçe'ye kazandırılması, harf devrimi, laiklik ilkesinin benimsenmesiyle dinin propaganda aracı olarak kullanımının önüne geçilmesi gibi gelişmelerle Türkiye Cumhuriyeti'ni inşa ve ihya çabası içerisinde olduğu görülmektedir.

Çalışmada, bahsedilen hususların her birinin bir toplumun bağımsızlığını elde etmesinde ve modern dünyaya adapte olması noktasından önemli olduğu düşünülmektedir. Bundan kaynaklı olarak bahsedilme gereği duyulmuştur. Araştırmanın temel problematiğindeki Türk kimliğinin yokluğu ve varlığı arasındaki farkın Türk toplumu üzerindeki etkisi ele alındığında çözümlenmesinin bir ideolojinin ve beraberinde getirdiklerinin anlaşılması noktasında açıklayıcı olduğu düşünülmektedir. Çalışmada, arşiv malzemeleri, telif-tetkik eserler ve bununla ilgili müstakil çalışmalara yer verilmesi neticesinde iddiaların dayandığı bilimsel temeller gösterilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM 1

1. ERKEN DÖNEMDE MİLLET BİLİNCİNE ULAŞAN TÜRKLERDE MİLLÎ DEVLETE GEÇİŞ SÜRECİNDE BU ANLAYIŞIN GECİKMESİ

1.1. TÜRKLERDE, ÇAĞDAŞI TOPLUMLARA KIYASLA MİLLET ANLAYIŞININ ERKEN GELİŞİMİ

Türklerin millet anlayışının erken gelişimi, tarihsel süreç içerisinde çeşitli etmenler aracılığıyla farklı formatlarda şekillenmiştir. Her toplum coğrafya, dil, kültür, inanç gibi temel prensipler üzerine kendi kimliğini inşa etmektedir. Bunlar kimi zaman bilinçli bir şekilde toplumu dizayn etmek kimi zaman ise organik bir şekilde toplumun kendi kendisini oluşturmasıyla mümkün olmaktadır. Yukarıda ifade edilen prensipler, o toplumun yaşam biçimini şekillendiren düşünce dünyasına yön veren ve toplulukların tarihsel süreç içerisinde nasıl bir ivme göstereceğini tayin eden bir olgu olarak görülmektedir.

Türkler, Orta Asya'nın geniş coğrafyasında yarı göçebe bir yaşam tarzını benimsemiş, bağımsız kabileler bütününden oluşan bir topluluk olarak yer almışlardır. Yaşadıkları bölgenin zorlu şartlarla çevrilmiş olması, Türklerin birbirlerine ve çevresindeki topluluklarla etkileşim hâlinde bulunmalarına yol açmıştır. Milliyet bilincine sahip bir topluluk olarak değerlendirilebilen o dönemki Türkler için hayatı yaşanılabilir kılmamanın en önemli formüllerinden biri olan birlikteliği, hayatta kalmanın ve varlığını sürdürebilmenin bir ön şartı olarak kabul ettikleri görülmektedir. İslamiyet öncesinde Şamanizm ve buna bağlı Altay mitolojisini benimsemiş Türkler, dinî ritüellerinin toplu bir şekilde yapılması ve inançlarına karşı bağlılıkları da yine bir arada tutulmalarına katkı sağlayan bir başka unsur olarak değerlendirilebilir. Aynı inancın bir uzantısı olan “Kut” anlayışı, Türklerde yöneticisine karşı ilahî bir itaati beraberinde getirmiş ve birlikteliklerine katkı sağlamıştır. Aynı inancı paylaştığı ve halkıyla bütünleşik olabileceği düşünülen diğer milletlere göre bu anlayışın bir fark yarattığı görülmektedir. Yöneten ve yönetilenin arasındaki bu sağlam bağ, Türkleri bir millet olarak değerlendirebilmenin de yolunu açmıştır. Eski Türklerdeki tüm dünyayı Türklerin yönetmesi gerektiği inancı daha sonraki süreçlerde “Kızıl Elma” gibi motivasyonlarla desteklenmiştir. Cihat emrinin tatbiki düşünüldüğünde, İslamiyet'i benimsemiş diğer topluluklara kıyasla Türklerin, daha geniş coğrafyalarda hüküm sürmesi gereğince daha makbul ve idealize edilmiş halini sundukları düşünülmektedir. Zaman içerisinde çeşitli coğrafyalarda hüküm süren Türklerin diğer kültürlerle tanışması ve bunlardan etkilenmesi, tarihini daha zengin ve anlamlı kılan bir araç hükmünde olmuştur.

Verilen bazı örnekler nispetinde Türklerin diğer milletlere nazaran daha erken bir millet bilincine ulaşmasının tarihsel süreç içerisinde olağan bir durum olduğu düşünülmektedir. Bu olağanlık, coğrafya gibi bazı sebeplerin doğal gelişiminin dışında, Türklerin kendi iradeleri neticesinde millet olabilme şuurunu taşıdıkları ve bunu sürdürebilmek için gösterdikleri gayreti de gözlememesi üzerinde dikkatle durulmalıdır.

Çinlilerle aynı coğrafyayı uzun süre paylaşmış olan Türkler, kendi kimliklerini ve düşkün oldukları bağımsızlıklarını koruyabilmek için Çin ile birçok savaş yapmış ve diplomatik girişimlerde bulunmuşlardır. Çin'e karşı pozisyonunu koruyabilmek ve dağınık yaşamaları nedeniyle asimile olma endişesi, Çin'e karşı ihtiyatlı tavırların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Asya Hun Devleti kağanlarından olan Ki-ok, o dönem Çin'in başkenti olan Ch'ang-an yakınındaki imparatorun sarayını yıkmıştır. Bu yolla iktisadî anlamda bir kazanç elde etmeyi uman Ki-ok, ilişkilerini de pekiştirebilmek adına Çinli bir prensesle evlenmiştir (Kafesoğlu, 1982: 61). Evlilikle sağlanması amaçlanan bağlar millet olarak varlık sahasında devam edebilmenin zorunluluğu kapsamında değerlendirilebileceği gibi aynı zamanda Ki-ok'un isminden de anlaşılacağı üzere, millî Türk kültür yapısına zarar da vermiştir. Bu mesele farklı bir merhalede değerlendirilecek olup şimdilik pozitif yönü ele alınmakla kalmıştır.

Bugün bireylerin davranışlarından eylem biçimine kadar olan değerlendirmelerde, kişinin kimliğini tesis eden unsurların etkisine değinilmektedir. Örneğin, Rusya'da yaşayan bir kimsenin, Rusya'nın kapalı ve buhranlı havasının etkisiyle bu durumun edebiyatlarına daha çok karamsarlık olarak yansıdığı ifade edilmiştir. Tıpkı kişilerde olduğu gibi milletlerin de yukarıda ifade edilen çeşitli temeller üzerine ortaya koyduğu tavırlar ve özellikler bulunmaktadır. Türk milletinin de teşkilatlanmaya müsait bir doğası olduğu gözlemlenmiştir. İslamiyet öncesi dönemden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar olan süreç baz alındığında, Türklerin sayısız devlet kurmuş olması bunun en temel örneklerindedir. Doğal olarak bu durum, Türklerin diğer topluluklara kıyasla daha erken millet bilincine ulaştıklarının göstergesi kabul edilebilir.

Türkler tarihsel süreç içerisinde çeşitli dinlerin mensubiyeti altına girmişlerdir. Din, o dine inanan toplumun kişisel hayatından sosyal hayatına kadar her alanda etkisini gösteren ve kişileri yönlendiren bir kurum olmuştur. Siyasal ve sosyal olarak karşılıklı etkileşim hâli içerisinde olan aynı zamanda kişileri de buna göre yönlendiren din; fertler arası, fert-devlet ve fert-millet ilişkileri bağlamalarında düzenleyici ve tamamlayıcı bir misyon üstlenmiştir. Türklerde ailenin bugün dahi -zaman zaman yozlaşmalar görülse de- bir kurum olarak elzem

bir pozisyonda yer aldığı ifade edilebilir. Aileye karşı olan bu bağlılık din ile birlikte “Atalar Kültü”nün doğmasına neden olmuştur. Türklerin inançlarının kendilerini yönlendirme noktasında oldukça güçlü bir etken olduğu görülmektedir (Akcan, 2020: 307). Devlet yöneticisi ve yönetilenler arasındaki bağın sağlam olması neticesinde daha sağlıklı bir millet yapısının varlığına değinilmişti. Buna bağlı olarak Türkler, Orta Asya’dan itibaren devlet yöneticilerini özenle yetiştirmiş, onların eğitimlerine ve sahip olması gerektiğine inanılan yetilerine katkı sağlayacak her husus itinayla kendilerine verilmeye çalışılmıştır. Türklerin İslamiyet’i benimsemesiyle de bu durum değişmemiş, Selçuklularda da Osmanlılarda da şehzadelerin eğitimlerinde aynı özenli tavrın devam ettirildiği görülmüştür. Devlet yöneticiliği makamına gereken özenin verilememesi durumunda ya da sistemin işleyişine hanel getirecek beceriksiz kimselerin eylemlerinin faturası milletçe ağır ödendiğinden, millet olabilmenin kıymetini idrak edenler, bunun önüne geçebilecek olumsuzlukları engellemeye gayret etmişlerdir (Akcan, 2020: 311). Yöneten ve yönetilenler arasındaki bağın, inanç ve kültür bağlamında Türk milletini bir arada tuttuğu görülmektedir. Bu durum toplumun yöneticisine itaat etmesini zorunlu kılmakta ve bir biat kültürünün ortaya çıkmasına neden olduğu gözlemlenmiştir. Başlangıçta bu durum Türk milleti için millet olabilmenin yolunu açsa da Cumhuriyet Dönemi’ne geçişte biat kültürünün olumsuz taraflarını da yaşamıştır. Bu konu ilerleyen süreçte irdelenecek olup şimdi detayına girilmeyecektir.

Tarih sahnesinde var olmasıyla birlikte millet bilincinin oluştuğu ve topluluk olarak hareket edebilme kabiliyetinin görüldüğü Türklerde, kendi milleti üzerine milliyetçi bir tavır geliştirdiği gözlemlenmektedir. Buradaki milliyetçilik, modern anlamdaki milliyetçilik olmasa da “Türk milleti” olarak kompakt bir profile sahip olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla erken dönemlerde oluşturulan bağların, sonraki süreçlere yön veren ve bir içe dönüşü oluşturan kılavuz hükmünde olduğu söylenebilir. Öyle ki Cumhuriyetin kuruluşu döneminde, ulus-devlet fikriyatının “geçmişin temel taşları” üzerine inşa edilmesi durumu söz konusu olmuştur (Uzun, 2010: 253). Modernize edilen bir devletin dahi aradığı motivasyonu kendi kökenlerinde görmesi ve bu yolla politikalar geliştirmesi, erken dönemde oluşturulan millet bilincinin önemine dikkat çekmektedir.

Batı alimleri tarafından “Bozkır Medeniyeti” olarak ifade edilen Orta Asya gelenekleri ve bu geleneklerin uygulayıcısı olan Türklerin, kadınların sosyal yaşamda ve devlet yönetiminde özne olmalarını sağlamaları, liyakat sistemine vermiş oldukları değer ve büründükleri ahlaki kimlik, medeniyet olarak tasvir edilen kavramın Türklerde karşılık gördüğünün göstergeleri olarak ifade edilebilir (Ulusoy, 1994: 53). 20. Yüzyılın başlarında

dahi kadınların sosyal hayatta olması gerektiği pozisyonda yer almadığına yönelik durumlar ve buna bağlı kadın hak ve özgürlüklerinin dile getirildiği platformlar ve eylemler düşünüldüğünde, Türklerin çok erken dönemlerde bunu başarmış bir millet olması, diğer topluluklara kıyasla içerisinde bulunduğu durum hakkında bilgi vermektedir. Toplumundaki cinsiyete dayalı eşitsizliklerin önüne geçen ve bu yolla bütün olmayı başarabilmiş bir topluluğun diğerlerine nispetle millet olma şuurunu göstermesinin içten bile olmadığı ifade edilmelidir. İfade edilen eşitsizlik durumlarının sadece kadınlar nispetinde değil, devlet adabı neticesinde tüm bireyler için geçerli olması, üstün bir zümrenin varlığının reddedilmesi durumunun da millet olma eğiliminin gerçekleşmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Her milletin kendi içsel dinamikleri söz konusudur. Kendi özünde bulduğu ve bu sayede bugününü anlamlı kılıp şekillendirdiği bir itici gücün varlığından söz edilebilir. Türk milleti için de bu içsel motivasyonun Türk (Oğuz) töresi olduğu söylenebilir. Türklerin atalarına ve törelerine olan bağlılıkları son derece kayda değer ve uygulanmasının tartışılmaya açılmadığı bir kanunlar bütünü olarak kendisini göstermektedir (Ulusoy, 1994: 119). Burada dikkat edilmesi gereken husus, geleneklere olan bağlılığın ve geçmişten ilham alma dürtüsünün, modern geleceğe yönelik atılımların önünde bir engel teşkil etmiyor oluşudur. Geçmişten feyz almakla geçmişte yaşamak arasındaki farklılığın bu noktada önem arz ettiği düşünülmektedir. Türk töresi, sadece birtakım vesikadan ibaret olan sınırlı bir kanunlar bütünü değildir. Ahlak, din, sosyal hayat, hikmet, hukuk gibi alanları da kapsayan yazılı olmayan kuralları da bir bütün olarak içerisinde barındıran üst düzey bir nizam aracıdır. Ziya Gökalp töre sözcüğünün anlamını yasayla sınırlı tutmamış biraz önce ifade edilen ve daha birçok anlama gelen Türk toplumunun alışkanlıklarının da şekillendirilmiş hâlini sunmaktadır (Gökalp& Dizdaroğlu, 1976: 13). Bu durumda törenin anlamının birtakım ritüellerle sınırlı olmadığı, oldukça kapsayıcı olup Türk'e dair değerlendirilebilecek unsurları belirgin hâle getirdiği ifade edilebilir.

Türklerin fütihat anlayışına sahip olması, Türk'ün nizamını geniş coğrafyalarda hâkim kılmak esasına dayalı anlayış diğer milletlere nazaran millet anlayışının daha erken oluşmasındaki bir diğer etken olarak sunulabilir. Fütihat anlayışının temelini yine töreye dayalı olduğu gözlemlenmektedir. Mete Han'dan Timur'a kadar farklı coğrafyalarda törenin hâkimiyeti için çaba gösteren Türk kağanları, devletin teşkilatlanmasında ve yapısında da düzeni töreye uygun bir şekilde entegre ettikleri görülmektedir. Diğer bir adlandırmayla 'Örfi Hukuk' olan töre, İslamiyet'in benimsenmesiyle dahi terkedilmemiş devletin karar

mercilerinde ve sosyal yaşamda etkisini göstermiştir. Cumhuriyet Dönemi telakkilerinde de tarih anlayışından dilin kullanımına kadar birçok alanda Türk Töresinin belirleyici unsur olduğu göze çarpmaktadır (Saltuklu, 2019: 63). Cumhuriyet Dönemi Türklük telakkisinde törenin hâkim unsur olduğu hususunda Atatürk, devlet ve halkı birleşik kavramlar olarak değerlendirmiş ve vatani teşekkül edecek toprak parçasının varlığının, insanı var etmenin bir ön koşulu olduğu konusunda çeşitli fikirler öne sürmüştür. Buna ek olarak devlet başkanının teşbihat gereği üç ayaklı masanın diğer bir ayağı olduğunun anlaşılacağı betimleri görülmektedir. Bunların içerisinde en kritik nokta olan devletin varlığının tehdit altında olduğu durumlarda diğer unsurların canlılığını yitireceği anlaşılmaktadır. Bu anlayış Türklerde bağımsızlığı tetiklemiş, üzerinde yaşanan toprak parçasına kutsiyet atfedilmesiyle sonuçlanmıştır.

Karlsbad Hatıraları adlı eserinde Atatürk'ün devletin tanımını şöyle yapmıştır: “... *Devlet muayyen muntukada yerleşmiş ve kendine has bir kuvvete sahip olan fertlerin mecmu heyetinden ibaret bir mevcudiyettir*” (İnan& Atatürk, 1999: 2).

Atatürk'ün ifadesinden de anlaşılacağı üzere, yaşanan yerle yaşayanlar arasındaki doğrusal ilişkiye temas edilmiştir. Bu anlayışın Türklerde bağımsızlık mefkuresinin gelişmesine katkı sağlamış ve diğer milletlerle arasında fark yaratabilecek bir anlayışın oluşmasına neden olmuştur, denilebilir.

Türklerin farklı coğrafyalarda farklı devletler kurduğu ifade edilmişti. Ancak bu durumun küçük kabile devletlerle sınırlı olduğu düşünülmemelidir. Göktürk Kitabelerinde, devletin organlarının işleyişi hakkındaki tasarrufların yer aldığı görülmektedir. Olgun bir karakter yapısına sahip olan devletin ve o devletin bünyesinde barınan her bir fert için düzenleyici ve toparlayıcı bir nizamın yer alması, Türklerin devlet anlayışının küçük kabile devlet değil, cihanşümül anlayışlarının bir karşılığı olarak ‘sistemik bir devlet görüntüsü’ olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır (Kayıran& Metintaş, 2018: 3). Cihanşümül anlayışın en temel gereksinimlerinden olan adalet anlayışına dikkat çekilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Tüm dünyaya bir nizam getirme amacını kendisi için idealleştiren Türkler, sadece kendi milletleri üzerinde değil, etkileşim hâlinle oldukları ve yönettikleri milletler üzerinde adil ve disipline edici bir tavır gösterdiklerine inanmaktadırlar. Türklerin kendi ve diğer milletler üzerindeki tutumlarının ne kadar adilane olduğu konunun kapsamı dışında kalsa da adilane tutum sergileyemeyen bir milletin çeşitli coğrafyalarda uzun süre hükümlük yapması da pek ölçülü görülmemektedir.

Türklerin birtakım semboller üzerine çeşitli anlamlar yükledikleri görülmektedir. Bu

sembolleri sosyal hayatlarında kullanmaları ve bu sayede yükledikleri anlama bağılı olarak ortaya koydukları Türklük şiarının motivasyonunu diri tutmayı amaçlamışlardır. Bu sembollerden biri olan ok, Orhun Abidelerinde kabile anlamına gelmektedir. Oğuz Kağan, oğullarına teker teker oklar verip bunları kırmalarını istemiştir. Yalın hâlde kolaylıkla kırılan okları bir araya getirdiğin kırmanın mümkün olmadığını göstermiştir. Oğuz Kağan yaptığı bu betimlemeyle Türklerin birlik içerisinde bulunabilmeleri dahilinde, ayırıcı unsurlar tarafından zarar görmelerinin mümkün olmadığını ifade etmek istemiştir (Ercilasun, 1993: 13). Ortaya konulan örneğin, tüm Türk tarihi için birlikteliğin ve bu birlikteliğe bağılı bağımsızlığın devam ettirilebilmesi açısından ehemmiyetinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Türklerin millet ve devlet bilincinin çok eskilere dayanması, ortaya koydukları öğretilerden, bu öğretilerin daha sonraki süreçlerde pusula görevi görmesinden bilinmektedir. Sonraki süreçlere yön veren bir anlayışın içerisinde bulunulan dönemde diğer milletlerin üstünde bir bilinç olduğu konusuna da açıklık getirmektedir.

Türklerin diğer milletlere kıyasla öne çıkararak ve onlardan önce olarak ifade edilebilecek hususlarından bir diğeri de sahip oldukları milliyet şuurudur. Daha önce bu milliyetçi tutumun modern milliyetçilikle karıştırılmaması gerektiğinden bahsedilmişti. Orta Asya kökenlerinden itibaren millî bir çizgide hareket eden Türkler, bu fikir doğrultusunda bir arada tutunmuş ve yayılma şansı elde etmişlerdir. Türklerin yayılmacılığının radikal bir yayılmacılık olmadığı ve diğer ırk mensuplarını değersiz gören faşist bir tutumla da karıştırmamak gereklidir. Konuya açıklık getirmesi bağlamında Asya Hun Devleti İmparatoru Çi-çi'nin, milliyet fikrini dile getirişi ve başka bir milletin tebaası konumunda olmayı utanç verici olarak değerlendirmesi bunun örneklerinden biridir. Bu konuyla ilgili yapılan araştırmalarda Çin araştırmacısı olarak bilinen Friedrich Hirth, devlet siyasetinde milliyetçiliğin temasını kullanan ilk devlet adamı olarak Çi-çi'yi ele almıştır (Sarıay: 1993: 8). Görüldüğü üzere burada söz konusu olan milliyetçiliğin, basit bir söylemden ibaret olmadığı ve devlet teşkilatlanmasında aktif bir unsur olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Türklerin teşkilatlanma noktasında milliyetçiliği tema olarak benimsemesinin yanı sıra teşkilatlanmayı profesyonel bir düzlemde ele almaları, kendilerini tarih sahnesinde her zaman için hatırı sayılır bir konumda tuttuğu görülmektedir. Bugün modern bir ülkenin sahip olması gereken temel bilişenlerin, Türkler için tarih öncesi döneme kadar götürülebilir olması biraz önceki ifadeyi kanıtlar nitelikte olduğu düşünülmektedir. Önemli yazarlardan biri olarak gösterilen dergi editörlüğü ve yöneticisi olan Tanıl Bora, konuyla ilişkili Fuat Köprülü'nün fikirlerini irdelediğinde, siyasal örgütlenme, bağımsızlık,

millet gibi kavramların çok eski zamanlardan itibaren Türklerin devlet yapısının temel bileşenleri olarak mevcudiyetini koruması, Türklerin bu alanda tanınmışlığını sağlayan bir etken olduğu sonucuna gitmiştir (Bora, 2017: 46).

Türklerin devletin mahiyetine yükledikleri anlamın, tıpkı bir aile kavramı gibi olduğu görülmüştür. Devletin, aile denilen kutsal kavramın yaşatıcısı olarak algılanması ve en az aile kadar değerli olduğu düşüncesi, devletin de müstakil olarak kutsal kabul edilen bir olguya dönüşmesine neden olmuştur. Türkler arasında bugün dahi yaygın bir kavram olan ‘Devlet Baba’ ifadesinin esasında temel teşekkülü, tarih öncesi dönemlerde devletin kendisine yüklenen anlamında açıklanabilir. Yapılan bir araştırmada Ziya Gökalp’in, Türklerin devletsiz yaşayamayacağı yalnız aile kurumunun varlığıyla hayatını idame ettiremeyeceği muhteviyatına erişilmiştir (Bora, 2017: 47). Devletin varlığına bu kadar ciddi bir anlam yükleyen bir milletin, millet olma şuuru noktasında erken bir gelişim göstermesi de doğrusal olarak söz konusu olabilmektedir. Türkler, ifade edilen devlete olan bağlılıkları da ödüllendirmişlerdir. Devlete bağlı olan kimselerin bu yolda yaptıkları girişimleri kendilerini kahraman olarak bulmalarıyla nihayete erdiği görülmektedir. Devletine bağlılık duyan kimselerin, yine devletleri tarafından toplumunda ön plana çıkartılması, kişilerin devlete karşı bakışını her zaman için yüksek bir seviye tutabilmeyi sağlayan bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Türklerde kullanımının yaygın olduğu bir müzik aleti olan kopuzla halk ozanlarının bu kahramanlıkları destanlaştırması ve romantik bir anlam yüklemesi millet olarak hareket edebilme kabiliyeti arttıran bir başka unsur olarak görülmektedir (Köprülü, 1972: 29). Bu bahiste sonuç olarak ifade edilmelidir ki Türkler, kendilerini inşa eden bu inşa sürecinde inanç, kültür, devlet, siyaset vs. unsurları bünyesinde bir şekilde işlemeyi başarmış bir millet olarak değerlendirilebilir. Varlık sahnesine çıktığı andan itibaren, maddî kazanımların yanı sıra Türk dünyası ve diğer milletler için de topluluğa mal olunabilecek kazanımları bünyesinde barındırması diğer devletlerle olan münasebetleri çağdaş toplumlarından kendisini en azından devlet ve millet kavramları açısından öne çıkaran özellikler olmuştur.

1.2. TÜRK TOPLUMUNUN İSLAMİYET’LE BÜTÜNLEŞMESİ

Türk toplumu tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış farklı kültür ve inanç gruplarıyla etkileşim içerisinde olmuş bir geçmişe ve zenginliğe sahiptir. Orta Asya coğrafyasından doğmuş olup Türk boyları aracılığıyla çeşitli bölgelere yayılmıştır. Bunların neticesinde İslamiyet’le tanışmıştır. Türklerin İslamiyet’le tanışması sadece dinî bir değişim ve yenilik olmayıp aynı zamanda kültürel, siyasi ve sosyal mecrada da değişimi ve yeniliği

beraberinde getirmiştir. Soy birliği esasıyla hareket eden Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte artık din birliğine dayalı ümmet anlayışının kendini göstermeye başladığı yeni bir kimlik ortaya çıkmıştır.

Karahanlılar Devletinin 920-955 yılları arasındaki hükümdarı olan Satuk Buğra Han, Abdülkerim ismini alarak Müslüman olmuştur. Müslüman olmasıyla İslamiyet'in emrettiği cihat vazifesini yerine getirme gayretiyle birlikte hâli hazırda var olan kızıl elma anlayışının hareket alanını genişlettiği söylenebilir. Daha önce Bala sığın olan başkent bu dönemde Kaşgar'a taşındığı gözlemlenmektedir. Bu durum, Türklerin Batıya yönünü çevirmesini, karasal iklimden çıkıp açık denizlerde hükmetme idealini besleyen bir gelişme olarak görülmüştür (Toker, 1979: 139). Türklerin yeni coğrafyalarda yayılma ihtimalinin doğması, İslamiyet'le birlikte yeni bir Türk-İslam sentezinin de ortaya çıkmasına katkı sağlayan bir gelişme olarak değerlendirilecektir. Yeni bir medeniyeti kendi medeniyetiyle de yoğuran Türklerin, İslamiyet'in batıya açılan yüzü olarak tarih ve medeniyet sahnesinde oynayacağı yeni bir rol üstlenmesi anlamına da gelmektedir. Türkleri bir arada tutan ve onlara yeni bir kimlik kazandıran İslamiyet'in, diğer milletlerle olan etkileşimler neticesinde sadece etnik olarak değil; inanç, kültür, sanat bağlamında da çok kimlikli bir yapıya dönüşmesinin de aracı konumuna gelecektir.

Türklerin inanç bağlamında yeni bir karakterle ümmete dönüşmüş olması, onların Türk gelenek ve göreneklerinden koptuğu anlamına gelmemektedir. Türklerin İslamiyet'i benimsemesi neticesinde Arap ve İran kültürüyle olan doğal etkileşimlerine rağmen, kendi milli kültürlerini muhafaza etmeyi de başarmışlardır. Karahanlılar devrinde devletin resmi dili Türkçe olarak devam ettiği gibi, İslam şeriatının yanında Türklerin örfi uygulamaları kendisine yer bulmuştur. Türklerin kendi kökenlerinde yer alan vatan sevgisi, içsel bir motivasyon olmaktan çıkmamış hatta İslamiyet'le birlikte ekstra bir ivme kazanmıştır, denilebilir (Toker, 1979: 140). Mevcut durumda, herhangi bir milletin diğer milletlerle olan inanç, medeniyet, kültür bağlamındaki etkileşimleri nedeniyle birbirlerinden etkilenmeleri ve sosyal hayatlarında birtakım değişikliklerin ve yeniliklerin olması sosyolojik manada oldukça olağan bir değerlendirme olacağı görülmektedir. Hassasiyetle üzerinde durulması ve dikkat edilmesi gereken husus, bu etkileşimler ve yeni benimsenen gelişmelerin, kendi öz kimliğinden kişileri uzaklaştırmaması olacaktır. İfade edilen bu kritik noktanın sonralarda ele alınacak olan kendi öz kimliğinden uzaklaşma neticesinde Türk olmanın ayıplandığı, geri görüldüğü ve bir motivasyon kaynağı olmaktan çıktığı konuları işlenecektir. Bu başlıkta dile detaylarına girilmeyecektir.

1071 yılı itibarıyla Anadolu'yu kendileri için yurt kılmayı başarmış Türkler, Anadolu'yu Türkleştirmek ve İslamlaştırmak amacıyla çalışmalara başlamışlardır. Yeni tanıştıkları topluluklara inançlarını ve kültürlerini yansıtmışlar ve hoşgörü esasına dayalı bir politika izlemişlerdir. Türklerin, Anadolu'da gün geçtikçe söz sahibi olmaya başlaması ve yayılması neticesinde bu durum, Hıristiyanların konforlarını zedelemiş ve onların kuşkulu bir ruh hâlini benimsemesine neden olmuştur. İslam'ın savunuculuğu ve sözcülüğünü üstlenen Selçukluların, Türklerin cihan hâkimiyeti anlayışı neticesinde Türklük ve İslamlık mefkurelerinin işlenmesi adına ayrı bir motivasyona sahip oldukları düşünülmektedir. Türklerin Anadolu'ya boylar hâlinde ve yoğun bir şekilde yaptığı göçler, tanıştıkları yeni kültürlerle Türk-İslam sentezini sunduğu gibi müstakil olarak Türk millî kültürünü de sunmaktadır. Diğer milletlerle kendi kültür ve inançları doğrultusunda bir iletişim kanalı oluşturan Türklerin, İslamlaşması ve bunun beraberinde getirdiği duygusal ve işlevsel nitelikleri hem diğer milletlerle hem de kendi milletiyle birlikte, yeni bir duruş ve kimlik edinmesini tesis ettiği düşünülmektedir. Türklerin hoşgörü esasına dayalı anlayışları, Bizans yönetiminde sıkıntı yaşayan Hıristiyanların, Türklerin hâkimiyetine girmesiyle sonuçlandığı görülmektedir. Hıristiyanların kendi inançlarını rahatça yaşayabilmeleri, toplumsal sınıflaşmanın engellendiği, toplumsal eşitsizliklerin önüne geçildiği Türk memleketinde, kendilerinin Türkleşmesi ve İslamlaşması durumunun da önünü açmaktadır. Anadolu'da oluşturulan bu kozmopolit yapının, temelde birleşik bir toplum görüntüsü oluşturabilme gayreti olduğu izlenmektedir. İskân politikaları neticesinde, diğer millet ve inanç gruplarıyla etkileşim hâlinde olan Türklerin, bu politikaya hizmet ettirildiği görülmektedir. Hıristiyanların bu tutumlar karşısında yaşadıkları memnuniyetin, Türklüğe ve İslam'a karşı saygı kazanmalarını tesis etmekteydi (Toker, 1979: 164). Türklerin İslamlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan fütihat anlayışı ve bu anlayışın hoşgörü ve müsamaha esasına dayalı bir şekilde işlenmesi, Türklerin millet olarak hareket kabiliyetini arttıran kolaylaştırıcı ve teşvik edici bir hamle olarak değerlendirilebilir.

Fertlerin hangi millete mensup olacakları onların elinde olmadığı hâlde doğdukları ve ait oldukları topluma göre sınıflandırılmaktadırlar. Dil birliği, soy birliği veya toprak birliği kişileri doğal olarak bir araya getiren etmenler olarak değerlendirilebilir. Ancak İslamiyet, kişilerin tercihleri esasında kendilerine ait olabilecekleri bir alan sunmaktadır (Toker, 1979: 212). Türklerin de İslamlaşması neticesinde kendi bünyelerine dahil edebilecekleri yeni bir insan popülasyonu doğmaktadır. Bu popülasyonu kendi çıkarları ve ümmet esasına dayalı oluşturulan yeni millet anlayışına dahil ettikleri görülmektedir. O

dönemin şartlarında, Hıristiyanlara karşı birlik olabilmek ve varlığını Anadolu'da sağlamlaştırabilmek adına gereksinim duyulan hassas bir konu olduğu düşünülmektedir.

Türklerin yaşadıkları coğrafyalardaki mantalitesinin ofansif ve sindirici bir tarzda olduğunu düşünmek hata olacaktır. Türkler, İslamlaşmalarıyla birlikte yeni bir uygarlık yaratma çabası içerisinde olmuşlardır. Bu noktada dünyanın medeniyet haznesine katkıda bulunmuş bir millet olarak değerlendirilmelerinde fayda görülmektedir. Bilim tarihi yazarlarımızdan olan Prof. Dr. Aydın Sayılı, Avrupa'daki Karanlık Çağı sona erdiren Türklerin kabiliyet ve istikrarıyla anlam kazandığına inanılan İslam dünyası uygarlığının varlığında görmüştür (Sayılı, 1985: 173). Türklerin bilgelik, hikmet, kültür, sanat alanlarındaki çalışmaları ve bununla harmanlanan inançları dünya medeniyetine katkıda bulunduğu gibi dünya medeniyetini de yönlendiren bir etkiye sahip olmuştur kanısı taşınmaktadır.

Geniş coğrafyalarda bulunan Türklerin farklı inanç gruplarıyla tanışması ve bunların etkisi altında olması, Türkler içerisinde inanç birliğinin sağlanamaması gibi bir soruna sebep olmaktaydı. Bunun yanı sıra Türklerin manevî olarak bir bütünlük oluşturamadığı ve inanca bağlı birtakım tutarsızlıklar yaşadıkları da iddia edilmektedir. Türkler içerisinde Budizm, Maniheizm, Yahudilik, Hıristiyanlık gibi farklı inançlara bağlı toplulukların yer alması, millet bilinciyle hareket etmelerinin ve tek koldan yürümelerinin de önünde bir engel olarak görülmekteydi. Türklerin yalın bir profilde uzun yıllar hükümlerlik yapabilmelerinin en önemli sebeplerinden biri olarak İslamiyet'i benimsemeleri söylenebilir (Hey'et, 1996: 109). İnanç birliğini de İslamiyet'le birlikte tamamlamış olan Türkler için toplu hareketin önü açılmış ve etki sahası da buna bağlı olarak genişlemiştir, denilebilir. Kendi içlerinde de sosyal hayatına ayrı bir nizam getirdiği ifade etmek gereklidir. Aile hayatı, ticaret, iktisat, hukuk, düşünce, bilim, sanat gibi çeşitli alanlarda belki bir başkalaşım olarak ifade edilemese de ciddi oranda farkların görülebileceği, yeni bir soluğun Türk düzeninde kendini gösterdiği söylenebilir (Özdemir, 1996: 47).

Nihai anlamda İslamiyet'le Türkler arasındaki izdivacın meyveleri, hayatlarının birçok noktasına etki ettiği gibi Türklerin pusulasının gösterdiği birçok yeri de etkisi altına almıştır. Türk-İslam sentezi neticesinde ortaya çıkan ümmet görüntüsü altında Türkler, yeni bir birlikteliğe kavuşmuşlardır. Kendilerini bir arada tutan unsur olmasıyla birlikte uzun yıllar farklı milletleri de bünyesinde İslamiyet'in sunduğu kardeşlik mefkuresi dairesinde tutan Türkler, ilerleyen zamanlarda ümmet profilinin fiilî işlevselliğini yitirmesi neticesinde kendi özüne dönmüş olsa da hatırı sayılır bir zaman diliminde önemli bir motivasyon olduğu

gerçeğini göz ardı etmemekte fayda görülmektedir.

1.3. KİŞİ HÜRRİYETİ KAVRAMININ MİLLETLERE TATBİKİ VE MİLLİYETÇİLİĞİN SİYASİ MANADA SİSTEMLEŞMESİ

“Kişi Hürriyeti” kavramı, bireylerin yaşamında temel bir hak olarak ön plana çıkarken uluslararası ilişkilerde, siyasî yapılanmalarda ve buna bağlı ulusların standartlarının belirlenmesinde rol oynayan önemli bir ifade olarak görülmektedir. Bugün içerisinde bulunulan dünyanın daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için bu kavramların milletlere nasıl işlediğini anlayabilmek ve buna bağlı milliyetçilik kavramının oluşumuna dikkat çekmek gerekmektedir. Ele alınan kavramın evrensel bir nitelik taşıdığını belirtmekle birlikte bireylerin düşünce, ifade, yaşam tarzları gibi konulardaki serbestliğine de dikkat çeken bir payı olduğunu ifade etmekte fayda görülmektedir. Bu kavram kişilerin yaşamlarının konfor ve sıfatlandırmasıyla sınırlı kalmayan aynı zamanda ulusların geleceklerini ve sınırlarını da tayin eden bir unsur olduğu dikkate alınmalıdır. Milliyetçiliğin burada kişilerin “hürriyet” bağlamında hareket alanını genişletirken bununla birlikte ele alınan kişiler için yeni bir siyasî örgütlenmeyi ve kendi ülkesi içerisinde yeni bir kimlik kazanmasının yolunu da açtığı düşünülmektedir. Milliyetçilik bu bağlamda kişilerin hak ve özgürlüklerini merkeze aldığı gibi devletlerin de şahsiyetini ve öz dinamiklerini hatırlatıcı bir konumda yer aldığını söylemek içten bile değildir.

Türkler, Osmanlıyla birlikte önceki başlıkta ifade edilen Türk-İslam sentezini yaşatmışlardır. Son dönemlerinde ise bu durumun biraz farklılaştığını ifade etmekte fayda vardır. Türklük, İslamlaşmanın yanında harmanlanan bir unsur olarak değil, onun gölgesinde kalan ve varlığı hissedilmeyen bir duruma dönüşmeye başlamıştır. Bu durum daha ileri boyutlara da gitmiş ve Türklüğü dile getirmek ayıp, kaba hatta ırkçı denilebilecek seviyelere gelmiştir. Türklüğün geri planda kalması neticesinde kişi hürriyeti diye ifade edilen hususun da geri planda kaldığı gözlemlenmektedir. Ümmet adı altında Türkler için birleştirici ve itici olan güç, sonraları Türklüğün ümmet içinde erimesi ve yok olmasına kadar ilerleyen bir sürece dönüşebileceği akıllara gelmiştir. Kişi hürriyeti kavramına entegre bir şekilde gelişen milliyetçilik fikri, uyuyan ve asimile olan ulusu tekrardan canlandırabilmek için bir araç olarak görülmüştür. Kendi fethettikleri topraklarda, kendi kültür ve inançlarının etkisini çevresine yayan Türklerin, çevreleri tarafından horlanan bir konumda görülmeleri, Türklük şiarını ortaya çıkaran bir iç neden olarak gösterilebilir. Bu iç nedenin yanı sıra 18. yüzyıldan itibaren Avrupalıların yayılcı politikalarını ulusçu bir zihniyetle ortaya çıkarması ve bu yolla milliyetçiliği ayırıcı bir unsur olarak sunmaları,

milliyetçilik ekseninde Türkçülük fikrinin de millete tatbik edilmesi için bir gereksinim olarak algılandığı düşünülmektedir. Joseph de Guignes, Leon Cahun, Arminius Vambery, W. Radloff, E.J.W Gibb, V. Thomsen gibi şarkiyatçılar Orta Asya ve Türkler hakkında yapmış oldukları çalışmalar neticesinde, Osmanlı aydınlarında bir Türklük bilincinin uyanmasına yardımcı oldukları ve bu yolla daha sonraları Türkçülük fikriyatı üzerine inşa edilecek ulus devletinin kuruluşuna dolaylı olarak fayda sağladıkları anlaşılmaktadır (Özkan, 2010: 292). Osmanlı Dönemi aydınlarının, Avrupalı devletlerin yayılmacı politikasıyla bir imparatorluk aynı zamanda çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nin parçalanması karşısında bir arayış olarak da Türkçülüğü birleştirici bir unsur olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin kurtuluş parolaları detaylı bir şekilde başka bir başlık altında incelenecektir.

Türkçülük fikrinin Osmanlı toplumu tarafından benimsenmesi adına çeşitli basın-yayın organlarının da faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Siyasî bir malzeme olarak kullanılması Cumhuriyet Dönemi'ne denk geliyor olsa da Osmanlı aydınlarının Cumhuriyet Dönemi öncesi fikrî altyapıyı Türkçülük fikrinin topluma aşılmasına neticesinde oluşturdukları görülmektedir. Gündelik yaşamlarından edebiyata, politik söylemlerden kurumlara kadar "Türkçülük" ve "Hürriyet" kavramlarının tercih edildiği, bilinçli bir şekilde ikincil bir tebaadan, hâkim bir bireye toplumun dönüştürülmeye çalışıldığı gözlenmektedir. Bahsedilen basın-yayın organlarından olan Türk Yurdu hem içeriye hem de dışarıya dönük bir milliyetçilik programını benimsedikleri görülmektedir. Osmanlı, devleti içerisindeki yaşayan Türklerin, millî bilince sahip olabilmesini sağlatabilmek ve bunun yayılmasını tesis edebilmek amacıyla Türk unsurlarına yönelik bir pozitif bir propaganda içerisinde olmuşlardır. Dönemin Türkçülerin tarafından halkın, bir amaca yönelik bilgilendirildiği ve yönlendirildiği görülmektedir (Özkan, 2010: 296). Toprak bütünlüğü ve toplumunun kökenlerinin tehdit altında olduğunu gören Türkçülerin, eylemlerinin ve oluşturmaya çalıştıkları fikrî zeminin nispeten ofansif olması, yaşadıkları maddi ve manevi kaygıların bir ürünü olarak gösterilebilir. Osmanlı Dönemi Türk Tarihi anlayışının, sadece Osmanlı tarihiyle sınırlı tutuluyor olması, halkın Türklük bilgisi ve şuuru için sınırlı bir anlam ifade etmektedir. Bunu bilen Osmanlı aydınları Türklük mefkûresini oluşturabilmek adına, Türk tarihini klasik olarak değerlendiren tarihçilere nazaran daha eskilere götürmeye gayret göstermişlerdir. Orta Asya Türk Tarihçiliği açısından asıl araştırmaların Cumhuriyet Dönemi'nde olduğu bilirse de bu dönemde hoşlanmadıkları hâlde Cengiz Han hakkında araştırmalar yapan Türk Yurdu'nun çabalarının kişisel görüşlerinden taviz vererek çok daha

üst amaçlar doğrultusunda olduğunu söylemek gerekmektedir (Özkan, 2010: 297).

Ele alınan dönemdeki Türkçülük anlayışı, Anadolu ile sınırlı tutulmayıp “Turancılık” olarak ifade edilen daha geniş bir coğrafyayı kendisine hedef almıştır. Dönemin şartları içerisinde gerçekçilik ilkesiyle örtüşmüyor dahi olsa daha sonralarında Anadolu için bir kurtuluş parolası hükmünde olan Türkçülüğün altyapısı, Turancı düşünceye sahip kimselerin fikirlerinden esinlenmiş olduğu ifadesinin çok yanlış olmadığı söylenebilir. Turancılık ideolojisinin daha çok II. Meşrutiyet döneminde tüm Türk ırklarını bir çatı altında toplamak olarak kendini gösterdiğini ifade etmekte fayda görülmektedir. Macaristan ve Türkiye’de popülaritesini arttıran Turancılık ideolojisinin etkileri Türk Yurdu dergisinde de kendisini göstermektedir. Macaristan Peşte Üniversitesinin hocalarından olan İskender Marki, “Asya Tarihinde Turanîler” adlı makalesinin de Türk Yurdu dergisinde yayınlanması, ifadeyi destekler nitelikte görülmektedir (Özkan, 2010: 304). Tüm bu çalışmalar ve fikrilerin, birtakım sıradan ideolojiler olmadığı, ülkenin kurtuluşu ve halkın aydın kesimle arasındaki fikir ayrılığı ve uçurumun giderilmesine yönelik ciddi çalışmalar olduğunu dile getirmek gerekmektedir.

Ele alınan Turancılık ve Türkçülük düşüncelerinin siyasî ayağını temsil eden İttihat ve Terakki Partisi, 1913 yılında iktidara gelmiş devlet organlarındaki ve halkın üzerindeki etkisinin artmasıyla birlikte, Türk milliyetçiliğinin resmî olarak kabul edilen bir ideolojiye dönüşmesine aracılık etmişlerdir. Balkan savaşlarıyla kaybedilen toprakların ve bu nedenle zarar görmüş olan Müslüman ve Türk halkının, olumsuzluklar neticesinde millî bir kimlik kazanabilmesi adına çalışmalar yapılmıştır. Bazen bir fikrin oluşumu için birtakım olumsuzluklara ihtiyaç duyulabilir. Türk milleti için kötü görülen Balkanların kaybı neticesinde Türkçülük fikrinin daha geniş bir hareket alanına sahip olması birlikte yaşanan bir gelişme olarak aktarılabilir (Yesevi, 2012: 79). Balkan savaşlarının neticesinde göç eden halk Anadolu’nun çeşitli bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Bunun olumsuzluğunun neticesinde gerçekleşen bir başka menfi değerlendirme olarak görülebilir. Artık Anadolu’da kaybetmenin ne demek olduğunu bilen ve Türklük şiarının benimsenmesinin bir zorunluluk olduğu bilinciyle hareket edebilecek yeni bir kitlenin fitili atılmıştır, denilebilir. Aynı Anadolu daha sonraları Millî Mücadele ile birlikte öncesi elinden alınanlara yönelik kişi hürriyeti edinimleri ile hesap soran konumuna gelecektir.

Türklük mefkûresini benimseyen kurum ve organların tamamının siyasetle ilgili olmadığını da ifade etmek gerekmektedir. Bunu bir milleti fikrî anlamda aydınlatmak olarak kullandıkları bilinmektedir. Bunlardan biri olan Türk Ocağı, Türklerin millî terbiye ile

birçok alanda gelişimini hedefleyen bir tüzüğe sahip olup I. Dünya Savaşı ve mütareke yıllarının beraberinde getirdiği kaos neticesinde zaman zaman siyasî hayatta varlık gösterecekler de bunun bir zorunluluk olduğunu ifade etmek gerekmektedir (Akyüz, 1986: 207). Halk penceresinden değerlendirildiğinde, Türkçülük fikriyatını benimseyen birtakım kurumların siyasî olarak kendisini göstermesi, o kurumlara olan güvenin zedelenmesine ve verdiklerin fikirlerin kıymetsiz bir hâl alması sonucunu doğurabilmektedir. Her bir oluşumun siyasî bir teşekkülü olabilir ancak siyasî mecrada varlığına devam etmesi, kişilerin rant elde etmeleri düşüncelerini doğurabileceğinden bundan kaçınmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Türk coğrafyasında milliyetçiliğin farklı yorumlamalarla vakit kaybettiği bir dönemde, Avrupa’da ortaya çıkan millî devletler, kendi oluşumlarını tamamlamış ve kendilerini bir araya getiren ortak kültür ve değerler bütünü daha sonra ideolojik bir hâl olarak yayılmaya başlamıştır (Özüçetin, 1997: 105).

Türkçülük fikrinin çıkış noktalarından olan Rusya Türklerine değinmek konuya açıklık getirecektir. Bu alana dair araştırma ve incelemelerin, Rusya Türklerinin, Çar rejimine karşı bir isyan hâli içerisinde olmalarıyla ilişki olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Tercüman, Kaspi, Keşköl, Şark-i Rus gibi yayınların, Osmanlı aydınlarının fikrî teşekkülünü Rusya Türklerinin aracılığıyla gerçekleştirdiği fikrine neden olmaktadır (Sezgin, 2021: 301). Aslına bakıldığında da durumun böyle olduğunu söylemek gerekir. Osmanlı toplumunda “Hürriyet”, “Milliyetçilik”, “Türkçülük”, “Turancılık” fikirlerinin ortaya çıkması ve bu yolla siyasetin milliyetçi bir karakter kazanmasının nedeni olarak Rusya Türkleri gösterilmektedir. Rusya’nın yürüttüğü Panslavist hareketler, bölgede yaşatan Türklerin kendi kimliklerini korumak için bir mücadele başlatmalarına neden olmuştur. Bakıldığında biraz önce ifade edilen Balkan savaşlarının temelinde bir olumsuzluk olması ancak bu olumsuzluğun pozitif bir ivmeye dönüştürülme durumunun bir benzeri görülmektedir. Rusya Türklerinin millî kimliklerini koruyabilmek adına yaptıkları bu başkaldırı, Osmanlı Türklerinin fikrî atmosferi üzerinde belirleyici bir rol oynadığı düşünülmektedir. Bir milletin, başka milletler tarafından asimile edilmeye çalışılması ve ezilmesi, o milletlerin kendi içlerine dönmesine her zaman olmasa da katkı sağladığı görülmektedir. Türklük bilincinin ortaya çıkmasında, iç nedenlere kıyasla dış nedenlerin nispeten daha etkili olduğu düşünülmektedir. Rusya Türklerinin milliyetçi karakterinin, Osmanlı’nın kötü bir zamanında ortaya çıkmış olması, devleti kurtarmak için ortaya atılan Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi daha sonra ele alınacak olan fikir akımlarının içerisinde Türkçülüğün yerleşmesine ve bir ülkenin ve milletin kaderinin değişmesine neden olacak

oldukça kritik bir gelişme olarak kayıtlara geçmiştir (Sezgin, 2021: 302). Daha sonraları Cumhuriyet Dönemi'nde de etkili olacak olan aydınlardan Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu gibi aydınların çalışmaları, Türk milliyetçiliği fikrinin daha da etkin olmasına katkı sağlamaktaydı.

Milliyetçiliğin siyasi manada sistemleşmesinin önündeki önemli engellerden bir diğeri Osmanlı toplumunun inançları olduğu düşünülmektedir. İslamiyet'in, Türkçü söylemlerin önünde engel olduğu düşüncesi, toplumun bu noktaya çekilmesinde ve halifelik kurumunu elinde barındıran hükûmet için aykırı bir durum olarak değerlendirilmektedir. Burada üzerinde hassasiyetle durulması gereken iki nokta olduğu düşünülmektedir. Bunlardan birincisi, İslamiyet'in Türkçü söylem ve tavırların önünde bir engel olduğu doğru mu? İkincisi ise, İslamiyet'in benimsemiş kimselerin inançlarının İslamiyet'le ne ölçüde eşleştiği söylenebilir, soruları olduğu düşünülmektedir. Her iki noktanın doğru anlaşılardan ortaya atılan fikirlere yönelik eleştirilerin yapılması, ülkenin kaderini olumsuz manada etkileme ihtimali doğurduğu görülmektedir. Birinci sorudan gidildiğinde görülmektedir ki, Osmanlı'daki ve daha sonra Cumhuriyet Dönemi'ndeki Türkçülük anlayışlarının ırkçı bir profilde olmadığıdır. Diğer etnik unsurları aşağılayan, yok sayan, hürriyetlerini gasp edici bir tavır gösterilmemiştir. O zaman denilebilir ki, dile getirilen birinci problem hükümsüzdür. Kendi meşru varlığını muhafaza etmek için kendisini diğer milletlerden üstün görmeyip bir ortaya çıkma çabasının söz konusu olduğundan bahsedilebilir. Yıllarca ayıplanan ve başlı başına içsel bir motivasyon kaynağı olduğu hâlde sindirilen Türkçülüğün, kendi ayakları üstünde durmaya başlaması ve kaderini bu yolla tayin etme çabası içerisinde bulunmasının, inanç temelli bir aykırılık barındırmadığı düşünülmektedir. İkinci probleme gelindiğinde ise, İslamiyet'in Arap kültürüyle olan organik bağlantısı, Arap olmayan Müslüman topluluklar üzerinde, İslamiyet'in esasları ve Arap kültürü arasındaki farkı kaçırmalarına neden olduğu ileri sürülebilir. Bu durumun da sadece bir fikir sahasıyla sınırlı kalmayıp İslamiyet'e aykırı olmadığı hâlde birtakım örfi geleneklerin terkiyle de sonuçlandığı söylenebilir. İşlevsel olmayan ve tatbik edilmesinin teknik bir değerinin kalmadığı durumlar istisna kabul edilirse ki böyle bir durum da gözlemlenmemiştir.

Kişi hürriyetinin milletlere tatbik edilmesinde, kişilerin kararlarının, kurumların kararlarının önüne geçmeye başlaması olarak ifade edilebilir. Bakıldığında bugünkü demokrasi denilen kavramın, kişilerin kararlarının yönetimden sosyal yaşama kadar birçok noktada belirleyici olması durumu söz konusudur. Ele alınan dönemde Türkçülük merkezli yeni anlayışın, demokrasi için de bir altyapı özelliği taşıdığını ifade etmek yanlış

olmayacaktır. Özgürlüğün, kişi için oldukça kıymetli değerlerden biri olduğu ve kişilerin kendileri için iyinin tayin ve tatbik edilmesinden, kendileri için iyi olanın bireylerin kendileri tarafından tayin ve tatbik edilmesinin çok daha tercih edilebilir olduğu düşünülmektedir. Ele alınan dönemin, kişilerin kendileri için iyi olanı tayin edebilme haklarını elde etmeye başladığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Bağlantı kurulduğunda ise temelde İslamiyet'in, kişilerin aykırılıklara kaçmadıkları müddetçe örfi olanı uygulamasında bir sakınca olmadığını içeren ifadelere yer verdiği görülmektedir. Dönemin şartlarında İslamiyet'in daha çok sembolik bir uygulama olması ve inanç esaslarının toplumdan ziyade, o topluma yön veren birtakım üst akıllar tarafından uygulanıyor ve öğretiliyor oluşu, kişilerin aradaki farkı ayırt edememesine ve İslamiyet'in bu gibi durumlar önünde bir engel olduğunun düşünülmesine neden olan bir yanılgıya sebep olmuştur. Müslümanlar arasında kişi hürriyeti kavramının söz konusu olmasıyla birlikte İslam ile demokrasi arasındaki ilişkinin daha cüretkâr bir şekilde sorgulandığı görülmektedir. Diğer devlet biçimlerinde o kadar problem olmayan ancak bireyi merkeze olan demokrasi gibi oluşumlar söz konusu olduğunda İslam ile bu durumlar sürekli bir çelişki hâli içerisindeymiş gibi bir algı durumunun söz konusu olduğu gözlemlenmiştir (Çaha, 2012: 65). İstişarenin merkezde yer aldığı bir inanç sisteminde, kişilerin merkezde yer alarak karar organı olarak yer alması durumunun sakınca taşımadığı düşüncesi benimsenmiştir. Bakıldığında da İslamiyet'in net bir yönetim şeklini kendi kaynakları aracılığıyla belirtmemiş olması ve istişare merkezli hareket etmiş olması da bu durumu destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir. Emevî, Abbasi, Selçuklu ve Osmanlı zamanındaki yönetimlerin yapısı İslamiyet önce Arap, Fars, Bizans kökenlerine dayanması, toplumu yöneten ve yönetilen olarak ikiye ayırması aynı zamanda her iki kesim arasında net bir ayırımın olması, eski geleneklerin dinsel manada bir bağlayıcılığının olmadığını, uygulamaların inançla değil kültürle sağlanmış olduğu kanısını oluşturmaktadır (Çaha, 2012: 73). Vaziyetin geneline bakıldığında milliyetçilik aracılığıyla bireyler üzerinde inşa edilmeye çalışılan kimlik algısının, dini temellerle bir çelişki içerisinde olmadığı gözlemlenmektedir.

Milliyetçilik anlayışının toplumlar üzerinde etkili olmasına engel olmasına neden etmenlerden bir diğeri, millet tanımlamaları arasındaki epistemolojik farklılık ve siyasi yaklaşımlar olduğu söylenmektedir. Anderson'un düşünce yapısı baz alındığında, milliyetçilik, milletle birlikte var olagelen bir kavram olmasına karşın üzerinde oldukça az seviyede fikir birliğinin sağlandığı bir fenomen olarak değerlendirilmiştir (Anderson, 1995: 132). Türk toplumuna bakıldığında milliyetçiliğin tatbiki, toplumuyla entegre olabilecek en

kuvvetli milliyetçiliklerden biri ve motivasyon kaynağı olarak değerlendirilebilir. Türk milleti için milliyetçiliğin, önceki başlıklarda ifade edilen vatan kavramıyla entegre bir fenomen olması, üzerinde yaşanan toprak parçasını anlamlandırmada ve aidiyeti arttırmada bir etken olarak değerlendirilebildiği görülmektedir.

Osmanlı'da ifade edilen millet kavramının bugün kullanılan millet kavramıyla aynı olmadığını belirtmesinde fayda vardır. Osmanlı kendi milletini Müslüman ve Gayrimüslim olarak iki sınıfta değerlendirmiştir. Türk Yurdu dergisinin çalışmalarına bakıldığında Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" adlı eserinde Türkleşmek bahsindeki millet kavramını "nation" kökenine göre ifade ettiği görülmektedir. Bu millet kavramına yeni bir bakış getirmek ve onun etnik tarafına dikkat çekmek anlamına gelmektedir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki süreçte millet kelimesinin "nation" yani ulus anlamına gelen yeni bir epistemolojik duruşla ifade edildiğini söylemek gerekir (Gökalp, 1918: 16; Parın, 2019: 587). Bakıldığında millet kavramının anlam yelpazesinin daraldığı görülse de dönemin şartları gereğince daralmadan ziyade oluşturulan bilincin daha ön planda olduğunu ifade etmekte yarar görülmektedir. Kendi ırkının farkındalığının oluşturulduğu bir süreçte daha sonra meydana gelecek olan Millî Mücadele'nin de fikrî ve eylemsel bazda hareket noktasını teşekkül edeceği görülmektedir.

Ele alınan dönemde kişi hürriyetinin ön planda oluşu, bağımsız devlet fikrinin oluşumunun da temelini attığı düşünülmektedir. Bireyin değeri arttıkça, bireyin içerisinde yaşadığı devletin de niteliğinden yana bir değişiklik görülmesi beklenecektir. Çin, İran, Türk ve Mısır gibi ülkelerin kırsal bir temele dayanması, düşman algısının daha kolay oluşturulabilmesine ve halkın buna karşı tepkisini rahatça siyasallaştırabilme imkânı sunmaktadır (Hobsbawm, 2013: 278). Halkın egemen devlet fikrine sahip oluşunun, bireyin hareket alanının genişletmekle daha da hissedilir bir hâle gelmesi, toplu olarak hareket edebilmenin de önünü açan bir gelişme olarak kaydedilebilir. Millî Mücadelenin bunun en temel örneklerinden birini teşkil ettiği söylenebilir.

Milliyetçilik söylemlerinin Osmanlı içerisinde yaşayan Hıristiyan toplulukların, kendi bağımsızlıklarını talep etmelerine neden olan ve ülkede kaosu ortaya çıkmasına zemin hazırlayan bir gelişme olduğundan bahsedilmiştir. Panslavist politikalar nedeniyle de Rusya Türkleri için de milliyetçiliğin söz konusu olmasından da. Burada farklı olarak ifade edilebilecek olan, Türkçülük ve kişi hürriyeti kavramlarının, zaman içerisinde Osmanlı toplumunda kendiliğinden ve tabanından gelmediği olacaktır (Lewis, 2017: 5). Bu durum, dış nedenlerin iç nedenlerden daha etkili olduğu sonucuna götüren bir başka gelişme olarak

ifade edilebilir. Osmanlı için bu durumun bir beka sorunu olduğu ifade edilebilir. Kendi toprak bütünlüğünü korumak ve dış müdahalelere karşı olabildiğince savunulabilir bir hâle gelebilmek adına Osmanlı aydınları tarafından bir koruma içgüdüğü olarak yansıdığını ifade etmek yanlış olmayacaktır (Kakışım, 2018: 220). Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu durumdan kurtuluş parolaları başka bir başlıkta incelenecek olmasına karşın burada konuya açıklık getirmesi bağlamında kullanılmaktadır. Milliyetçiliğin sistematik bir hâle gelebilmesi için milliyetçiliğin o sistemin içerisinde neden ve nasıl kullanıldığı sorularına nitelikli anlamda karşılık verebilmek gerekmektedir. Devletin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak adına benimsenen çeşitli görüşler içerisinde Türkçülüğün kişilerin özgür bireyler olarak adlandırılabilmesi için en uygun yöntem olduğu kanısı bulunmaktadır. Bu anlayışın, dilbilimsel, etnoloji, sosyoloji gibi alanlarda da Türk Yurdu tarafından işlendiği ve unutulmaya yüz tutmuş eserlerin, Türklük bilincinin tesisi noktasında bir gayret içerisinde olduğu görülmektedir (Erkan, 2016: 134). Bu konuda önemli isimlerden biri olan Rusya Türklerinden İsmail Gaspıralı'ya göre kadınların da sosyal hayatın içerisindeki etkinliğini arttırarak daha liberal bir çizgi içerisinde olduğunu belirtmekte fayda vardır. Biraz önce ifade edilen birçok alanda reform seviyesinde değişiklikler ve yeniliklerle millî bilinci harekete geçirebilme amacına yönelik işler yaptığı bilinmektedir. Bu çalışmaların daha sonra Anadolu Türkleri için de kılavuz hükmünde olacağı ifade edilebilir. Birçok coğrafyada savaşan ve toprak bütünlüğünü korumaya çalışan Türklerin, iş artık en son Anadolu'ya gelince, buna da Türklerin öz yurdu olarak değerlendiren bir perspektiften bakıldığında, iş çıkmaza girmiş ve buna karşı oluşturulacak tepkilerin daha etkili ve bir fikir temelinde olma zorunluluğunun doğmasıyla sonuçlanmıştır. Etkileri daha sonra bahsedilecek olup dış nedenlerin kişilerin eylemlerini belirleme noktasındaki gücünü bir kez daha hatırlatma gereği duyulmuştur. Türklerin ait oldukları kimliğin kendilerine hatırlatılmasında, Türk olduklarını dahi ifade etmekten kaçınan ve milleti sorulduğunda sadece 'Müslümanız' ya da bir ırkı temsil etmeyen daha geniş kapsamlı bir kavram olan 'Osmanlıyız' demekle sınırlı kalan bir anlayışa karşın, Türklük şiarının benimsenmesi ve buna yönelik çalışmaların yapılması, ele alınan dönem için bir gereksinim hükmünde olduğu düşünülmektedir (Akçam, 1995: 36).

Milliyetçiliğin, ulusların inşasında ve yeni olarak ifade edilen ancak öz kimliklerini tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkaran bir fenomen olarak değerlendirmek gerekir. Milliyetçilik, modernleşme sürecinde de etkili olan bir kavram olmuş, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte bir zemin hazırlamıştır (Anbarlı Bozatay, 2018: 123). Kişisel manada

hürriyeti elde etme ve milliyetçilik kavramının toplumda etkisini göstermesiyle birlikte, modernleşme için uygun bir atmosfer de beraberinde doğmuştur, denilebilir. Milliyetçi ideolojinin, bireyi temel alması ve bu doğrultuda toplumu yönlendirmesi, içerisinde bulunulan zamana ve yeni dünyaya daha rahat entegre olabilecek bir durumuna sahip olmasını da beraberinde sunduğu düşünülmektedir. Dilde sadeleştirilmeye gidilmesi, halkın aydınlarla arasındaki mesafenin azaltılması, Türklerin kendi kültür ve edebiyatına karşı daha duyarlı hâle getirilmesi, Türk milleti için bir kazanım olarak görülmektedir. Ümmet kimliğinde birleşmiş bir topluluğun, kendi dil ve tarihlerine olan yönlendirmeler sayesinde ilgili ve bilgisi nispetinde millî kimliklerinin varlığı hatırlatılmış ve yeni bir alan oluşturulmuştur. İttihat ve Terakki'nin savaş atmosferinde toplum ve aydınlar arasında yeni bir soluk olan Türkçülüğü, siyasi olarak kullanma çabası içerisinde yer aldığı görülmektedir. Türkçü yazarları kendi çatısı altında toplayıp aynı fikri paylaşmayan kimseleri de bu yolla etkilemeyi ummuşlardır. Türkçülük anlayışı olarak ya da farklı anlayışları ortak bir zeminde birbirine yakınlaştırma amacı içerisinde oldukları gözlemlenmektedir (Arık, 2011: 26). Türkçülük düşüncesinin, nüfuzunu arttırmasıyla birlikte siyasi malzemelere de hitap etmesi olağan bir durum olarak değerlendirilmektedir. İttihat ve Terakki'nin siyasi anlamdaki başarı ya da başarısızlıkları bahis konusu haricinde olduğundan Türkçülüğün bu bağlamda nasıl değerlendirildiği ve işlevsel bağlamda hangi alanlarda kullanıldığını göstermek amacıyla dile getirilmiştir. Milliyetçilik anlayışının beraberinde modernizmi de barındırması münasebetiyle modernist kurumlara olan ihtiyacı da beraberinde getirdiği ifade edilebilir. Toplumda yaşanan bu hızlı değişim karşısında merkezi otoritenin de Türkçü bir yapılanmaya gidilmesi gereği hissedilmiş ancak bu ihtiyacın Cumhuriyet'e kadar karşılanmadığı görülmüştür (Eşki, 2016: 20).

1.4. MİLLÎ DEVLETE GEÇİŞ SÜRECİNDE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN GEÇ OLUŞUMU

Türk milliyetçiliğinin tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlarda değerlendirildiğinden, aydınlar, siyasiler ve toplum tarafından farklı derecede etki ettiğinden bahsedilebilir. Türk milliyetçiliğinin, millî devlete geçiş sürecinde; tarihsel, kültürel, siyasal, sosyal vb. nedenlerden ötürü tatbikinde gecikme yaşanmış bir ideoloji olduğu söylenebilir. Osmanlı'nın son dönemlerinde, Cumhuriyet'in kuruluşuna kadarki süreçte, Türk milliyetçiliğinin farklı formatlarda adlandırılıp anlamlandırıldığı görülmektedir. Olgunlaşması ciddi bir süreye tekabül eden Türk milliyetçiliği, çağdaş dünya devletlerinin ve toplumlarının ilgisi ve ihtiyaçları bağlamında, hayata tutunabilmek amacıyla kendi

varlığını bir şekilde tesis ettiği görülmektedir. Türk milliyetçiliğinin gecikmesine neden olan faktörleri doğru algılayabilmek adına tarihî ve sosyal perspektiften değerlendirilmeler yapılması gerekmektedir.

Milliyetçiliğin, Osmanlı toprakları içerisinde etkisinin artması gerektiğine inanan Tanzimat bürokratları ve aydınları, Genç Osmanlılar gibi oluşumlar, milliyetçiliği salt etnik kökene dayalı ya da bugünkü anlamda modern olarak ifade edilebilecek bir tarzda savunmadıkları görülmektedir. Onların milliyetçiliği şeriatı yaşatabilmek ve Osmanlı'nın bir şekilde devamını sağlayabilmek adına, teknik bir parça olarak gördüklerini ifade etmek yanlış olmayacaktır (Yesevi, 2012: 77). Daha önceki başlıklarda da ifade edildiği üzere İslamiyet'e bağlı ümmet anlayışının, toplumun üzerinde ciddi bir etkisinin olduğunun ve buna bağlı bir şekilde yeniliklere karşı oldukça dirençli bir yapıya sahip olduklarının hatırlatılmasında fayda görülmektedir. Böyle düşünen bir toplumdaki, özgürlükçü ve çağdaş bir milliyetçilik anlayışına sahip bir topluma geçişin uzun yıllar gerektirdiği ve kolay olmadığı da açık görülmektedir. Bugün dahi bakıldığında Türk milletinin bunu tam anlamıyla kavradığını ifade etmek güç görülmektedir. Birtakım dinî değerlerin, modern devlet görüntüsünün oluşmasında engel teşkil ettiği gözlemlenmektedir. Ele alınan dönemdeki dinî algının da aynı şekilde Türk milliyetçiliğinin tatbikini sekteye uğrattığı görülmektedir. Osmanlı toplumundaki Türklerin, millî kimlikten uzaklaştıkça Müslümanlığı daha doğru bir şekilde yaşayacağına inanması ve bu şekilde ümmet kavramına olan aidiyetin artacağı şeklindeki düşüncelere sahip oldukları bilinmektedir. Müslüman olan diğer milletlere bakıldığında, Türklerdeki gibi kendi kimliklerinden uzaklaşmanın olmadığı ancak Türklerin manevi hassasiyetlerinin, kendi kimliklerini hiçe saymalarını sağlayacak derecede kuvvetli ve bir o kadar anlamlandırmada güçlük çekilen bir durum olarak değerlendirilmektedir (Bora, 2017: 54). Kendi kimliğinden uzaklaşan milletlerin bunun faturasını ağır ödedikleri ve tarih sahnesinde kendilerine rol bulamadıkları ya da başkalarının güdümünde sınırlı bir hayata sahip oldukları malûmdur. Bu açıdan Türkler için de milliyetçi bir bakış açısına sahip olunması ve bunun tatbiki, özellikle dönemin şartları ele alındığında bir zorunluluk hükmünde olduğu düşünülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin, çok uluslu bir yapıya sahip olması, Osmanlı yöneticilerinin daha evrensel ve toplumunda yaşayan tüm etnik ve inanç gruplarına yönelik anlayışlar geliştirmelerine neden olmuştur. Kozmopolit bir yapıya sahip olan Osmanlı için Batı'dan gelen milliyetçilik kavramının tam olarak anlaşılmadığı ya da anlaşılmış olsa bile devletin sağlığı için bir risk unsuru olarak değerlendirildiği düşünülebilir (Bora, 2017: 54).

Kozmopolit yapıdaki devletlerde görülebileceği gibi Osmanlı Devleti'nde de kendi yapısı gereğince vatan kavramının anlamının dar olmasına neden olduğu söylenebilir. Milliyetçiliğin, milletlerin üzerinde yaşadıkları toprak parçasının anlamlı kılması, etnik kökenleri, inançları, kültürleri doğrultusunda onları harekete geçirmeye teşvik etmesi, çok ulus devletler için uygulanabilirlik noktasında problemlili olan ideolojilerden biri olarak görülmektedir. Osmanlı, kendisi için işlevsel kabul etmese de milliyetçiliğin dünyada yaygın bir ideoloji hâline gelmesiyle birlikte kendi bünyesinde bulunan toplulukların, milliyetçiliğin beraberinde getirdiği bağımsızlık ve kendi kaderini tayin etme güdülerine karşı nitelikli bir karşı koyuş sağlayamadığı görülmektedir. Bununla ilgili ortaya koyduğu refleksler söz konusu olsa da modern milliyetçilik karşısında direnç gösterebilecek kadar kuvvetli fikirler üretilmemiştir. Bu fikirlerin etkileri ve sonuçları üzerinde daha sonra değerlendirme yapılacaktır. Osmanlı'da Türk olarak bir kimlik belirtmek hoş karşılanmadığı gibi; kaba, cahil, akılsız gibi nahoş anlamlarda kullandığı görülmektedir. Hem çok uluslu bir yapıya sahip olması hem de İslamiyet'i benimseyen teokratik bir devlet görünümünde olması nedeniyle, Türk olarak ön plana çıkmanın önüne engel konulmuştur. İşin enteresan tarafı bu Türkler tarafından da kabul görmüş, Batılılar tarafından kendilerini tanımlayan ifadelerin içerisinde 'Türk' ifadesine yer verilmesinden hoşlanmamışlardır. Türk dilini geliştirme ve bir ulus bilinci oluşturma gayesine sahip, önemli Türkçülerden biri olan Veled Çelebi'nin, bu çalışmaları sırasında ailesi tarafından dahi tepki aldığını ve çalışmalarının hoş karşılanmadığını ifade ettiği bilinmektedir (Bora, 2017: 55). Düşünce yapılarının ve bazı kabullerin bu derece agresif ve katı bir profilde olması, Türk milliyetçiliğinin, Türk toplumuna tezahürünü geciktiren sebeplerden gösterilebilir. Bu gecikmelerle ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa'nın, 20 Mart 1923 "Konya Gençleriyle Konuşma" bölümünden şu ifadelerine yer vermek konuya açıklık getirecektir:

"Biz milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve çok tembellik göstermiş bir milletiz. Bilirsiniz ki, milliyet nazariyesini, millet ülküsünü intihâle çalışmakta olan nazariyelerin dünya üzerinde tatbik kâbiliyetleri kalmamıştır. Bizim milletimiz, milliyetinden gaflet edişinin çok acı cezalarını gördü. Osmanlı Devleti dahilindeki çeşitli kavimler hep millî akidelere sarılarak, milliyet ülküsünün kuvveti ile kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu sopa ile içlerinden kovulunca anladık. Anladık ki, kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış" (Atatürk & Atatürk Araştırma Merkezi, 2006: 143; Keskin, 1998: 365).

Bu sözlerle Mustafa Kemal Atatürk'ün dönemin şartlarını ve yapılan hatayı dile getirdiği görülmektedir. Diğer milletlerin kendi varlıklarını milliyetçilik eksenli inşa etme çabası içerisinde olması ve bunda karar göstermelerine karşın Osmanlı'nın aynı hareketi göstermedeki geciken tavrının, Türk milleti için ağır sonuçları olduğuna yer vermiştir.

Atatürk, Osmanlı'nın o dönem içerisinde bulunduğu şartlarda, Osmanlı'nın devleti kurtarabilmek adına sunduğu diğer fikirlere (daha sonra ifade edilecektir) sıcak bakmamış, kurtuluşu millî bir devletin inşasına görmüştür. Nitekim Türk milleti için kurtuluş, millî esaslara dayalı bir Türk devletinin kurulmasıyla gerçekleşebilmiştir.

Milliyetçiliğin tatbikinde gecikme yaşanmasının da birtakım sonuçları olmuştur. Bunlardan biri olarak saldırgan bir milliyetçilik anlayışının kendisini ortaya çıkarması söylenebilir. Türk milliyetçiliğinin ırkçı temeller üzerine inşa edildiğinin düşünülmesi, milliyetçiliğin başlı başına ırkçı bir tutum olarak değerlendirilmesi gibi nedenler milliyetçiliği geciktirdiği gibi, sonraki süreçlerde milliyetçiliğin tatbikinin daha hissedilir ve ofansif bir tavır benimsemesine de neden olduğu gözlemlenmektedir. Ziya Gökalp'in Türklerin vatanı olarak benimsediği hudutların, dil ve kültürlerinin kapsayıcılığıyla ölçüleceğine dair düşüncelere sahip olması, kendisinin fikirlerini benimseyenlerin, milliyetçiliğin tatbikinde, yaşanan tüm gecikmelerin faturasını en aza indirebilmek açısından daha belirgin bir şekilde gösterilmesine neden olduğu ileri sürülebilir (Öğün, 1995: 69). Durum her ne kadar böyle olsa da daha sonra ele alınacağı üzere, sadece Anadolu'yu muhafaza eden ve diğer etnik unsurların buldukları bölgelerde hükmedememe sonucu doğurduğu görülmektedir. Daha öncesinde benimsenmiş bir milliyetçiliğin anlayışının, bölge halkını da kapsayan bir nitelikte işlenmiş olması, modern Türkiye'nin sınırlarını daha farklı yapabilir miydi sorusu, dikkate değer bir nokta olarak akıllara gelmektedir.

Türk tarihçiliğinin aktarımı da Türk milliyetçiliğinin gecikmesine neden olan bir başka unsur olarak görülmektedir. Eğitim sisteminin içerisinde Türk tarihinin kökenlerine inilmemiş olması, Türk tarihinin Osmanlı Devleti ile sınırlı tutulmuş olması ve tarih bağlamında Fransız ve diğer Avrupalıların tarihine yer verilmesi, Türkiye'deki ve Asya'daki Türk tarihine yer verilmemesi, Türklük bilincinin oluşmasına engel olan bir başka husus olarak görülebilir (Akçam, 1995: 37). Bu durumun da Osmanlı'nın kozmopolit yapısıyla ilişkilendirildiği düşünülmekte olup millî bilincin, diğer etnik gruplar üzerinde ayrıştırıcı olacağına inanıldığı kanısı düşünülmektedir. Öyle ki, Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi olan Halil Mentеше'nin yurt içindeki farklı unsurların bir aradalığını sağlayabilmek adına Türklüklerini ilan etmelerinin sakıncalı ve kaçınılan bir durum olduğunu anılarında ifade etmektedir (Akçam, 1995: 40). Osmanlı'nın temel endişesi anlaşılabilirliği gibi aynı zamanda artık işlevselliğini yitirmiş bir kapsayıcı anlayışın devamı noktasındaki ısrarın da bir anlam ifade etmediğinin anlaşılması gerektiği düşünülmektedir. Burada kendisini gösteren temel problemin, yöneticilerin içerisinde bulunduğu çağı okuyamadıkları, doğru

muhakeme edememenin cezasını tüm bir milletin çekmesine neden olan vahim bir durumu ortaya çıkardığı gözlemlenmektedir. Bedel ödememenin, yöneticiler bazında sadece yapılanların değil; yapılamayan, düşünülemeyen, zamanında tatbik edilmeyen eylem ve fikirlerle de mümkün olduğu göstermektedir.

Türkiye Türklerinin temelini teşkil eden Anadolu'nun ve coğrafyasında yaşayan insanların, 'avam' olarak ayırt edildiği ve aşağılandığı, ileri gelenlerin sarayın etrafını saran Osmanlı seçkinleri olması, Osmanlı yöneticileri ve halk arasındaki ilişkinin sınırlı olmasına neden olmuştur. Özellikle bu seçkin sınıf tarafından, Anadolu köylü halkın birtakım nahoş ifadelerle adlandırılması ve değersiz hissettirilmesi, Osmanlı'nın kendi kökenleriyle birlikte hareket etmesine engel olan ve Türk milliyetçiliğinin tatbikinde gecikmeye neden olan bir başka unsur olarak sunulabilir (Bayraktutan, 1996: 58). Kurucu unsur olan Türklerin, 'avam' yani sınırlı ve sıradan bir halk olarak değerlendirilmesi, Türklerin öz kimliklerini benimsemesini zorlaştıran ve bundan kaçınan bir hâl almalarına neden olduğu görülmüştür. Sosyal psikoloji alanında çalışmalarıyla tanınan Erol Güngör, toplumlarının çöküşlerinin kendi kültürel değerlerine yabancılaşması ve bunların içinin boşaltılmasıyla mümkün olacağını söyleyen ifadelerle başvurmuştur. Güngör, ayrıca alan çalışmalarının yeterli olgunluğa ulaşmamasının neticesinde milliyetçiliğin de yeteri kadar anlaşılabilen bir kavram olmadığını vurgulamıştır (Temizkan, 2011: 156). Buradan hareket görülen sadece Türk milliyetçiliği için değil, herhangi bir sosyal normun, toplumun ihtiyaçlarına cevap verememesi, gerekli bilimsel altyapıya sahip olamaması, üzerinde yeteri kadar araştırma yapıp alan hâkimiyetinin oluşturulamaması durumlarında birçok disiplinin hayat bulmasında sınırlayıcı ve geciktirici bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir.

Türk ifadesinin, Anadolu'da yaşayan cahil halkı tanımlamak için kullanılan bir kavram olduğu baz alındığında, aynı ifadenin bir Osmanlı beyefendisi için kullanılması durumunun, hakaret olarak algılandığı bilinmektedir (Lewis, 2017: 4). Özü Türk olan bir millete yönelik cahil, kaba, köylü gibi sıfatları layık gören anlayışın, kendileri için 'Türk' kimliğinin atfedilmesinin tepkiyle karşılanması pek de şaşılacak bir durum olarak görülmemektedir. Aynı kimliğe sahip olduğu hâlde, Osmanlı aydını ve toplumu arasındaki çatışmaya bağlı olarak, Türk kimliğinin bu denli deforme edilmesinin, millî devlete geçişte milliyetçilik temelli anlayışın gecikmesinin yanı sıra Türk toplumu için onarılması gereken bir şeref meselesine dönüştüğü, bayağı olduğu düşünülmeyen bir ifadedir.

Dönemin Müslümanları tarafından benimsenen inancın, eski Türk geleneklerini bilmemelerine ve bilseler dahi tatbik etmemelerindeki ısrarlarına rağmen, birtakım eski dinî

geleneklerin İslam ile özdeşleştirilerek ortaya kültürel bir inanç sunmaları ve bu konuda emin olmaları garip görülebilecek gelişmelerden olduğu düşünülmektedir. Bir inancın toplum içindeki karşılığı onun anlaşılabilirliği kadar olabilir tezine dayalı değerlendirilirse, milliyetçiliğin beraberinde getirdiği modernliğin sadece teoride değil pratikte de reddedilmesiyle, büyüünün makineli tüfek etkisini bertaraf edebileceği inancı, birtakım kimselerin mistik düşünce yoğunluğunun, kitle iletişim araçlarından daha etkili olduğuna inanılması gibi uç örneklerin ortaya çıktığı görülmektedir (Hobsbawm, 2013: 269). İslamiyet'in bu uç örnekleri ortaya koymadığı, çalışmayla kişilerin kaderlerini tayin edebileceği inancını veren bir dinin, yanlış yorumlandığı düşüncesinin oluşmasına neden olmaktadır. Buradan da hareketle temelde inancın değil, halk kültürünün ve birtakım hurafelerin, dinin saf aktarımının önüne geçmesi neticesinde modernizmi beraberinde getiren milliyetçiliğe karşı bir tepki doğmasına neden olduğu görülmektedir. Kendi öz değerlerini milletine sunan ve kendi milletinin kurtuluşu için bu öz değerlerden gücünü alan bir anlayışın ifade edilmesinde, diğer milletlere karşı bir üstünlük kurma çabası içerisinde olunmamış, kendi varlığını meşru bir zeminde ortaya koyma ve aşağılanmaya karşı milletinin aslî değerlerini savunma durumunda yer alınmıştır. Türk milliyetçiliği tam teşekkülünü Cumhuriyet ile birlikte sağlayabilmiş olması sebebiyle milliyetçiliğin teknik ve ictimaî detayları bulunmaktadır.

BÖLÜM 2

2. SÖMÜRGEÇİLİĞİN İTİCİ GÜCÜ HÂLINE GELEN MİLLİYETÇİLİK KARŞISINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN TUTUMU

2.1. TÜRKLERİN AVRUPA KUVVETLER DENGESİ DİPLOMASİSİNİN BİR PARÇASI OLMASI

Türklerin tarih boyunca birçok medeniyetle ve toplumlarla etkileşim hâli içerisinde olduğu bilinmektedir. Bu etkileşim uluslar arasında diplomatik, kültürel, sanatsal, iktisadi vb. alanlarda karşılıklı alışveriş hâli içerisinde olmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu etkileşimin neticesinde o devletlerin ve milletlerin birbirlerinin varlığına ihtiyaç duymasıyla sonuçlandığı görülmektedir. Türklerin tarihi de bu karşılıklı durumdan ortaya çıkan zengin bir kültürel mirasa sahip olmasının yolunu açmıştır. Türklerin diğer milletlerle olan ilişkileri buldukları coğrafyada kök salmasına, diğer milletler için varlığını meşru ve gerekli kılan bir duruma getirdiği düşünülmektedir.

Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya, Balkanlar'dan Avrupa'ya olan geçişinde ve sözü edilen coğrafyalarda etkin bir siyasetin parçası olmasında sayılan nedenlerin varlığı dikkat çekmektedir. Mimarisinden sanatına kadar diğer medeniyetlerle ilişkili olan Türklerin, ortaya koydukları ürünlerin doğu ve batı medeniyetlerinin bir sentezi hükmünde olması, diğer milletlerin de Türklerin coğrafyasına karşı pozitif bir bakış açısına sahip olmalarına katkı sağlayan bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ticaret yollarına hâkim olan ve Asya ile Avrupa arasında bir geçiş noktası olan Anadolu'ya sahip olması, diğer milletlerin iktisadi olarak varlıklarını sürdürebilmek için Türklerle ilişkilerinin canlı olmasına neden olduğu görülmektedir. Konumu itibarıyla kritik bir rol oynayan Türklerin, uluslararası arenada etkili olmasına katkı sağlayan bir gelişme olduğu düşünülmektedir. Bu kadar kritik bir coğrafyada hüküm süren Türklerin, birçok devlet tarafından da ele geçirilmek, kaynaklarından istifade edilmek istenmesi gibi tarihsel süreçte çokça örneklerinin görüldüğü negatif bir nokta olarak kendisini göstermektedir. Osmanlı'nın Orta Doğu'ya olan yakınlığı ve bu yakınlığa bağlı olarak petrol kaynaklarının yakınında bulunması, gelişen dünyanın petrole duyduğu ihtiyaç neticesinde o zenginliğe erişmek istemesi, Osmanlı'nın ateş hattında bulunmasına yer açan nedenlerden biri olarak gösterilebilir. Emperyalist devletlerin, diğer topluluklar üzerinde hâkimiyet kurma ideolojisi ve saldırgan bir tutuma sahip olmaları, emperyalist devletlerin hedefinden kaçınmak isteyen ve buna direnç oluşturması gereken devletler için aynı iktisadi sahada varlık göstermeleri zorunluluğunu da beraberinde

doğurmuştur. Millî bir Türk Devletinin kurulması, toplumunun bağımsızlığı ve emperyalist dünyanın hedef kitlesi olmaktan çıkarılması için neden gerekli olduğunu ifade eden bir gerekçe olarak sunulabilir. Emperyalizmin beraberinde getirdiği manda ve himaye sistemi, Osmanlı'nın son dönemlerinden Millî Mücadele zamanına kadar kendisini gösteren ve aydınlar indinde de tartışılan bir durum olmuştur. Emperyalist devletlerin, sömürmek istediği toplumlara manda sistemini yumuşak ve şirin bir görüntüde sunmaları, bu sistemin kabulü noktasında hayretle karşılanabilecek bir tartışmanın yaşanmasına dahi neden olduğu gözlemlenmektedir. Bir başka devlet için av hükmünde yer alan Türklerin, aynı coğrafya üzerinde benzeri amaçlara sahip olan diğer devletlerle çatışma hâlinin oluşmasına neden olmaktadır. Birden fazla devletin çıkar çatışmasına sahip olduğunun bilinmesi sürecin iyi yönetilmesiyle en az zararla kurtulabilme ihtimalini de esasında barındırmaktadır. Detayları daha sonra ele alınacak olan bu kıvrak manevrayı Mustafa Kemal Atatürk'ün başardığı bilinmektedir.

Manda sisteminin, Osmanlı toplumunu da deklare edilmeye çalışılmasının altında yatan temel sebeplerden biri olarak Osmanlı topraklarının ve beraberinde getirdikleri üzerinde söz sahibi olabilmek, toplumu asimile edip kendi varlıklarından rahatsız olmayacakları bir hâle dönüştürebilmek ve ülkeyi bir açık pazar hâline getirme arzularının yattığı bilinmektedir. I. Dünya Savaşı sırasında gizli antlaşmalar yapan Avrupalı devletlerin emellerine ulaşmaları durumunda ABD'nin saf dışı kalacağı görülmektedir. Biraz önce Atatürk'ün başardığı ifade edilen kuvvetler dengesi içerisindeki karmaşıklıktan doğru yararlanabilme hususunda ABD'nin çıkarlarını zedeleyecek gelişmelerin yer alması, Mezopotamya zenginliklerinin İngiltere tarafından tek başına kullanılmasına itiraz etmesi Türk Petrol Şirketi'nin de pay sahibi olmasına katkı sağladığı bilinmektedir (Avcıoğlu, 1974: 306).

İfade edilen gerekçeler nedeniyle Türklerin, dünya düzeni içerisinde etkin ve belirleyici bir konumda yer aldığı söylenebilir. Siyasi planların içerisinde yer alan Türkler için bu hedefler ve ideolojiler karşısındaki tutumu, sonraki süreçlerde kimliğinin belirlenmesi ve yeni dünya düzeni içerisinde alacağı pozisyonu belirleyen bir etmen olarak ifade edilecektir.

2.2. DENGİ POLİTİKASI TEMELİNDE POLİTİK TERCİHİN ALMANYA LEHİNE BELİRMESİ

Denge politikası, devletlerin uluslararası ilişkilerde çeşitli unsurlarla olan ilişkileri stratejik bir şekilde işlediği ve çıkarlarını muhafaza etmeye yönelik izledikleri bir program olarak sunulabilir. Bu bağlamda bir devletin politik tercihlerini yönlendiren unsurların genellikle ele alınan ulusun çıkarları ve güvenliğinin merkezde olduğu söylenebilir. Dönemin politik sürecine karar veren İttihat ve Terakki mensuplarının, Almanya ile ilişkilerinin kuvvetli olması, hatta bir Alman hayranlığının varlığı, bu politik tercihin Almanya lehine belirmesine neden olan bir gelişme olarak aktarılabilir.

Osmanlı'nın emperyalist devletlerin kapitülasyonlarıyla ekonomisinin günden güne eritildiği bir süreçte, kendisine müttefik arayan Osmanlı Devleti için tercihin Almanya olduğu görülmektedir. Almanya ile olan ortaklık neticesinde ekonomik bağımsızlığın tesis edileceği, kendi meşru varlıklarını bu yolla tanıtabilecekleri ve koruyabilecekleri düşüncesi hâkim olmuştur.

Türklerin sahip olduğu, yukarıda belirtilen düşünceye "Corriere di Trieste" adlı bir dergide şu şekilde yer verilmektedir: *"Türklerin Amerikalılara kıyasla Almanlara daha çok sempati duymasının nedeni ne olabilir? Bu zor bir sorudur. Türklerin askeri içgüdüleri onları ciddi Almanlara sempati duymaya yönlendirir. Almanlar politik karşılık talep etmeden teknik yardım sunabilirler. Almanya'nın yardımıyla Türkiye etkisini genişletebilir"* (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], 1920: 4).

Dönemin şartlarında Almanya yanında yer almanın daha doğru bir hamle olarak algılandığı görülmektedir. I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın muzaffer olunacağı düşüncesi, askerî ve siyasi anlamda Almanya'nın örnek alınması, İttihatçılar tarafından doğru bir tercih olarak algılanmaktaydı. Bu dönemdeki Alman hayranlığının, Osmanlı Devleti'ni çıkmaza sokan bir gelişme olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Ülkenin dört bir yanında işgallere neden olan bir savaş girmenin bedeli ağır olduğu gibi sonraki süreçte verilecek Millî Mücadele'nin fikrî ve askerî anlamda da zorluk yaşamasına neden olan bir gelişme olarak aktarılabilir. İttihat ve Terakki'nin savaşa Almanya'nın yanında girmeleri neticesinde hareketleri bugün yanlış olarak kabul ediliyor olsa da temelde vatanın parçalanmasının önüne geçebilmek için doğru bir hamle olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Temelde iyi bir niyetle hareket etmiş olan İttihatçıların, milliyetçi bir karaktere de sahip oldukları bilinmektedir. Millî Mücadele sonrasında imzalanan Lozan Antlaşması'nın kapitülasyonları kaldırma noktasındaki dirayetin ve isteğin, İttihatçılarda da 1908 sonrası görüldüğü ifade edilebilir (Avcıoğlu, 1974: 55).

Tercihin Almanlardan yana olmasına rağmen, Almanların Türk cephesi için kendilerine muhtaç bir edayla ofansif bir tutum içerisinde oldukları görülmektedir. Osmanlı'nın askerî gücünü küçümsedikleri hâlde beklentileri aynı oranda küçük sayılmamaktadır. Boğazların kapatılması, sömürge durumundaki Müslümanların ayaklanmalarını sağlamak amacıyla cihat ilan edilmesi, Süveyş-Aden deniz yolunun kesilmesi gibi çeşitli isteklerle Osmanlı'dan alabilecekleri maksimum faydayı sağlama niyetinde oldukları görülmektedir. Askerî tarih alanındaki yazılarıyla tanınan ve bir Fransız askeri olan Maurice Larcher, sıralanan bu isteklerin, İttihatçıların da hedefleriyle eşleştiğini Osmanlı'yı Türkleştirmek ve Turan ülkelerini bir çatı altında toplayıp halifelğin etkisi arttırabilmek için bir aracı olarak gördüklerini nakletmiştir (Avcıoğlu, 1974: 60). İttihatçılar, içerisinde bulunan şartlarda en doğru hamlenin bu olduğuna inanmaktadırlar. Düşüncede bir ülküyü benimsemiş olmaları takdirle karşılanabilecek olsa da gerçekçiliğinin yeteri kadar hesaplanamamış olmasından kaynaklı yaşanan sonuçlar pek acı olduğu bilinmektedir. Millî Mücadele Dönemindeki Anadolu'yu kapsayan nispeten daha sınırlı ancak gerçekçi görülebilen milliyetçilik anlayışının, uygulanması ve sonuçlarıyla her ikisi arasındaki farkın daha net görünmesine yardımcı olduğu düşünülmektedir.

İttihatçılar, girecekleri savaştan galip çıkacaklarına oldukça emin bir tavır sergilemişlerdir. Bir savunma savaşından ziyade ülkeye ekleyecekleri kazanımlarla birlikte, yeni sınırları çizdikleri bilinmektedir. Öyle ki, Kuzey Kafkasya'dan Volga'ya hatta Mısır'ı da açıkça kapsayan bir çalışma üzerinde durdukları görülmektedir. Bunlarla da sınırlı kalmayıp Türkistan ve Kırım için de benzeri taleplerin olduğu, kendi içlerinde bile bir 'acaba' taşımasına rağmen, İttihatçıların önde gelenlerinden Enver Paşa, yardımcısı Hafız Hakkı Paşa, Cemal Paşa, Talat Paşa gibi isimlerin buna inanmakta oldukları görülmektedir (Gül, 2021: 483). Vatansever kimseler olabilecekleri bilinse de çalışmaların temelinde bilimsellik ve dönemin şartlarına göre belirlenen siyasî hamlelerle kurulu olmadığı müddetçe başlı başına devlet ve yönetim bazında bir değer taşımadığı da açık görülmektedir. Enver Paşa'nın bir an önce saldırıya geçmek istemesine karşın Alman ordularının komutanlığını yapan Falkenhayn'ın, Türk ordusunun yorgun ve teknik donanımdan yoksun olduğuna değindiği görülmektedir. Balkan Savaşları'ndan beri takatsiz kalmış bir ordunun, taarruza geçebilecek bir direnci olmadığını görebilmiştir. Enver Paşa'nın kendisine göre idealist fakat durum değerlendirilmesine bakıldığında hayalperest denilebilecek tutumu, ikili arasında fikir ayrılığına sebep vermektedir. Osmanlı'nın aktif bir şekilde cepheyi genişletmesi Almanya için gerekli bir gelişme olmadığından, dönemin İttihatçılarının

heveslerinin önünde bir engel olmadıkları da tahmin edilmektedir. Türklerin, geçmiş savaş şartlarından dolayı teknik yardım ve donanımına muhtaç durumda olmalarının göz ardı edilmesi, Turancılık hayallerini getirmedeği gibi mevcut Anadolu coğrafyasının da bağımsızlığı önünde sorun teşkil etmiştir. Almanya'dan gelecek yardımların savaş sonrasında dahi tam anlamıyla yetişmediği görülmektedir (Avcıoğlu, 1983: 928). Bu durumda gerek coğrafi şartların gerek savaş koşullarının iyi hesaplanamadığı görülmektedir. Bu duruma ilişkin 20 Mart 1948'de Rio de Janeiro'nun "Caretta" dergisinde "Türkiye'nin modernleşmesi" başlığıyla yayınlanan bir yazıda dile getirilenler şunlar olmuştur:

"Ardından birinci büyük savaş geldi ve Türkiye, Almanya'nın yanında yer aldı. Bu nedenle, barış yapıldıktan sonra Türkiye, Avrupa topraklarını kaybetti ve sadece Konstantinopolis'i elinde tutabildi" (Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA], 1948: 2).

I. Dünya Savaşı'nın doğru hesaplanamamasının neticesinde karşılaşılan durumun ifade edildiği bu arşiv belgesinde, sonraki dönemde ortaya çıkacak Millî Mücadele'nin rotasını oluştururken kendisine ibret alması gereken bir unsur olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. O dönemde dönemin padişahı Sultan Vahdettin'den medet uman kimselerin, boş bir hayalin peşinden gittikleri ifade edilmiştir. Durumu doğru okuyan kimselerin ise, İttihatçıların hesaplarındaki gibi bir sonucun gerçekçi olmadığını bildiklerinden ve bunu gerçekleştirmenin imkân dahilinde olmayışını kavrayabildiklerinden bahsedilmektedir (Cebesoy, 1953: 8).

2.3. PANSLAVİST POLİTİKA ARACILIĞIYLA BALKANLARIN ELDEN ÇIKMASI

Balkanlar tarih boyunca medeniyetin ve kültürün ortak alanı olmuş, farklı etnik ve inanç gruplarının bir arada yaşadığı bir atmosferdir. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Slav ve Panslavist politikaların etkisiyle Balkanlar'da bir dönüşümün yaşanmaya başladığı görülmektedir. Milliyetçilik akımının da kendisini göstermesiyle birlikte, bölgede yaşayan kimselerin kendi milletlerini kurma ve imparatorluklara olan bağlılıklarını yitirmelerine neden olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun Osmanlı için de mevcut devlet sınırını sarsan bir gelişme olarak adlandırılabilmesi mümkündür. Rusların teşvikiyle bölge halkının bir araya gelip kendi milletini kurlmaları, bunun bir özgürleşme ve bağımsızlaşma olarak aktarılması durumu söz konusu olmuştur. Balkanlar bu Panslavist politikaların neticesinde çalkantılı bir döneme girmiş ve çok sayıda çatışmaya da sahne olmuştur. Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu ve uzun yıllara tekabül eden Balkan ve I. Dünya savaşları nedeniyle bölgede istikrarsız ve belirsiz bir atmosferin hâkim olduğu ifade edilebilir. Sırp, Bulgar,

Karadağ gibi Slav topluluklar, Osmanlı'ya karşı bağımsızlık mücadelesi vermiş ve neticede kendi devletlerini kurmuşlardır.

Bir Balkan devleti olarak kabul edilebilecek Osmanlı için, 93 Harbi'nden Balkan Savaşı'na kadarki süreçte art arda alınan mağlubiyetler, Osmanlı'yı Avrupa ülkesi profilinden uzaklaştırdığı görülmektedir. Balkanların Osmanlıyla özdeşleşmiş bir yapıya sahip olması ve buna rağmen o bölgede toprak kaybı yaşaması hem Balkanlar'da yaşayan hem de Türkiye'de yaşayan Türkler için kasvetli bir düşünce yapısının ortaya çıkmasına da aracılık ettiği görülmüştür. Balkanların elde çıkması, daha sonra ele alınacak olan devleti kurtarmak için ortaya atılan Osmanlılık fikrinin de anlamını yitirmesiyle sonuçlanacaktır (Türk, 2017: 56). Mevcut siyasetin bölge için yeterli olmayışı, Osmanlı'nın son dönemlerinde bu bölgedeki etkinliğini kaybetmesi, milliyetçiliğin etkisinin bu bölgedeki Osmanlı varlığını tehdit etmesi neticesinde, Türkler için de millî bir kimlik bilincinin ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir. Balkan kayıplarından çıkarılabilecek derslerde olumlu olarak değerlendirilebilecek belki de tek noktanın Türk milliyetçiliğinin kendisini göstermesi söylenebilir. Türk edebiyatından, geride kalan Türk halkının motivasyonuna kadar millî profilin, kendisini Balkan mağlubiyetlerinden sonra ortaya çıkarmasının rastlantısal bir durum olmadığı kanaati taşınmaktadır.

Balkan savaşlarının I. Dünya Savaşı için de bir sebep teşekkül ettiği tarihçiler tarafından aktarılmaktadır. Anadolu kadar köklü bir tarihe sahip olan Balkanlar'ın kaybı, basit bir toprak kaybindan çok daha öte anlam taşıyan Türk milleti için, yıllardır vatan dedikleri ve evleri olarak gördükleri bir yeri kaybetmenin verdiği acıyı betimleyen bir durum olarak değerlendirilebilir. Bu durumun romantik bir sunuşun ötesinde Türk tarihi için sayılı felaketlerden biri olarak aktarılması durumu söz konusudur. Balkan milletleriyle bir bütün oluşturan Türklerin, daha sonraki süreçte aynı millet tarafından bilhassa Bulgarlar tarafından zulme uğramış olması, yaşanan kaybın kayıptan ziyade felaket olarak nitelendirilmesinin sebebi olarak görülmektedir (Ercilasun, 1995: 16). Türk toplumunun o dönemki psikolojisi hakkında düşünüldüğünde, yıllarca ev sahipliği yaptığı, devletinin anlayış ve hoşgörü politikasıyla yaklaştığı, sadece devletinin değil millet olarak da bu hasletlere sahip olduğu hâlde karşılaştığı bu nahoş manzara, oldukça denge sarsıcı bir şekilde kendisini gösterdiği düşünülmektedir. Savaşın sert ve acı yüzüne muhatap olan Türk milletinin, sonraki yıllarda vereceği fiziksel mücadelenin de güçlük içerisinde verilmesine neden olduğu anlaşılmaktadır.

2.4. PARÇALANMASI TEHDİDİNE KARŞIN OSMANLI DEVLETİ'NİN GELİŞTİRDİĞİ POLİTİKALAR

Osmanlı Devleti, tarihsel süreç içerisinde birçok iç ve dış nedenlerin tesiri altında kalmıştır. Kozmopolit bir yapıya sahip olması nedeniyle siyasi, ekonomik, kültürel vb. alanlarda çeşitli zorluklarla karşılaştığı söylenebilir. Özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru imparatorluk parçalanma tehdidiyle karşı karşıya kaldığından varlığını devam ettirebilmek için çeşitli arayışlar içerisine girmiştir. Milliyetçilik akımının doğrudan etkisiyle bünyesindeki etnik unsurlar arasındaki gerilimin arttığı ve bu gerginlikten kaynaklı bir içsel bölünmeler, devletin bütünlüğünü tehlikeye atan bir gelişme olarak görülmüştür. Avrupalı devletlerin ele alınan dönemde Osmanlı'ya karşı çeşitli bölücü planların içerisinde olmaları, planlarını uygulayabilmek için teknik donanım noktasında Osmanlı'nın önünde olmaları, ele alınan problemin ciddiyetini ortaya koymaktadır. 19. yüzyılın sonların denge politikasıyla ayakta kalmayan Osmanlı Devleti için daha fazlasına ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Milliyetçilik akımının etkisiyle birlikte, kendi topluluklarının çözülmeye başlaması Osmanlı Devleti için en kayda değer sorunlardan biri olarak görülmektedir. Yüzyıllarca bir arada yaşamış oldukları milletlerin kendi ulus devletlerini inşa etmeye çabalaması, birlikteliğin o kadar da kuvvetli olmadığını gösteren ve karşı atak oluşturmayı zorunlu kılan bir gelişme olarak aktarılabilir. Osmanlı Devleti için ayrılıkçı bir unsur olarak değerlendirilebilecek olan milliyetçiliğin, İttihat ve Terakki Partisi tarafından aynı yöntemle bir karşı atak olarak kullanılma amacı taşındığı görülmektedir. İttihatçıların ortaya koydukları milliyetçilik formülü, o dönemde kullanılan milliyetçiliğe göre daha soyut bir tarzda olduğu söylenebilir. Batılılaşma, Türkleşme, İslamlaşma ve bunların neticesinde Turan ülküsünü ortaya koyma düşüncesi, İttihatçılar için bir kurtuluş parolası olarak görülmüş ancak devletin daha hızlı bir şekilde kendi varlığının sonlanmasına yardımcı olduğu tarihsel bir gerçeklik olarak görülmektedir (Selek, 2010: 748). İçerisinde bulunduğu şartlardan ötürü kendisini yenilemek isteyen Osmanlı Devleti'nin, Tanzimat Fermanı'yla birlikte edebiyat, hukuk, sosyal hayat gibi alanlarda, o dönemde modernizmle eş anlamlı olarak kullanılan Batılılaşma formülüyle birlikte tesis etme çabası içerisinde olduğu görülmektedir. Gelenekselci bir devlet ve toplum anlayışına sahip olmasına karşın, eski değerlerin yerine yenilerini getirmenin devleti yaşatmak için bir zorunluluk olarak görüldüğü dikkat çekmektedir. Bakıldığında kültürel alandaki değişim ve gelişmelerle, siyasi ve toplumsal alandaki değişim ve gelişmelerin birbirlerine entegre bir durumda olduğu, değişimin tek bir alanla sabit kalmayıp birçok noktada toptan denilebilecek

dönüşümleri beraberinde barındırdığı gözlemlenmektedir (Ercilasun, 1995: 1). Batı dünyasının Osmanlı Devleti üzerindeki istilacı tasarrufları neticesinde Osmanlı Devleti'nin her defasında biraz daha sindirilmiş bir pozisyonda yer almasına neden olduğu görülmektedir. Devletin seyrinin negatif bir profil izlemesi ve acilen bir şeyler yapılması gerektiği endişenin, çeşitli arayışları da beraberinde getirdiği doğrusal düzlemde bir gelişme olarak sunulabilir. Bu endişenin beraberinde getirdiği en temel akımlar; Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık fikirlerinden oluşmaktadır. 1908-1923 arası süreçte tüm bu fikirlerin denendiği, toplumda karşılık bulabilmesi adına edebiyattan devlet politikasına kadar yer verilip topluma nüfuz ettirilmesi planlanmıştır (Ercilasun, 1995: 29). Çeşitli politikaların uygulamalarına yer verilmiş olsa bunların bazılarının dönemin şartları gereğince geçerli politika olmayışının bazılarının ise doğru bir şekilde uygulanamamasının neticesinde sonuçsuz kaldıkları gözlemlenmektedir. Jön Türklerin 1860-1870 yıllarında uyguladıkları devleti nasıl kurtarabilecekleri temel problemiğin, İttihatçılar tarafından da benimsendiği ancak hükûmetin yetkilerini kısıtlayıp azınlıkların sosyal haklarını arttırmak, taleplerini yerine getirmekle sınırlı bir kurtarma anlayışına sahip oldukları görülmüştür (Reyhan, 2008: 127). Devleti kurtarabilmek adına endişe duyulması, devleti kurtarabilmek eyleminin gerçekleşebilmesi adına yeterli bir unsur olmadığı açıktır. Dönemin şartlarının doğru değerlendirilip uygun çözüm yolunun tatbiki noktasında gösterilecek dirayetin ve geçerliliğin, dikkat noktasında olması gerektiği görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde kurucu unsur olan Türklerin, Osmanlıcılık politikasının ürünü olan, diğer etnik ve dinî gruplarla ortak bir düzlemde değerlendirilmelerine yol açan anlayışın, Türkler tarafından pek kabul görmediği anlaşılmaktadır. Ortak yurttaşlık anlayışı nispetinde II. Meşrutiyet'in sunduğu bu kapsayıcı durumun, Türkler tarafından iktisadi ve kültürel perspektifler nedeniyle hoş karşılanmadığı ve sistemin uygulanmasının iç unsur bağlamında bir reddiyeyle karşılandığı görülmektedir. Türklerin kendilerini Osmanlı halkının özel grubu hissetmeleri ve bunu bir ayrıcalık olarak değerlendirmeleri, diğer etnik gruplarla bu ayrıcalığı paylaşması anlamına gelmesi, rahatsızlıklarının temel nedeni olarak sunulabilir (Üstel, 1997: 25). Devletin müşkülattan kurtulabilmesi adına sürekli fedakârlık göstermesi beklenen Türklerin, diğer unsurların konumlarının sürekli artırılması ve kendilerine yeteri kadar değer verilmediğinin düşünülmesi, Osmanlıcılık fikrinin Türkler içerisinde kabul görmesini zorlaştıran hatta engelleyen bir durum olarak sunulabilir.

Diğer bir yandan, Osmanlı'nın kendini yenileme sürecinin toplum tarafından doğan bir ihtiyaçla gelmediği ve dolayısıyla köktenci olmadığı, bürokratik bir muhafazakârlık

niteliği taşıdığı ifade edilmiştir. Değişimin tanımının, Batı'dan gelen fikir akımlarına gösterilen dirençle ölçülmüştür. Bunu yapabilmenin yolu olarak da Osmanlı, milletinin özünü teşkil eden inançla geleneksel yapısını korumayı hedeflediği gözlemlenmektedir (Öğün, 1995: 53). Bu anlayışın muhafazakâr kökenli olması neticesinde İslamcılık anlayışına zemin hazırladığı görülmektedir. Kendisini Müslüman olarak tanımlayan ve millet kavramının içeriğinde, ırktan ziyade inanç ve kültürel bağlarla oluşturulmuş bir topluluğu barındırması, toplumunu bu yolla korumayı ve varlığını devam ettirmek için bir araç olarak görmesine neden olduğu söylenebilir. İslamcılık anlayışının ortaya konulmasıyla diğer etnik grupları da bünyesinde barındırmayı hedefleyen Osmanlı için, Arapların da kendi bağımsızlıklarını talep etmeleri ve Arap milliyetçiliğini benimsemesiyle etkisini yitiren bir politika durumuna geldiği görülmektedir (Yerasimos, 2002: 37). Arminius Vambery, Osmanlıcılık anlayışının farklı etnik unsurları bir arada tutmaya yetmediğini, etnik unsurlar arasındaki farkın açıldığını dolayısıyla hanedana bağlılık duymayla sorunların üstesinden gelinemeyeceği algısının oluştuğundan bahsetmektedir. Aynı zamanda İslamcılık fikri için İran, Arap ve Osmanlı arasında mezhepsel, kültürel, siyasi anlaşmazlıklar neticesinde İslamî bir birlikteliğin yakalanamadığından ve bu nedenle uygulanabilir bir politika olmadığından da bahsetmiştir. Vambery, Rusya Türklerinden ortaya çıkan Türkçülük akımının, halk için birleştirici bir unsur olduğundan ve uygulanabilir olarak değerlendirilebilecek tek yöntem olduğunu da ifade etmektedir (Türkmen, 2020: 59). İçsel ve dışsal olarak ifade edilen çeşitli nedenlerin İslamcılık ve Osmanlıcılık politikalarının işlenmesinin önünde bir engel hüviyetinde olduğu görülmektedir.

Kronolojik ve politik anlamda değerlendirildiğinde Osmanlıcılık fikrinin daha geniş bir kitleyi ele aldığı ve devleti kurtarmanın birtakım tavizler vermeden topyekûn bir şekilde olması arzu edilmiştir. Özellikle II. Abdülhamit döneminde devletin de resmî ideolojisi hâline gelen İslamcılık ise, Osmanlıcılık fikrinin uygulama sahasında karşılık bulamaması neticesinde, en azından elde kalan Müslüman toplulukları bir arada tutma endişesinin bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Arnavut ve Arapların milliyetçi tutumu ve ayrılıkçı bir politika izlemesi neticesinde İslamcılık fikrinin de uygulama sahasında karşılık bulması söz konusu olmaktan çıkmıştır (Uzun, 2010: 255). Uygulanan politikaların neticesiz kalması ve işlevselliğinin olmaması, ortaya çıkmasının önünde hiçbir engel olmayan ve adeta kendi doğumunu gerçekleştiren Türkçülükten başka bir yol bırakmadığı düşünülmektedir. Kaldı ki II. Abdülhamit döneminin sansür politikası bile Türkçülük fikrinin ortaya çıkışına engel olamamıştır. Türkçülük fikrinin Türk aydınları tarafından benimsenmesi, denenen

politikaların başarısızlığının bilinmesi, yüzyıllardır hâkim olunan Balkanlar'ın elden çıkması ve dini bağılıklar dolayısıyla kardeş ilan edilmiş Arap ülkelerinin kendi yollarını çizme noktasındaki ısrarı, Türkçülük fikrinin hâkim ideoloji olmasına neden olan gelişmelerden birkaçı olarak söylenebilir. Aydınların Türkçülüğü hâkim kılmayı istemeleri ve kendi isteklerinin halkla bütünleşmesini sağlamalarını idealize ettikleri görülmektedir. Bu dönem aydınlarının savunduğu Türkçülük fikrinin Osmanlı Devleti'ni kurtarmaktan ziyade, tüm Türk unsurların ihyasını hedef alan daha romantik bir bakış olduğu ifade edilebilir (Genç, 2014: 153). Ele alınan kapsayıcı Türkçülük anlayışı da işlevsellik bakımından Osmanlılık ve İslamcılıkla benzeri sınırlara sahip olmasına rağmen, daha gerçekçi ve uygulanabilir bir milliyetçilik anlayışının da oluşmasının zemini olması sebebiyle, diğerlerine göre daha kıymetli bir fikir akımı olarak kabul edilebilir.

Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu durumlara karşı kendi başına baş edebilecek bir gücü barındırmaması, Halifelik konumundan istifade etmek için İslamcılık anlayışını popüler bir hâle getirdiği düşünülmektedir. Sömürge olan devletlerin ihyasını sağlamak, Osmanlı bünyesinde yaşayan Müslümanların dinî şuurlarını arttırmak, Avrupa'nın büyük devletlerine karşı denge politikası uygularken elini güçlendirmek gibi halifeliğin birleştirici gücünden yararlanmak isteyen II. Abdülhamid'in, biraz önce ifade edilen sebepler doğrultusunda bunda muvaffakiyet sağlayamadığı görülmüştür (Bal& Erat, 2003: 235). Halifelik, Osmanlı Devleti için işlevsel bir araç olmaktan çok, padişahlar için ünvan niteliğiyle sınırlı kalmış bir olgu olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı Devleti'ndeki iç karışıklıkların yanında dış müdahalelere de açık bir konumda olması Osmanlı aydınlarının meşrutiyetçi düşüncelerini teşvik eder bir duruma getirmiştir. Namık Kemal, Ziya Paşa gibi isimlerin çalışmaları neticesinde Meşrutiyet ilan edilmiştir. Bu durumun padişahın kendi isteğiyle sınırlarını kabul etmesi ve anayasal bir hareket olarak kıymetinin büyük olduğu görülmektedir (Durgun, 2019: 29). Bu anayasal hareketlerin, Osmanlı'nın sosyal hayatında işlemeyen unsurları (İslamcılık, Osmanlılık) benimsemeyi reddetmesi ve alternatifleri üzerine düşünülmesine yol açan özgür bir alan oluşturması sebebiyle bahsedilme gereği duyulmuştur. Bütüncül bir değerlendirmede tüm bu gelişmelerin birbiriyle iç içe olduğu, devleti tanımlayan dinamikler ve o devlette yaşayan milletlerin kişilikleri ve tutumları, kurtuluş adına altında uygulanan planların gerçekçiliğinin sürekli sorgulanmasına ve alternatiflerine yol açan bir anlayışı da beraberinde getirdiği düşünülmektedir.

Türkler, Osmanlı Devleti içerisinde kendi öz kimlikleri içerisinde inançlarıyla ön

plana çıkmış, kendi kimliklerini İslam ile eşleştirerek bunu millî bir kültür olarak değerlendirmişlerdir. Birey ve toplum kendisini bu sıfatla tanımlamış, Türk olmayan diğer etnik grupları da bu paydanın eşleri olarak değerlendirmişlerdir. Türk olmayan diğer Müslüman unsurların, kendi milletlerini ön plana çıkararak bağımsız bir rota işlemesi, ifade edilen ortak çatıda kendi kimliklerini koruyabilmiş olmaları sebebiyle zor olmadığı görülmektedir (Bora, 2017: 215). İslamiyet, diğer unsurlar için de kapsayıcı gibi görünse de Türk millî kültürü içerisinde aidiyet duymalarına ve toplumla içtenlik bağlantısı kurmalarının önünde de engel teşkil ettiği görülmektedir. Bu sosyolojik gerçekliğin, İslamcılık düşüncesinin en temel eksilerinden biri olarak görülmektedir. En nihayetinde uygulanan bu yöntemlerin Osmanlı toplum yapısını ayakta tutmak için yeterli olmadığı görülmektedir. Bir şekilde kapıların Türkcülük fikrinin ivme kazanması yönünde açıldığı gözlemlenmektedir. 1912 yılındaki Balkan Savaşları'nda Osmanlı'nın, Avrupa'daki nüfusunun %69'unun kaybetmesi, Yunan ve Ermeni milliyetçiliklerinin Anadolu için tehdit oluşturması, Türklere yönelik katliamlar ve yıllardır aşığılanan bir konumda yer almaları gibi etmenler, Türk millî bilincini oluşturan temel bileşenler olarak ifade edilebilir (Ölçekçi, 2020: 667). Türk milliyetçiliği için ezilen bir halkın meşru hakkını müdafaa etmekten öte sistemleştirilmiş bir ideolojiye dönüşme öyküsünün başlangıcının bu zamana denk geldiği ifade edilebilir. İslamiyet'in ise burada aldığı rol daha nostaljik ve kültürel bazda etkisini sürdüren bir yapıya dönüşmeye başladığı ileri sürülebilir. İnançlarına olan bağlılıklarının kişisel olarak değerlendirilmesi gerektiği ancak toplumsal bazda hareket ettirici bir gücünün olmadığı görülmüştür. Gelişen ve sürekli bir yenilik hâli içerisinde olan modern dünyanın sorunlarına çözüm üretebilecek bir mekanizma olmaktan çıktığı görülmektedir. Hukuk, sanat, mimari, kültür, ekonomi vb. alanlarda İslam'ın etkin olamadığı, yeniden yorumlanıp anlaşılmasının gerekliliği dile getirilebilir (Çaha, 2012: 19). Bahsi geçen alanların, modern dünyada varlığını devam ettirebilmek ve adından söz ettirebilmek için hâkim olunması gereken hususlar olduğu düşünülmektedir. Tüm bu alanlara hitap edebilmeyi ve modern dünyaya uyarlamayı kendisine hedef edinmiş Türkcülüğün hâkim ideoloji olmasıyla birlikte yaşanan değişim ve bu durumun sonraki süreçlere olan katkıları incelenecektir.

2.5. DIŞ SİYASETİN BELİRLENMESİNDE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN AĞIRLIĞI

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, etnik ve kültürel farklılıkların artmasıyla birlikte ortaya birçok öneri getirilmiş fakat daha önce belirtilen gerekçeler doğrultusunda Osmanlı için bir çözüm niteliğinde olmamıştır. Bu koşullar içerisinde Türk milliyetçiliği toplum için bir dinamik hâline gelmiştir, denilebilir. Bu süreçte Türk milliyetçiliği Osmanlı'nın çeşitli coğrafyalarında yaşayan Türk topluluklarını tek çatı altında birleştirmeyi uman bir zihniyetle kendisini göstermiş aynı zamanda siyasi tercihlerin belirlenmesinde etkili bir faktör olarak yerini aldığı söylenebilir.

Türkçülük fikrinin toplum indinde karşılık görebilmesi ve Türklük duygusunun uyandırılabilmesi için Türk Ocağı'nın Türk aydınlarını bir araya toplayıp çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Bu çalışmaların mahiyeti Türk kimliğini ortaya çıkarmak üzere millî bilincin tesis edilmesi noktasında olduğu görülmektedir. Toplumun istenilen ölçüde ve tarzda bir eğilim içerisinde olabilmesi adına sosyal inkılap gerçekleştirilmek istenmiştir. Hukuk, siyaset, iktisat, sanat vb. toplumun içerisinde bulunduğu ve değerleri olarak değerlendirilebilecek sosyal yaşantısını, Türklük mefkûresi üzerine bina etmeye gayret edilmiştir (Ölçekli, 2020: 670). Millî bilincin tesis edilmesi, diğer sayılan alanların dönüştürülebilmesi için bir ön şart olarak görülmektedir. Kendisine millî bir gaye belirlemiş topluluğun, bu doğrultuda sosyal yaşamını düzenlemesi ve yeniden biçimlendirmesi de aynı oranda mümkün görülmektedir.

Türkçülük fikrinin, fikir sahasından siyasi hayatın bir organı hâline dönüşmesi daha önce de belirtildiği üzere II. Meşrutiyet sonrası İttihat ve Terakki Partisi ile söz konusu olmuştur. Türkçülük üzerine örgütlenme çabaları Türk Yurdu, Türk Ocakları, Türk Derneği gibi kurumların hayata geçirilmesiyle söz konusu olmaya başlamıştır. Siyasi anlamda ele alınan dönemin Türkçüleri, yeni ve millî bir devletin kurulmasını değil, yenilenmiş ve canlandırılmış bir imparatorluk anlayışını savunmaktaydılar. Bu sebeple Türkçülük anlayışlarının, tüm Türkleri kapsayan daha geniş çaplı olarak ifade edilen Turancılık kavramıyla ifade edilmiştir (Kılıç, 2007: 117). İttihatçılar ve Mustafa Kemal Paşa arasındaki Türkçülük anlayışının farklılığı sadece kapsadığı sınırlar nispetinde değil, Türkçülüğün anlam ve işlevi üzerinde de görülmektedir. İttihatçıların gerçekleştirilmesi çok daha zor olan ideallerinin yanında, Mustafa Kemal Paşa'nın imkânlar ölçüsünde başarılacak en iyi devrimsel bir bakışla değerlendirdiği görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın politikalarına ilerde daha detaylı değinilecektir. Osmanlı hükümdarlarının özellikle son dönemlerde halkla

arasındaki ilişkinin soyut bir duruma gelmesi, Türklüğün devlet bazında herhangi bir değerinin kalmayıp, sarayın devşirmelerden kurulu bir sisteme sahip oluşu, mezhepsel olarak birçok çatışma alanının merkezi durumunda yer alması, halkın bu karmaşık sistemin içinde yok olmasına neden olduğu ileri sürülebilir. İslamiyet'e bağlılıkları nedeniyle, din bağının milletten önce gelmesi ve o dinin peygamberi tarafından söylenen "Dinde kavmiyet olmaz" şeklindeki hadisin yanlış olarak değerlendirilmesi ya da bilerek değerlendirilmenin saptırılması neticesinde, milliyetçiliğin Müslümanlar içerisinde popüler olmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak görülmektedir ki, Osmanlı içerisindeki Türk olmayan Müslüman unsurlar uygulanan İslamcılık politikasına rağmen milliyetçi bir karaktere bürünmüşlerdir. Türk milliyetçiliğinin de aynı şekilde toplumda kendisini göstermesine özellikle bu ve benzeri dinî söylemler kullanılarak engel olunmaya çalışıldığı görülmüştür (Ercilasun, 1995: 31). O zamana kadar yok görülen ve değersiz kılınan Türkçülüğün, millî bilinç kazandırma gayretleri neticesinde toplumda kendisini göstermesiyle birlikte, Türk milliyetçiliğinin kısıtlanamaz ve yok sayılamaz bir gerçek olduğunun açık bir hâle geldiği düşünülmektedir.

Ele alınan dönemde dilde ve edebiyatta da halkla bütünleşme görülmektedir. Dilde sadeleşme çabalarının olması, Türklerin millî duygularına hitap edebilecek sade bir dili de gereksinim olarak beraberinde bulundurduğu görülmektedir. Şairlerin ve toplumcu yazarların artmasıyla birlikte toplumdaki Türklük mefkûresinin daha işlevsel bir hâle geleceğine inanılmıştır. Bunun örneklerinden biri olan, İstiklal Marşı'nın yazarı Mehmet Akif, siyasi bakımda İslamcı bir profilde olmasına rağmen, Türkçü ve halkçı duygularını saklayamamıştır. Eserlerini de Millî Edebiyat Akımının prensipleri doğrultusunda tasarladığı görülmüştür (Ercilasun, 1995: 42). Türk milliyetçiliğinin, herhangi bir siyasi ideolojiden çok daha öte olduğu görülmektedir. Farklı bir fikri benimsemesine rağmen milliyetçi tutumlar sergilemekten kendini alamayan Mehmet Akif örneğinden de görüldüğü üzere, Türk milliyetçiliği bir ideolojiden ziyade toplumda yıllardır geri plana itilen ancak Türklerin kendi içsel dinamiklerinden biri olan milliyetçi tutumun bir patlaması olarak değerlendirmenin abartılı olmadığı düşünülmektedir. Bu dönemdeki milliyetçilik anlayışının bütünlüklü olduğu iddia edilemiyor olsa da sonraki dönem için bir ön hazırlık durumunda yer aldığı söylenebilir (Kara& Çatma, 2017: 341). Tarih, dil ve edebiyat alanındaki teşebbüslerin, millî bir devletin ortaya çıkmasında, aşağılan kimselerden, devletin kendisini oluşturacak yurttaşlara geçişte önemli bir yeri olduğu vurgulanmalıdır.

İttihat ve Terakki Partisi üyelerinin, Türkçülüğün yükselişte olmasıyla birlikte

Turancılık fikrinin hayata geçirilmesi noktasında ısrarlı bir tavrı olduğu dikkat çekmektedir. Mecliste İttihatçı, Türk Ocağı'nda Turancı bir profil izleyen Tekin Alp, Cemal Paşa, Talat Paşa gibi kimselerin, kendilerini Türk Ocağı'nın bir ferdi olarak değerlendirdikleri görülmektedir (Üstel, 1997: 72). O dönemde subayların siyasetle doğrudan bağlantıları görülmektedir. Bu durum, benimsenen ideolojinin askeriyenin de içerisinde olmasına ve askerlerin siyasetin bir ürünü olmaları sonucunu doğurmaktadır. Turancılık idealinin, fikrî anlamda değerli ancak uygulama noktasında hayalperest bir karakterde olması, siyaset ve askeriyenin iç içe olmasının olumsuz bir neticesi olarak, Turancı askerî harekâtların doğru planlanmadan kolaylıkla harekete geçirilmesine neden olduğu gözlemlenmektedir. İttihatçıların devlet yönetiminde de toplumun yönlendirilmesinde de etkili bir organ durumunda yer aldığı görülmektedir. Türkçülüğü, Türk edebiyatı için etkin bir duruma getiren Mehmet Emin Yurdakul gibi isimlerin, millî şuurun oluşmasında milliyetçilik temasını şiir alanına naklederek toplum tarafından daha kolay benimsenmesine yol açtığı ve sonraki Cumhuriyet Dönemi'nde de benimsenen ve tatbik edilen bir şiir anlayışını ortaya koydukları söylenebilir (Urgenç, 2019: 61). Mehmet Emin Yurdakul'un Türklük mefkûresini, Osmanlılık ve İslamcılık anlayışlarının önünde tuttuğu, bunların işlevsel olmadığı ve toplum tarafından karşılık bulamadığına inandığı ifade edilebilir.

Mehmet Emin 'in: “*Ben bir Türküm! Dinim, cinsin uludur!*” dediği zamanda Türklük ifadesinin karşılık bulabileceği bir zaman dilimi olmadığı açıktır (Arık, 1974: 166).

Bu ifadelerin Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte karşılık görmeye başladığı ifade edilebilir. Fikirlerin karşılık bulabilmesi için toplumun buna karşılık verebilecek bir altyapıya da sahip olması gerektiğine inanılmaktadır. Mehmet Emin bu ifadelere yer verdiğinde henüz zemin bu söylemler için hazır bulunmasa da sonraki süreçlerde bahsi geçen atmosferin tesisinde kendisinin ve kendisi gibi olanların çabası neticesinde Türkçülük ideolojisinin mümkün kılınabildiği söylenebilir.

Bu dönemde etkisini arttıran Türkçülük anlayışının, 19. yüzyılın başından itibaren çalışmalar yürüten Avrupalı tarihçi ve dil bilimcilerin de katkılarına değinmek gerekir. De Guignes, Arminius Vambéry, Léon Cahun gibi isimlerin Orta Asya'yı merkeze alarak Türk topluluklarının dil ve uygarlıkları üzerinde yapılan çalışmalara yer vermiş olmaları, Türklerin kültür ve kökenlerine yönelik araştırmalar, Türk aydınları tarafından yakından takip edilmiş ve Türklüğün kıymetinin daha iyi anlaşılması ve üzerinde gayret gösterilmesi gerektiğine inanılmasına neden olan bir gelişme olduğu söylenebilir (Uzun, 2010: 258). Türkçülüğün uygulama safhasında değerlendirilmesinden çok önce “vatan” ve “hürriyet”

kavramları kendisini Namık Kemal'le göstermişti. Ancak bu söylemin dile getirilmesi yasaktı. I. Meşrutiyet devrinin hürriyetçi önderleri fikirleri sebebiyle idam ediliyorlardı. Bedel ödemek durumunda olan o fikir sahiplerinin açtığı yol önce Turancı olan Türkçülüğün inşasını daha sonra Anadolu Türkçülüğüyle millî bir devletin oluşmasına katkı sağlayan fikrî teşekkülün mimarı olarak görevini tamamladığı düşünülmektedir (Aydemir, 2021: 60). Hürriyetçi zihniyet kendisini kapatmamış farklı formatlarda ilerleyen zaman dilimlerinde göstermiştir.

Ele alınan dönemde Türkçülüğün, fikrî ve sosyal hayattaki karşılığının yanında, Osmanlı Devleti'nin çökmeye başlamasıyla etnosantrik bir anlayışın Batılılar tarafından deklare edildiği görülmektedir. Etnik grupların kendi kimliklerine göre şekil alması gerektiği anlayışının uygulandığı bu sistemde, Osmanlı içerisinde yaşayan etnik unsurların kendilerini kendi milliyetleri ve kültürleriyle tanımlamalarının teşvik edildiği görülmektedir. İttihat ve Terakki'nin Türkçü bir yapıda olması sebebiyle aynı isimlendirme gereğince Türkiye olarak içerisinde buldukları coğrafyayı adlandırma zorunluluğu duydukları görülmüştür. Bu adlandırmanın etnosantrik olmadığı altını çizmek gerekmektedir (Akşin, 2019: 153). Türkçü hamlelerin uygulayıcısı konumunda yer alan İttihatçıların dönemin ünlü düşünürlerinden Ziya Gökalp'ten istifade ettikleri görülmektedir. Selanik'te vatan ve hürriyet prensipleri gereğince milliyet fikrini anlatıp Türkçülük fikrini uyandırmaya çalışan Ziya Bey, Batılı filozofların öğretilerine ve fikirlerine de yer vermektedir. Mustafa Kemal'in de bu derslerden istifade ettiği ve Türkçülük fikrinin oluşumunda Ziya Bey'den etkilendiğini ifade etmek gerekmektedir (Korkmaz, 1994: 124). İttihatçıların Türkçülük mantalitesiyle Mustafa Kemal Paşa'nın Türkçülük mantalitesinin aynı olmadığı birçok yerde vurgulanmıştır. Aynı kimselerden ve düşünce yapılarından etkilenmiş olsalar da hatta Mustafa Kemal Paşa'yı kendi bünyelerinden çıkarmış olsalar da fikirlerin kim tarafından ve nasıl değerlendirdiği fikrin ölçüsünü ve değerini belirleyen önemli bir çıkarım noktası olarak değerlendirilmektedir. İttihatçıların ve dönemin aydınlarının bu Batılı öğretilere muhatap olmaları, birçoklarının Avrupa'da aldıkları eğitimler neticesinde Batı düşüncesinden doğrudan etkilendiklerini gösteren bir gelişme olarak aktarılabilir. Batı kültürüyle etkileşim hâli içerisinde olmalarının neticesinde kültürel bir değişime sebebiyet verdikleri ifade edilmektedir (Aydın, 1993: 96). Türk aydınlarının Batı'da aldıkları eğitimler neticesinde uğradıkları kültürel değişim, modernleşmeyi ve yenileşmeyi de beraberinde getiren bir unsur olarak değerlendirilebilir. Edindikleri modern fikirlerin, kendileri arasında ve daha sonra toplumuna mal olan bir gelişme olduğu söylenebilir. Ele alınan dönemdeki kişilerin, daha

sonra net bir şekilde belirecek olan Türk aydınının bir prototipi olarak değerlendirildiği görülmektedir. Osmanlı aydınının, Batılı aydınların yanında tarihsel koşulları itibarıyla tam anlamıyla onlar gibi olması beklenemez. Osmanlı devlet düzeninin İslami bir profilde olması nedeniyle dönemin aydınlarının bu perspektiften ayrı değerlendirilmemesi gerekmektedir. İki aydın modeli arasındaki bu temel farklılığın göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Genç, 2014: 140). Bu dönemdeki aydın profilinin sahip olduğu milliyetçi anlayışın, zaman içerisinde daha modernize edilmiş bir milliyetçi anlayışı da beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir. Dönemin milliyetçiliğinin başka bir boyutu da İslami değerlere yönelik ofansif bir tavır içerisinde olmadıklarıdır. Devleti güçlendirmenin bu değerlere sahip çıkmak ve onları revize etmekle mümkün olacağına yönelik bir anlayışın söz konusu olduğu görülmektedir (Karpat, 2015: 15). Turancı milliyetçi modelin imparatorluğu canlandırma idealine sahip olduğu görüldüğünde bu anlayışın kendi prensipleri doğrultusunda olduğu söyleyebilmek mümkündür. Turancıların esas davası yeni bir devlet kurmak yönünde değildi. Türk-Müslüman benliğini muhafaza eden bir milliyetçilik anlayışına sahip oldukları görülmektedir. Hatta milliyetçiliğin müstakil bir manada değerlendirilmeyip Osmanlıcılık ve İslamcılık anlayışları da destek olduğu yönünde bir anlayışın varlığı dikkatleri çekmektedir (Sarınay, 1993: 151). Bu durumda Türkçülüğün daha çok soyut bir nitelikte olduğu gözlemlenmektedir. İslamiyet'in aktif bir rolde yer alışı, Türkler için kökeni derinlerde olan bir kültürün ürünü olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Bu kadar vazgeçilmez ve planların İslam'ın varlığını muhafaza etmek ve onu yüceltmek idealiyle bağlantılı olması Yavuz Sultan Selim'in hilafeti Türklere geçirmesi sürecine götürülebilir. Türkler için halifeliğin söz konusu olmasıyla birlikte İslamiyet'e karşı daha koruyucu bir tavır benimsendiği dikkat çekmektedir. Ancak halifeliğin Türklere geçmesiyle birlikte, Türklüğün İslamiyet'in gerisinde yer almaya başladığı, bazı yanlış yorumlamalar ve uygulamalar neticesinde modern dünyanın beraberinde getirdiği teknik gelişimden yoksun kalmanın sebebi olarak İslamiyet'in değerlendirildiği de görülmektedir (Durgun, 2019: 25). İslamiyet'in halifelikle birlikte nüfuzunu toplumda arttırmış olması, İslami ilimlerin eğitim kurumlarındaki etkisini doğru orantılı olarak arttırdığı bilinmektedir. Bir noktadan sonra İslami ilimlerin, pozitif bilimlerin önüne geçmesi ve onu neredeyse yok seviyesine getirmesi, ifade edilen teknik gerilemenin açıklaması olarak sunulabilir. Bununla birlikte kendi öz değerlerinin de yitirilmesiyle sonuçlanan Osmanlı toplumunda millî bilincin uyandırılmasına yönelik çabaların henüz yeni sayılabilecek olması ve olgunlaşmamış bir Türkçülük anlayışının varlığına dikkat çekilmektedir. Yusuf Akçura, ortamın henüz böyle bir kavramı idrak edebilme noktasında hazır olmadığına dikkat çekmiş bu durumu Türklerin

geçmişlerini unutmamasıyla ilişkilendirmiştir (Bayrakturan, 1996: 45). Bu dönemdeki milliyetçiliğin hazır olmayışının toplum bazındaki karşılığının yanı sıra Osmanlı idarecileri açısından bakıldığında, devletin sürekli tehdit altında oluşu ve devletin varlığının son bulacağı endişesi, Türkçülüğün algılama ve anlamlandırmada yetersiz kalmasına neden olduğu söylenebilir. Panik havasının içerisinde herhangi bir fikrî oluşumun, kendisini tüm yapıyla sunabilmesinin pek mümkün görülmemektedir (Bora, 2017: 56). Bu dönemde diğer ulusların kendi bağımsızlıklarını talep etmeleri, Osmanlı'nın milliyetçilik cereyanlarına karşı alerjik bir tutuma sahip olmasına neden olan bir etmen olarak değerlendirilebilir. İttihat ve Terakki, Türkçü fikirlerin öncülüğünü yapmış olsalar da temelde Osmanlıcılık fikrine hizmet etmeyi misyon edinmiş bir parti olmuşlardır ancak diğer milletlerin kendi bağımsızlıklarına yönelik göstermiş oldukları taleplerin, Osmanlıcılık fikrine yönelik bir saldırı olması nedeniyle çekirdek bir Türk milliyetçiliği anlayışını ortaya koydukları iddia edilebilir (Soy, 2007: 26). Ele alınan dönemdeki toplumsal zeminin, kendi milliyetinin varlığını idrak edemeyen kimseler olarak değerlendiren Fuat Köprülü, Türk-İslam sentezinin bir ürünü olarak değerlendirdiği Osmanlı Devleti'nin sentezi oluşturan her iki unsurun doğru anlaşılabilmesi ve bir birliktelik inşa edebilecek kuvveti gösteremediğinden bahsetmiştir (Köprülü, 1972: 35). Türkçülük hareketinin gerçekleştirilmesinin önemi noktasında gerekçe olarak gösterilebilecek bir anekdot hükmünde olduğu düşünülmektedir.

Güçlü bir devlet görüntüsüne sahip olabilmek için halkıyla bütünleşik bir yapıda olmak zorunluluğundan bahseden Gökalp, milliyetiyle barışık, onunla gurur duyan ve gerekli millî şuura sahip bir halk olmadıkça devletin güçlü bir devlet olarak adlandırılmasının güçlüğüne dikkat çekmektedir (Arai, 1994: 98). Sağlıklı bir devlet-toplum görüntüsünün, karşılıklı olarak sade bir biçimde anlaşabilmek, kendi milletini sahiplenici ve kurucu unsur olarak görebileceği bir yapıyla elde edilebileceği düşünülmektedir. Osmanlı yöneticilerinin bile bazen anlamakta güçlük çektiği ağır dil, halk bazında anlaşılabilmesi çok daha güç bir durum olarak değerlendirmek içten bile değildir. Bu bütünleşik yapının içerisinde dil birliğinin ve sadeliğinin önemine bir kez daha dikkat çekme gereği duyulmuştur. Bu bahiste son olarak Osmanlı yapısı içerisinde kurucu olmasına rağmen, çoğu noktada ihmal edilen Türklerin, I. Dünya Savaşı'nda katkı sağlayan diğer milletlerin varlığı reddedilmemekle birlikte, Türklerden gayrısının azlığına dikkat çekildiği görülmektedir (Cebesoy, 1953: 15).

BÖLÜM 3

3. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE İKİ AYRI YAPIYA DAYANAN BİR POLİTİKA

3.1. İSTANBUL HÜKÛMETİNİN TERCİH ETTİĞİ POLİTİKANIN TESLİMİYETÇİ BİR TARZDA GELİŞMESİ

İstanbul Hükûmeti'nin takip ettiği politikanın teslimiyetçi bir tarza sahip olması, şehirdeki ve ülkedeki siyasi ve sosyal dinamikler üzerinde etkili olan bir gelişme olarak aktarılabilir. Bu politikanın, çeşitli uygulamalar, tutumlar ve kararlar aracılığıyla yerine getirildiği görülmektedir. İstanbul Hükûmeti, yerel yönetimde merkezîyetçi bir politikayı benimsemesi neticesinde, Millî Mücadele taraftarlarının bağımsızlığa yönelik milliyetçi tutumlarının önünde engel olmaya çalışan bir profil izlediği görülmektedir. Mondros Ateşkes Antlaşması neticesinde, İstanbul Hükûmeti dış devletlerin baskısı ve iradesi altında kalmış, dolayısıyla merkezî otoritenin güçlenmesine yönelik uygulamış olduğu politikanın esasında Avrupalı devletlerin otoritesinin tesis edicisi hükmünde olduğu söylenebilir. Yerel yönetim organlarının ve toplumun meylettiği dinamiklerin, merkezî hükûmetin denetimine tabii kılma eğilimi gösterdikleri görülmektedir. Teslimiyetçi bir üslubun belirlenmesi nedeniyle İstanbul'daki yerel yönetimlerin manevra hâkimiyeti sınırlanmış İstanbul Hükûmeti'nin baskıcı politikalarına karşı, İstanbul'da millî adı altında eylemlerin sınırlı kalmasına neden olduğu ifade edilebilir. Yerel yönetimlerin özerk tutumları engellenmiş, İstanbul Hükûmeti'nin diğer bir adlandırmayla İngilizlerin direktifleri, daha çok İstanbul'da olmak üzere tüm yurt genelinde bir sindirme politikası olarak kendisini hissettirmiştir.

İngilizlerin hedefleri doğrultusunda “Öğüt Kurulları” bir başka adlandırmayla “Heyet-i Nasiha” oluşumu, Padişah tarafından halkın işgallere karşı direnmemesi ve taşkınlık çıkarmaması üzerine halkı teskin etmek için oluşturulmuştur. Bu kurul ve dönemin Jandarma Genel Komutanı Kemal gibi kimseler İngiliz politikasına hizmet etmişlerdir. İngilizler politikaları doğrultusunda İstanbul Hükûmeti'nin istenmeyen yönde davranış gösterecekleri sanmadıkları gibi sadece birkaç üyenin ve komutanların Anadolu'daki hareketin destekçisi olabilecekleri düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda Anadolu'daki Kemalist eylemi kontrol altına alabilmek adına Bâbüâli'ye baskı yapmanın yeterli olacağı kanısındadırlar. Kuva-yı Milliye'nin dağıtılması için dönemin İçişleri Bakanı Âdil'e baskı yapıp Ali Galib komplolarıyla harekete geçen General Milne, Mustafa Kemal Paşa'nın kanun dışı hareketlere yer verdiğinin ilan edilmesiyle İstanbul Hükûmeti'ne karşı

oluşabilecek muhalefetin önüne geçmeyi hesap ettiği görülmektedir (Avcıoğlu, 1974: 131). İstanbul Hükûmeti'nin takip ettiği politikanın müstakil anlamda bağımsız bir politika olmadığı açıktır. Başta İngilizler olmak üzere Avrupalı devletlerin baskısı altında idari işlerini yürüten ve onların emelleri doğrultusunda politika uygulayan bir organ hâline dönüştüğü söylenmelidir. Mondros Ateşkes Antlaşması'yla birlikte fiilen sona eren Osmanlı Devleti'nin, karar olarak ortaya çıkardığı söylemlerin, İngilizlerin talimatı olarak değerlendirilmesinde bir sakınca görülmemektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın, İngiliz ajanı Sait Molla tarafından İngiliz casusu Rahip Frew tarafına gönderilen 24 Ekim tarihli mektupta, Sivas'taki Şeyh Recep irtica olayını İngilizlerin yaptırdığı bilgisine eriştiği bilinmektedir. İngilizlerin, Anadolu'daki millî hareketin yayılmasından endişe etmeleri üzerine, onlara karşı gösterdikleri ofansif tavrı yerini uzlaşma ve hoşgörü politikasına doğru yönelttiği görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın Ali Galip olayını Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin feshi lehine kullanması neticesinde, milliyetçi profile uygun bir hükûmetin kurulmasına İngilizlerin biraz önce ifade edilen politika değişikliği nedeniyle karşı çıkmadıkları görülmektedir. Buradaki amaçlarının milliyetçi hareketi kontrol altında tutmak istemeleri yönünde olduğu görülmektedir (Avcıoğlu, 1974: 133). Anadolu'daki milliyetçi hareketin temellerinin Namık Kemal zamanından itibaren atılmaya başlaması, halkın iç ve dış nedenler dolayısıyla silik pozisyonda yer almasının beraberinde getirdiği kompleks üzerine, Anadolu halkının milliyetçi hareketinin engellenemeyeceği görülmüştür. Zeminin millî bir direnişin beraberinde barındırdığını okuyabilen İngilizler için onların karşısında dikilmenin millî duyguları karşısındaki teşviki arttıracığının düşünülmesi, uzlaşmacı bir siyasetle bu etkiyi sönmölemek istedikleri görülmektedir. Mevcut durumun Anadolu'daki millî hareketin engellenmesine yönelik siyasetin sadece tek bir boyutu olarak gösterilebilir. Bunun dışında Anadolu hareketinin engellenmesi amacıyla 10 Nisan tarihinde İngilizlerin isteği ve talimatı doğrultusunda Şeyhülislam Dürrizâde aracılığıyla bir fetva yayınlanır. Bu fetvada, Millî Mücadele taraftarlarının Padişaha ve dine karşı bir tutum içerisinde olduklarından dolayı asi ilan edildiklerinden ve öldürölmelerinin meşru olduğunun anlatıldığı görülmektedir (Avcıoğlu, 1974: 137). İngilizlerin, Osmanlı Devleti'nin fiilen sona ermesine rağmen hâli hazırda elindeki nimetlerden de faydalanmaya devam ettiği ve daha çok dinî gücün taleplerinin karşılanması noktasında bir aracı olarak algılandığı görülmektedir. İngilizlerin İstanbul Hükûmeti üzerinde bu kadar rahat bir alanı olmasının temel sebeplerinden biri, Padişah Vahdettin'in İngiliz taraftarı ve hayranı olmasından kaynaklanmaktadır. 24 Kasım 1918 yılında Daily Mail muhabirlerine verdiği demeçlerde, İngiliz milletine karşı oldukça hoşgörölü olduğundan, derin bir muhabbet ve saygı

beslediğinden, Kırım Savaşı'ndan itibaren babası Abdülmecid'le birlikte iyi ilişkiler geliştiren İngilizlerle aynı profilde birliktelik kuracağından ve bu ilişkileri daha da geliştirip kuvvetlendireceğinden bahsetmiştir. Sevr Antlaşması gibi bir felaketi dahi İngilizlerin desteği ve güvencesi altında imzaladığını dile getirmiştir. Kendisinin ve devletin geleceğini İngilizlerin teminatı altında gören Vahdettin'in hamleleri, Millî Mücadele taraftarları arasında önce baskı altında ve karar veremez durumda olduğunun düşünülmesi ve alınan kararların buna göre tatbik edilmesi söz konusuysa, daha sonra Vahdettin'in kurtuluş yolundaki bir engel olarak algılanmasına neden olduğu söylenebilir (Avcıoğlu, 1974: 202). Padişah'ın İngilizler karşısındaki tutumunun teslimiyetçi bir tarz gerçekleşmesi, İstanbul'da da İngilizlere karşı pozitif bir havanın oluşmasına neden olduğu söylenebilir. Devletin kurtuluşunun İngilizlerin himayesi altında gerçekleşebileceği gibi millî ve bağımsızlık değerlerine muhalif anlayışlar, Millî Mücadele taraftarları içerisindeki bazı kişilerde bile oluşan zararlı bir akıma alan tanıdığı görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin organları, yönetim mekanizması ve danışma meclislerindeki kimselerin yabancı uyruklu olmaları, son döneminde gerçekleşen ihtilalci anlayışların etkisinden kendilerini sıyrıp hizmetlerini devlete etme farkındalığına engel olamadığı görülmektedir. Hükûmetin İngiliz yanlısı olması, toplantılardaki karar vericilerin farklı milletlerden olmaları, alınan kararların milletin aleyhine gerçekleşmesi durumunu ortaya çıkarmıştır (Kayıran& Metintaş, 2018: 11). Türk olmayan unsurların devlet görevinde yer almalarının sakıncalı ve zararlı etkileri olduğu üzerindeki fikirler daha sonraki yıllarda bununla ilgili bir düzenleme gereksinimi de beraberinde getirecektir. Padişah Vahdettin'in İngilizlerin emellerini gerçekleştirebilmek adına, Anadolu'daki milliyetçi hareket karşısında halkın dinî değerlerine hitap ederek daha doğrusu bunu kullanarak hareket edebileceğini bildiği varsayılmaktadır. Müslüman sömürgelere sahip olan İtilaf devletleri için halifelik gücünden istifade etmek kendileri için oldukça pozitif değerlendirilebilecek bir gelişme olarak görülmektedir (Akşin, 2021: 76). Kaldı ki nasihat heyetleri aracılığıyla bu güçten faydalandıkları açık bir şekilde görülmektedir. Bu durumlar karşısında Mustafa Kemal Paşa'nın padişahın kendi tahtını koruma derdine düştüğünü, milletin haklarını savunabilecek bir durumda olmadığını bu gelişmelerden dolayı da milletin kendisini var etmesi ve kurtarması gerektiği yönünde karşı atak nispetinde bir bilinç oluşturmaya çalıştığı görülmektedir (Aydemir, 2021: 307). Mustafa Kemal Paşa'nın bu tutumunun, İstanbul Hükûmeti'ni yok saymak anlamına geldiği ve millî olan mücadelenin, millî kaynaklar dolayısıyla gerçekleştirilebileceğini iletip hem bir yöntem belirlemiş hem de bu yöntemin

alternatifsiz olduğuna dikkat çektiği görülmektedir. Sosyolojik anlamda toplumunun dikkatini ve ilgisini, kendi çabalarına bağlı kılan bir anlayış oluşturduğu gözlemlenmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın vermiş olduğu çabaların, halka bir davaya inandırma ve itirazlara rağmen hedefinden ayrılmaması ve nihayetinde başarıya ulaşmış olmasıyla ilgili garip iddialar da söz konusu olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gönderilişinde Vahdettin'in çabaları ve gizli planları dahilinde olduğu, millî hareketin öncülüğünü esasında Vahdettin'in yaptığı gibi yersiz iddialar ortaya atıldığı görülmektedir ve bunları doğrulayacak bir belge olmadığı da bilinmektedir (Aydemir, 2021: 32). Bu iddiaların temelinde İstanbul Hükûmeti'ni aklamak ve Millî Mücadele'nin başarısının üzerinde gölge oluşturma çabaları olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ifade edilmelidir ki, Millî Mücadele'nin İstanbul Hükûmeti'nin bir ürünü olduğunu iddia etmek, bu mücadelede büyük bedeller ödemiş Türk milletine karşı bir hakaret niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın ve Millî Mücadele taraftarlarının ortaya koydukları tavırlar detaylı bir şekilde ileride bahsedilecektir.

İstanbul Hükûmeti'nin takip ettiği siyasete yönelik Ref'i Cevat, Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin iktidarda yer almasının vatanseverliğe uygun olduğu değerlendirip bununla kalmamış ve İngiliz yanlısı bir politika izlemenin doğruluğu üzerine teşvikler sunmuştur (Nurdan& Özler, 2022: 337). İngiliz yanlısı bir politika izlemeleri bugün negatif bir algı oluştursa da o günün şartlarında İngiliz taraftarlığının gerçekçi ve en doğru politika olduğu en azından İstanbul Hükûmeti ve taraftarları açısından düşünülmektedir. Kimilerinin bu konuda kötü niyetli olmadığı ifade edilse de millî kimliğinin bağımsızlığını tesis etmeyi bir kenara bırakıp başka bir milletin himayesi altında konfor aramanın, sağlıklı bir muhakemenin ürünü olmadığı da gözlemlenebilmektedir. Millî Mücadele'nin kararlı bir yapı olarak hareket etmesi ve kendi motivasyonunu kendi içinden sağlaması, uzun yıllar üzerinde düşünülmüş bir kararın ürünü olarak gösterilebilir. Buna rağmen Millî Mücadele taraftarlarının hepsinin aynı fikirde ve aynı inançta olduğunu iddia edebilmek mümkün değildir. O dönemki durumu anlatan Falih Rıfki, I. Dünya Savaşı'ndan yorgun ve kaynakları tükenmiş olarak çıkan Türk milletinin, bağımsızlığını tesis edeceği noktasındaki inancın kırık olduğundan, İzmir'den de Yunanlıların çıkarma yapmaları neticesinde bununla baş edebilmenin oldukça güç olduğundan ve ihtiyatlı davranılması gerektiğinden bahsetmekteydi (Avcıoğlu, 1974: 213). Falih Rıfki'nin söylemleri ve düşüncelerinin daha itidalli olduğu merkeze alındığında, bazı kimseler için durumun Falih Rıfki kadar umutlu olduğu ifade edilememekteydi. İstanbul Hükûmeti gibi kurtuluşu İngilizlerin yanında yer

almakta bulan kimselerin varlığı, Millî Mücadele kadrosunun, dış nedenlerden önce kendi içinde bir ikna çabası verme gayretinde olduğu görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarcı ve kararlı yapısı, tüm olumsuz şartlara rağmen onun mücadelesini engelleyememiştir.

3.2. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN TAKİP ETTİĞİ SİYASET TEMELİNİN MİSÂK-I MİLLÎYE DAYANMASI

Osmanlı'nın çöküşü döneminde, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesini başlatan Mustafa Kemal Paşa, takip ettiği siyaseti Misâk-ı Millî'ye dayandırmıştır. Mondros Mütarekesi'nin ardından gelen fiili işgallere karşı 1919 Mayıs'ında Samsun'a çıkmış ve bu dönemde kurduğu Heyet-i Temsiliye'yi, Millî Mücadele'yi örgütlemek ve temsil etmek amacıyla hayata geçirdiği görülmektedir. Misâk-ı Millî, Türk ulusal sınırlarını içeren bir belge hükmünde olup aynı zamanda Türk milletinin istiklal ve hürriyetini muhafaza etmek amacıyla bir motivasyon kaynağı ve hedef olarak da gösterilebilir. Mustafa Kemal Paşa'nın Türk milletinin varlığına vurgu yapması, etnik bir ayaklanmayı tesis edebilmek amacıyla değildir. Onun milliyetçilik anlayışı, kendisini kültürel bazda Türk gören, Misâk-ı Millî sınırları içerisinde mücadele vermeyi kendisi için misyon kabul edebilecek herkesi içeren kapsayıcı bir ürün olarak sunulabilir. Anadolu halkını arkasına alarak bu doğrultuda gerekli örgütlenmeyi ve direnişi gerçekleştiren Mustafa Kemal Paşa, Misâk-ı Millî ile bu çabanın teknik sınırlarını ve dayanağını da ortaya koyduğu söylenebilir. Bu durumun bir sistem üzerine inşa edilmiş olması, alelade bir halk isyanı olarak görülmesinin önüne geçmiş ve neticesinde millî bir devletin kurulabilmesine de imkân tanımıştır.

Misâk-ı Millî'yi kendisi ve milleti için rehber hükmünde gören Mustafa Kemal Paşa'nın, Samsun'a çıktığında herhangi bir maddi kuvvete sahip olmadığını ve manevi bir kuvvet olarak Türk milletine inandığını belirten ifadeler yer verdiği görülmektedir (Serdarlar& Yozgat, 1963: 31). Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükûmeti ile olan münasebetlerinde de ihtiyatlı bir tavır alması gerektiğini bilerek hareket ettiği görülmektedir. Vereceği mücadele hiçbir aksaklığa yer vermeden fikirleri ve eylemleri kronolojik olarak gerçekleştirmek gerekliliğine dikkat ettiği bilinmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın içerisinde bulunduğu motivasyon kaynağının da sınırlılıkların da farkında olduğu görülmektedir. Bu sebeptendir ki Millî Mücadele'nin henüz başlangıç zamanlarında İtilaf ülkelerini doğrudan hedef almayı Padişah'ı kurtarma hedefiyle hareket edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Avcioğlu, 1974: 9). Padişah'ın nasıl bir düşünce yapısına sahip olduğunu bilmesine rağmen başlangıçta almış olduğu bu kararların, stratejik anlamda kendisine taraftar bulabilmek ve düşüncelerini ve gerçekleri zamanla ortaya çıkarmak gereksiniminin bir sonucu olarak

görülmektedir.

Misâk-ı Millî, ulusal sınırları oluşturan bir belge olmasının yanı sıra ülkenin başka devletlerin hegemonyasından kurtarılması anlamına da gelen bağımsızlığın belgesi olarak değerlendirilebilir. Osmanlı'nın, yabancı ülkelerle yapılan ticaret anlaşmaları nedeniyle açık pazarı hâline gelmiş olması, Türklerin iktisadi varlığını tehdit eden bir gelişme durumundaydı. Millî belgenin ekonomik anlamdaki bağımsızlığı da hedef almasıyla öneminin vurgulanmasında fayda görülmektedir.

İngilizlerin, Anadolu Hükûmeti'ni kontrol altına alabilmek için İstanbul Hükûmeti ile olan ilişkilerini yakın tutma siyasetini, Mustafa Kemal Paşa'nın kendi avantajına çevirdiği gözlemlenmiştir. Bu sayede Anadolu'ya karşı yapılabilecek müdahaleleri ve kararları takip edebilme aynı zamanda ilişkiler münasebetiyle Anadolu'daki varlığını sağlamlaştırma noktasında bir araç olarak değerlendirdiği görülmektedir (Avcıoğlu, 1974: 133). Kuva-yı Millîye birliklerinin Anadolu'da etkin kılınması noktasında bir avantaj elde ettiği görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa tarafından yapılan kıvrak hamleler, Anadolu'daki Millî Mücadele'nin elini güçlendiren hamleler olarak değerlendirilebilir. Millî hareket gün geçtikçe ivme kazanmasıyla birlikte, İngilizlerin Mustafa Kemal Paşa üzerindeki ofansif tavırlarının artmaya başladığı gözlemlenmektedir. Anadolu'daki milliyetçi tutumların sürdürülmesinin, kendi kontrollerinin etkisinin kırılması anlamına gelen İngilizler için Mustafa Kemal Paşa'nın öldürülmesi ve milliyetçi harekete karşı daha baskıcı bir tutum benimsenmesi ve Halife'nin dinî gücünden yararlanmak amacıyla daha keskin tavırların ortaya konulması gerektiği inancına sahip oldukları görülmektedir (Avcıoğlu, 1974: 181). İngilizlerin ve İstanbul Hükûmeti'nin tavırları keskinleştikçe buna karşı hamle nispetinde Anadolu'daki mitinglerle işgaller protesto ediliyordu. Bu protestoların bir serzenişle sınırlı kalmadığı ve profesyonel manada halk örgütlenmelerinin ortaya çıkmasına ve daha sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını almasına neden olacaktır (Uzun, 2018: 494). Bu sürecin uzun bir zaman diliminde gerçekleşmiş olmasının, son dönemlerdeki savaşların beraberinde getirdiği sefalet ve yokluk durumlarının neticesinde olduğu bilinmektedir ancak Türkler kendi ulusal mücadelesini vermektense yine de geri durmamışlardır. Aynı ulus için daha önce ileri sürülen Osmanlıcılık ve İslamcılık anlayışları ve bu iki anlayışın bir karışımı olarak ifade edilebilecek olan Turancılık anlayışlarının, mevcut dünya düzeninde bir karşılığının olmadığını bilen Mustafa Kemal Paşa, Anadolu Türkcülüğüyle sınırlı bir ve gerçekçi bir milliyetçilik anlayışını temele almıştır. Halkın kendi evinin güvenliğini sağlaması uzak bir yerdeki evin güvenliğini sağlamasından önce gelmesi

nedeniyle, halk bazında da karşılık bulan bir anlayış olarak kendisini gösterdiği düşünülmektedir (Akşin, 1991: 42). Mustafa Kemal Paşa'nın millî siyaset olarak takip ettiği Misâk-ı Millî'nin gerçekleştirilebilme noktasında gerçekçiliği ve halkın buna verdiği pozitif reaksiyonun, fikrin doğruluğu hakkında bilgi verdiği düşünülmektedir. Buna bağlı bir şekilde yapılan protestoların uygulanabilir ve gerçekçi Türk milliyetçiliği söylemlerini arttırması, sadece Anadolu'da değil birçok aydının yaşadığı İstanbul'da da buna karşı mitinglerin yapılması, Türk Ocağı oluşumunun mensupları tarafından ilgi görmesine ve Mustafa Kemal Paşa'nın davetiyle birlikte Anadolu'ya gelmelerine neden olan bir gelişme olarak aktarılabilir. Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura, Halide Edip, Mehmet Emin Yurdakul gibi isimlerin de Millî Mücadele saflarına dahil olması, Türkçü hareketin ivme kazanmasına katkıda bulunmuştur (Ölçekçi, 2020: 671).

Millî Mücadele'nin elini güçlendiren Mustafa Kemal Paşa'nın Misâk-ı Millî mefkûresine katkı sağlaması amacıyla basın-yayın organlarına da yöneldiği görülmüştür. İrade-i Millîye, Hâkimiyet-i Millîye gibi gazetelerin çıkarılmasına öncülük etmiştir (Özkaya, 1989: 10). Mitinglerle birlikte basın yoluyla da etki alanını genişletmek isteyen Mustafa Kemal Paşa, Misâk-ı Millî doğrultusundaki hedeflerini sağlam bir zemin üzerine inşa edebilmek adına ihtiyatlı tavırlar geliştirdiği görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın ortaya koyduğu Anadolu profili ve o profili ayakta tutacağına inandığı Anadolu milliyetçiliğinin, aşırılıklara yer vermeden temkinli adımların ürünü olmasını sağlayabilmek için gayret içerisinde olduğu gözlemlenmektedir (Lewis, 2017: 6). Bu gayretlerin, millî bir devletin kurulmasıyla sınırlı bir kazanımı olmadığı aynı zamanda birçok milletler için de müspet bir örnek teşkil ettiği görülmektedir. Millî hareketin önemini en az Fransız İhtilali kadar önemli gören Türk sosyolog ve akademisyen olan Cavit Orhan Tütengil, Asya ve Avrupa uluslarının da kendi siyasi bağımsızlıklarını kazanmalarında Türk mücadelesinin model olarak benimsendiğini ifade etmektedir (Bayraktutan, 1996: 1). Başka milletlerin mücadelede örnek aldıkları Mustafa Kemal Paşa'nın, yanlış politikaları eleştirdiği bir dönemde yapılacak şeylerin (Turancılık) kendisini hayrete düşüreceğinden ve buna inanması gerektiğinden bahsedildiği görülmektedir (Atay& Soydan, 1982: 15). Mustafa Kemal Paşa'nın hiçbir zaman hayalî bir ürünün destekçisi olmadığı, politikalarını çağdaş dünya düzeni düzleminde belirlediği ve değerlendirdiği görülmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Misâk-ı Millî temelinde hareket etmesinin o kadar kolay olmadığından bahsedilmiştir. Öyle ki, kendisinin daveti üzerine Millî Mücadele'ye katılan dönemin aydınları tarafından dahi Amerikan ve İngiliz mandacılığının savunulduğu

görülmektedir. Millî Mücadele'nin askerî safhasından önce Lord Curzon tarafından bile, Türklere hak ettiklerinin verilmesi gerektiği ve kendi kaderlerini tayin etmelerinin önünde durulmaması gerektiğine yönelik şirin ifadelerin askerî başarılarından sonra yerini iş planlanmaya gelince İstanbul ve Boğazlar'ın idaresinin Türklerin elinden alınması gerektiğine yönelik ifadelerde bulunmaları, manda sisteminin gerçek yüzünü ortaya koyduğu düşünülmektedir (Aydemir, 2021: 65). Israrla mandacılık altında söylenen şirin sözlerin gerçeği yansıtmadığı üzerinde duran Mustafa Kemal Paşa'nın, sistemleri ve o sistemleri deklare etmeye çalışan ülkelerin esas gayelerini bilmesi neticesinde, sözlerinin ve politikalarının güvenilirliğini arttıran bir etmen olarak değerlendirmek mümkün görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın bağımsızlık şiarına uygun tavırlarını anlayabilmek, kulluk sistemine göre yetişmiş bir toplum tarafından kolay anlaşılabilir ve uygulanabilir bir durum olarak görülmemektedir. Padişahlık ve Halifelik kurumlarına halkın inançları ve birtakım manevi yönelimleri neticesinde bağlı olmaları, o kurumlara rağmen mücadeleden o kurumlarla mücadeleye geçişte zorluk yaşattığı söylenebilir (Akşin, 2017: 354). Çok daha sonralarında Millî Mücadele'nin siyasi zaferi niteliğinde olan Lozan Antlaşması'nı imzalayacak olan İsmet İnönü, Mustafa Kemal Paşa'yı etrafındaki inanmayan ve idrak edemeyenlere rağmen destekleyen biri olarak millî sınırlar içerisinde bağımsız Türkiye'nin oluşumu savunan biri olarak tarihteki yerini alacaktır (TBMM, 1996: 326). Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemek ve Millî Mücadele'ye katkı sağlamak amacıyla Anadolu'ya gelen isimlerden Halide Edip, Sarıkamış felaketi sonrasında Turancılık düşüncesini reddetmişti. O dönem bunu eleştiren Fuad Köprülü, İngiltere ve müttefiklerine karşı başlatılan Anadolu Türkçülüğü ile kendisinden dersler aldığı Ziya Gökalp gibi milliyetçilik anlayışında düzeltmeye gittiği görülmüştür (Kuran, 1997: 246). Çeşitli fikir odaklarını, tek bir çatı altında birleştirmeyi bir şekilde başaran Mustafa Kemal Paşa, Misâk-ı Millî'yi temel bir gaye olarak belirlemesinin olumlu sonuçlarıyla karşılaştığı görülmüştür. Bir ideolojinin gerçekçi ve uygulanabilir bir sahada ele alınması durumunda, çeşitli fikir ayrılıklarının uzlaştırılabilir olduğu, ayrı bir kazanım noktası olarak görülmektedir.

Böyle bir durum, Misâk-ı Millî üzerine Dönemin Hariciye (Dışişleri) Vekili Ahmet Muhtar Bey tarafından: *“İstanbul'un işgalinden sonra Anadolu'da teşekkül eden hükûmeti milliyenin haricî meslekinin istinat ettiği hututu umumiye evvelce tespit edilmişti. Müsaade ederseniz bunun hakkında ufak bir tarihçe arz etmek isterim. Ondan sonra İstanbul Meclisi Mebusanı teşekkül ettiğinde bu ayrı kongrede ittihaz edilen mukarreratı umumiyenin mezcîyle İstanbul Meclisi bir misakı millî şeklinde dâhilî bilhassa haricî siyasetinin... (esasatını tespit) ve bunları 1919 senesi bütün mileli mütemeddiniye ilân etmiş olduğu gibi ayrıca bitaraf devletlere, bilhassa o vakit Versay Kongresi'ne de tebliğ etmişti. Binaenaleyh hükûmeti milliyenin... (o tarihte tespit ettiği) mekasidini esaslı bir surette tağyir ve tebdil*

edecek bir hadisei cedide zuhur etmemiş olduğu ve zaten bu gibi tegayyüratı hükûmetin kendisine mal etmesi ancak Meclisi Millinin de mütalâa ve muvafakatini istihsale vabeste olmakla... (Hükûmeti milliyece) tespit edilmiş olduğu şekilde müstakâr bulunuyor” (TBMM, 2023: 172) şeklinde,

Bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın tarafından da:

“...Hayır ona hattı mütareke denmez. Malûmu Âlileridir ki... Hatta İstanbul Hükûmetine teklif ettim. Behemehal ordumuz düşman ordusuyla karşı karşıya bulunuyor. Bir hududu mütareke göstermek... Ve ben bunu bizim için faydalı görüyorum. O zaman zannederim Harbiye Nazırı İzzet Paşamı idi ne idi? O bana... Binaenaleyh çizilmiş, tespit olunmuş, kâğıda geçmiş hiçbir mütareke hududu yoktur. Ne var diyor? Hiçbir şey yok... Yalnız biz Erzurum Kongresini yaparken anavatani düşünerek bir hudud olmak lâzım gelir. O zaman dedik ki, hâkim bulunduğumuz hat bizim hududumuzdur” (TBMM, 2023: 411) denilerek dile getirilmiştir.

Misâk-ı Millî'ye dair bir başka ifadede Cemal Paşa milletin tarihi ile yaşadığı meknânın ayrı tutulamayacağını;

“Binaenaleyh milletin fikrine hududu tabiiyeyi muhtelif vesaitle sokmalı. Bu hududu tabiiyeyi sokacak şimdiye kadar bizim hükûmette mevcut olmayan bir Misakı Milli tertip edildi ki bu ilk defa hükûmetin siyaseti hakikîsini ve siyaseti hariciyesini çizmiştir. Bu siyaseti hariciyede hudut Türk ve Türklerle alâkadar olan milletlerin hududu dendi. Fakat bunu harita üzerinde tamamiyle çizmek lâzım gelirse bu hududun cenubunu Süleyman Şah'ın mezarının kubbesi ve şimalini Sultan Selim kubbesinde buluyorum. Oradaki resinin alemini buluyorum. Bizim hududu tabiyemiz bunlardır. Hududu tabiiye bir millette tarih ile coğrafyanın birleştiği noktadır” (TBMM, 2023: 32) diyerek ortaya koymuş,

Bir başka hudut konulu bir ifadede ise Şeref Bey yitirilmiş ve yitirilme tehlikesi bulunan toprakları için Misâk-ı Millî temelinde kararlı olduğunu:

“Efendiler ben, 600 yıllık bir Edirne çocuğuyum Demirtaş Paşa'nın oğluyum. Düşününüz, bir Türk oğlu için kendi memleketinin bir kasabasını, bir mahallesini çekip, koparıp atmanın ne kadar elim olduğunu vicdanınıza müracaat ederim. Fakat memleketin şan ve şerefi ve istiklâli, varlığı, hayatı aziz Türkiye'nin yaşaması eğer Edirne'nin, Trakya'nın da gitmesiyle olacaksa verelim yoksa veremem efendiler; kurtarın istiklâlinizi malî, adlî, iktisadî, hür bir Türkiye yaratınız. Korkmayınız, dar bir muhitte kalın, korkmayın efendiler. Millî hudut içinde kalın (Bravo sesleri) Dar bir sahada kalsın efendiler. Bu milletin 400 senelik tarihi bu milletin bugüne kadar efendi yaşamış, bugüne kadar efendi gelmiş, hiçbir esaret kabul etmeyen Türkiye altı asrın birikmiş olan pislikleri bugün başımıza musallat olan canavarların yüzünden hepsini vermiş, çiğnenmiş esir kalmıştır. Zavallı Mehmetçiğin yurdunu şenlendirmek için, eğer zavallı Mehmetçiğin yurdunu hür ve müstakil bir Türkiye olarak yaratacaksanız efendiler, Musul'u da veriniz, Edirne'yi de veriniz; hiç korkmayınız. Çünkü Türk o kahraman nesildir ki varmaz yarım asra. Sonra bu istiklâli ve hürriyet verilen evlâdım varacak oralara, oralarını da alacaktır” (TBMM, 2023: 123) şekilde belirtilmiştir.

Ele alınan dönemde Millî Hudut bağlamında sarfedilen cümlelerden genel manada anlaşılan ülkenin içerisinde bulunduğu şartlar dolayısıyla, bağımsızlığın elde edilmesi için her türlü çabanın gösterilmesinin elzem olduğu kanaati noktasında bir fikir birliği olduğudur.

Misâk-ı Millî'nin gerekliliği noktasında İngilizlerin bölme ve parçalama politikalarının da etkili olduğunu ifade etmekte fayda vardır. Dinî gruplar üzerinde olduğu gibi etnik gruplar üzerinde de bölücü faaliyetlerin yer alabilmesi için her türlü yola başvurdukları görülmektedir. Türkiye'deki Ermeni, Nasturî, Rum gibi Hıristiyan grupları ayaklandırmakla sınırlı kalmamış Çerkes, Kürt, Laz gibi Türklerle birlikte yaşayan etnik unsurları da ayaklandırma gayretinde olmuşlardır (Avcıoğlu, 1974: 139). Kendi topraklarındaki etnik ve dinî grupların sürekli kışkırtılması, Millî hareketin buna karşı bir tavır koymasını beraberinde zorunlu kılmış ve gösterilen en somut tepkinin, Misâk-ı Millî'nin benimsenmesi olduğunu söylemek gerekmektedir.

3.3. MİLLÎ MÜCADELE HAREKETİNİ BAŞLATAN İTİCİ GÜÇ: İZMİR'İN İŞGALİ

I. Dünya Savaşı'nın ardından 30 Ekim 1918 yılında imzalanan Mondros Mütareke ile Osmanlı Devleti'nin işgal edilmesi ve parçalanması sürecinin başladığı bilinmektedir. Bu durum Osmanlı bünyesinde yaşayan halkların maddi ve manevi olarak yıpranmasına ve mağduriyetlerine yol açan bir durum olarak görülmekteydi. 1919 yılında İzmir'in eski Osmanlı tebaası olan Yunanlılar tarafından ilhak edilmesi amacıyla çıkarma yapmaları, bölgedeki Türk halkı ve yerel yöneticiler bağlamında tepkiyle karşılanmış ve ciddi endişeler uyandıran bir gelişme olarak aktarılabilir. Yunan ordusunun girişimi için ilhak kelimesinin kullanılması bilinçli bir anlam taşımaktadır. O zamana kadar yapılan işgallerin ve hâli hazırda devam edenlerin geçici olduğu düşünülebilir fakat Yunanistan'ın toprak bütünlüğü içerisinde İzmir'in alınması, orada kalıcı olabileceklerini düşündürmesi açısından oldukça kritik bir unsur olarak görülmektedir. Bu durumun Türk milleti için infial yaratacak derecede sansasyonel bir olay olması, aynı zamanda millî bilinci körükleyen bir hamle olarak da değerlendirilebilir. Toplumun önde gelenleri tarafından söylenen nutuklar, bağımsızlığın önemi için yazılan kitapların yanında böyle bir gerçekle yüzleşilmesi belki de daha etkili bir hamle olarak Türk milletine işlemiş olabilir. İzmir'in işgali, Türk milletinin birlik ve beraberlik içinde bağımsız bir devlet kurma idealini besleyen de bir gelişme olması, işgal girişiminin beraberinde getirdiği felaketlerin yanında değerlendirilebilecek tek pozitif gerçeklik olarak görülebilir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı ilk günden itibaren Türklük duygusunu kendisi için bir kılavuz belirlemiş olması, beraberindekileri de aynı mefkûre üzerinde birleştirip ortaya millî bir şuur koymaya idealini açığa çıkarmasına neden olduğu söylenebilir. 22 Mayıs 1919'da Sadaret makamına gönderdiği raporda, Türk milletinin

yabancı milletlerin tahakkümü altında yaşamaya sabrının olmadığı ve Türklük duygusunun merkeze alınarak şiddetle karşı çıkılacağı noktasında ifadelerine denk gelmektedir. Bu bakımdan Kurtuluş Savaşı'nı Türk milleti için çıkar tek yol olarak benimsediği görülmektedir (Turan, 1988: 850). Eski tebaaya karşı koyuşun millî mefkûre gereğince geliştiği, millî mefkûrenin potansiyel manadaki varlığının eski tebaaya karşı koymayı uyandıran bir bütünsellik içerisinde olduğunu söyleyebilmek mümkün görülmektedir. Yunan ordularının İzmir'i işgal etmesiyle birlikte ilerledikleri bölgelerde yaptıkları mezalimin, o zamana kadar olan Millî Mücadele taraftarlarına yönelik tereddütlü anlayışın şekil değiştirmesinde etkili bir gelişme olduğu görülebilir. Dünya için önemli tarihçilerden olan Toynbee, İzmir'in işgali sırasında Yunanlıların savaş suçu sayılacak eylemlerini anlatırken silahsız Türk askerlerinin ve sivil halkın İzmir sokaklarında acımasızca katledildiğini aktarmaktadır (Akşin, 1991: 87). Savaş suçu hükmünde sayılabilecek bu durumun, savaştan öte sivil halkı hedef alması ve nefret kuma eylemi olarak değerlendirilebilecek hareketlerin, Türk halkı için tahammül edilemez bir gelişme olduğu söylenebilir. İzmir'de reva görülen bu zulmün, ölmüş zannedilen bir milletin yeniden dirilişine katkı sağladığı da ifade edilmelidir. O zamana kadar, nasihat heyetlerinin işgalcileri şirin gösterme çabalarının artık bir anlam ifade etmediği en somut gerçeklik olarak değerlendirilebilir (Cebesoy, 1953: 63). İstanbul Hükûmeti'nin İngilizlerin talimatları doğrultusunda halk üzerinde teskin edici politikayı izlemelerinin artık karşılık bulmadığı bir yer olmuştur İzmir.

Afrika, Asya ve Avrupa'dan uzun yıllardır geri çekilen ve en nihayetinde Anadolu'nun içlerine kadar gelen Türklerin, özellikle Balkan Savaşları'nda aldığı darbeler ve kendi tebaaları olarak ifade edilen Hıristiyan unsurlara karşı mağlup olmanın beraberinde barındırdığı üzüntü ve hazımsızlık durumunun, o dönemki Türkler için ne kadar kabul edilemez bir gelişme olduğu anlaşılabilir (Bora, 2017: 173). Osmanlı tebaalarının sürekli olarak Osmanlı'dan kopması ve yüzyıllardır bir arada yer alışlarının ihanet etmelerinin önünde bir engel olmaması durumu, toplumun psikolojik açıdan ciddi yaralar almasına neden olan bir gelişme olarak sunulabilir. Millet ve ordunun bu hakareti kabul etmeyeceği ve buna karşılık göstereceği ifade edilmiştir (Atatürk Araştırma Merkezi, 2006: 3528). İngiliz General Townshend'in, Yunanlıların her sahada desteklenmesi ve Türk milliyetçiliğine karşı tahrik edici tutumları sebebiyle kendi hükûmetini eleştirdiği bilinmektedir (Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2007: 52).

Anadolu'daki Millî Mücadele'nin ve Kuva-yı Millîye Hareketi'ni alevlendiren

gelişmelerden biri olan İzmir’i işgal edilmesini gösteren Vasıf Çınar, Wilson prensipleri gereğince Anadolu’nun Türk ve Müslüman olduğundan bahsetmiş ve Yunanlıların işgallerinin bu prensipler doğrultusunda suç teşkil ettiğine dikkat çektiği görülmüştür (Aydemir, 2021: 160). Anadolu’nun Wilson prensipleri gereğince, herhangi bir devlet tarafından işgal edilmesi söz konusu olmazdı. Bu iddianın kaynağı ise, Wilson prensiplerinin bölge halkının yoğunluğunun kimde olduğuna göre, oranın başka milletler tarafından tecavüzüne engel olan bir anlayışın varlığı olduğu ileri sürülebilir. Dünyanın önde gelen devletleri indinde de Türklerin masum ve haklı olduklarının bilinmesi, Millî Mücadele için kayda değer bir durum olarak değerlendirilebilir. İfade edilen ve Millî Mücadele için önemli görülen davalarında Türklerin hak kaybına uğradıkları, Anciens Echos de l’Islam adlı bir dergide şöyle dile getirilmiştir:

“Ancak, tüm bu yalanlamalara rağmen, bazı basın organlarının Türklere karşı nefret dolu saldırıları devam etmektedir. Bu basının tek amacı, Avrupa kamuoyunu ve artan ölçüde tarafsızlıkla değerlendirme eğiliminde olan Amerikan kamuoyunu yeniden tahrik etmektir. Dürüst ve samimi insanların vicdanına bir kez daha sesleniyoruz. Hristiyanların katledilmesinden bahsedildiğinde neden aynı öfkeyi hissetmediklerini sormalarını rica ediyoruz. Neden bu insanlar, Türklere yöneltilen her türlü suçlamaya hemen tepki gösterip büyük bir yaygara koparıyorlar, hatta bu suçlamaların hiçbir ciddi dayanağı olmasa bile, ancak Türklerin Hristiyanları katlettiğini belirten herhangi bir raporu, hatta resmi ve tartışmasız garantiler sunan bir raporu bile sessizce geçiştiriyorlar” (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA], 1922: 2).

Yunanlıların işledikleri zulümlerle ilgili olarak *ECHOS DE L'ORIENT* dergisinde de:

“Anadolu ve Trakya'nın işgal edilmiş bölgelerinde Yunanlılar, vahşetlerine ara vermeden devam ederken, Yunan ordusuna ait topçu birlikleri Bayındır Dağları'nı dolaşarak Yörük köylerini yakıp halkı katletmektedir. Her gün binlerce Trakyalı Müslüman sürgüne gönderilmekte ve yolda topluca ölümlerle yerlerini evlerine yerleştirilmek istenen Yunanlara bırakmaktadır veya son olarak Venizelistlere karşı konumunu güçlendirmek amacıyla yapılmaktadır. Atina hükümeti, halkın öfkesini Anadolu, Trakya ve Makedonya'nın talihsiz Müslümanlarına yönlendirerek onların imhasını teşvik etmekte ve üzerlerine saldırmaktadır. Kabul edilecektir ki, kendi otoritesi altındaki bölgelerde Türk hükümeti, Batı cephesinde vatanlarını işgalciden kurtarmak için mücadele edenlerin ailelerine karşı Yunan yanlılarının aynı suçları işlemesine izin veremez. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı, bu fırsatı kullanarak Büyük Britanya ve İtalya Yüksek Komiserleri ile Fransa Yüksek Komiseri Beyefendilere, Yunan hükümetine işgal altındaki bölgelerdeki Müslümanların hayatı, onuru ve malvarlığına saygı gösterilmesini talep etmektedir. Ayrıca dikkatlerine değerli olduğunu düşündüğü diğer konuları da bildirmektedir” (BOA, 1922: 2) gibi cümlelerle Türklerin yerlerinden edilmeleri ortaya konulmuş, hatta onların Orta Asya’ya sürülmeleri gibi düşünceler, millî hareket esaslı kamçılayan bir gelişme olarak görülmüştür.

İtilaf devletleri tarafından desteklenen Yunanlıların işledikleri zulümler ve yaptıkları işgallerle birlikte Anadolu’nun büyük bir kısmının kısa süre içerisinde ele geçirildiği görülmektedir. Ülkenin çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan direniş örgütleri, Yunan işgaline

karşı bir direnç göstermek amacını taşımaktaydılar. Bu direnç hareketinin içerisindeki kimselerin birçoğu öğretmen, askeriyeden terhis edilmiş subaylar, bürokrasinin alt basamağında yer alan memurlar, zanaatkârlar gibi kimselerden teşekkül etmekteydi. Balkan Savaşları'ndan ötürü Anadolu'ya gelen göçmenlerin de Anadolu hareketine karşı gösterdikleri direnci hatırı sayılır bir durumda olduğunu ifade etmek gerekmektedir (Karpaz, 2015: 20). Toplumun hemen her kesiminin vermiş olduğu mücadelede, Türklük duygusunun birleştirici bir güç olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. Öyle ki Mustafa Kemal Paşa'nın Yunan'ın İzmir'e gelmesiyle birlikte içerisinde bulunulan gaflet uykusundan uyanılabildiğini işaret ettiği görülmektedir (Avcıoğlu, 1974: 19). Bununla birlikte İngilizlerin Türkler üzerindeki sindirici politikasının aleni olmasına rağmen, İstanbul Hükûmeti tarafından hoş karşılandığı bilinmektedir. Ege'deki millî direniş kongrelerinde İngiliz ve Fransız subayları baş konuk olarak ağırlanır. Millet'in savaş vermekten bıkmış olması ve takatini kalmamış olması nedeniyle, kurtuluşu İngiltere, Fransa, ABD, Bolşevik Rusya'dan umduğu görülmektedir (Avcıoğlu, 1983: 970). İngilizlerin belki de en temel hatalarından biri, güdümündeki Yunanlıları Anadolu'ya karşı fiili bir ayaklanmaya sevk etmesi olduğu söylenebilir. İzmir'de Yunan'ın görülmesiyle Türklük mefkûresi hayat bulmuş ve Türk Millî Kurtuluş Savaşı'nın belirgin, nitelikli ve içi dolu bir hâle gelmesine neden olduğu söylenebilir.

BÖLÜM 4

4. MİLLÎ SİYASET ANLAYIŞININ OLUŞMASINDA BELİRLEYİCİ OLAN UNSURLAR VE MİLLÎ ANLAYIŞIN TÜRK DIŞ POLİTİKASINI BELİRLEMESİ

4.1. TÜRKİYE’NİN COĞRAFİ KONUMU

Türkiye’nin hem coğrafi açıdan hem de jeostratejik açıdan önemli bir konumda yer alışı, tarihin boyunca hedeflerin kendisinde yer almasına neden olan bir durum olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu durumun Millî Mücadele’nin başarıya ulaşmasında da etkin bir rol oynadığı ileri sürülebilir. Türkiye’nin, Asya ve Avrupa kıtaları arasında tampon vaziyette yer alması, boğazları sayesinde Akdeniz ve Karadeniz’de etkili olma fırsatını tanınması gibi ayrıcalıklı durumları, Türkiye coğrafyasını özel kılan etmenlerden olarak gösterilebilir. Boğazların kontrolü için İstanbul’a sahip olunması, ele alınan hâkimiyet için bir gereksinim olduğundan, işgal kuvvetleri tarafından fikir ve çıkar çatışmalarına neden olduğu söylenebilir. Bunun Türk milletinin kendisini toplaması ve aradaki çatışmadan yararlanarak Millî Mücadele’ye yön vermesi ve zaman kazandırması açısından avantajlı bir durum olduğu ileri sürülebilir. Bunun dışında Anadolu’nun dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahip oluşu da düşman kuvvetlerinin hareket manevrasını kısıtlamış ve bölge şartlarına alışık olan ve coğrafyayı tanıyan Türkler için avantaj yaratan bir başka örnek olarak sunulabilir. Anadolu coğrafyasının bu zorlu şartları düşman ilerlemesini yavaşlatmış ve Türk direnişinin sürdürülmesinde etkili bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’nin coğrafi konumu itibarıyla beraberinde birtakım avantajları barındırıyor oluşu dünya devletleri için de kendi çıkarları doğrultusunda Millî Mücadele’nin başarıya ulaşmasındaki diğer bir unsur olarak gösterilebilir. Bakıldığında Millî Mücadele’nin başarıya ulaşması noktasında Türkiye ile diplomatik problemler yaşamaktan kaçınan devletler, kendi istikballeri için Türkiye’nin avantajlı konumundan yararlanma ayrıcalığından uzak kalmak istememeleri beklenmektedir.

Türk milleti, bulunduğu coğrafya itibarıyla Doğu ve Batı milletleriyle yüzyıllardır kültürel, siyasi, manevi etkileşimler içerisindeydi. Müslüman olması dolayısıyla daha çok kültür bağlamında Doğu medeniyetinin esintilerinin sezildiği Türk milletinde, teknik gelişme ve çağdaşlaşma metotlarıyla Batı medeniyetinin örnek alındığı söylenebilir. Dolayısıyla Türkiye’nin Doğu ve Batı medeniyetlerinin bir buluşma noktası olduğu iddia edilebilir. Doğu medeniyetinin dinî liderliğini üstlenmiş olan Osmanlı, o milletlerin de temsilciliği ve koruyuculuğu üstlenmiş bir pozisyonda yer almaktaydı. Dolayısıyla Türk

milletinde yaşanan her türlü gelişmenin bir şekilde Doğu milletleri üzerinde etkisinin olduğu savunulabilir. 1919 yılı itibarıyla Avrupalı devletlerin baskıcı ve emperyalist politikalarına karşı, mazlum olan mağdur bir görünüme sahip başta Türk milleti olmak üzere bir karşı çıkışın olduğu görülmekte ve Türk milletini gerçek anlamda örnek alan milletleri için de bir örnek teşkil ettiği ifade edilebilir. Bu direniş hareketlerinin öne çıkan isimlerinden San-Yet, Gandhi ve Mustafa Kemal olarak gösterilebilir (Akşin, 1991: 190). İsmi zikredilen kimselerin dünya tarihinde kendi milletleri için kritik bir öneme sahip olduğu ve emperyalist, sömürgeci ülkelere karşı istikrarlı bir baş kaldırımın timsali hâline geldiklerinin söylenmesinde bir abartı görülmemektedir. Millî bir devletin ortaya çıkmasında, Osmanlı, Habsburg, Hohenzollern, Romanov gibi hanedanların I. Dünya Savaşı'yla birlikte varlık sahasından silinmesiyle yeni normun ulus-devlet olarak belirlendiği görülmektedir (Anderson, 1995: 129). Ulusçuluk akımının yayılışında bu coğrafyalardaki hanedanların parçalanması ve çok uluslu yapıya sahip hanedanların bundan zarar görmesi tesadüfi bir gelişme olarak görülmemektedir. Dünya üzerindeki normların değişiklik göstermesi, Türklerin devlet ve millet olarak bir şekilde varlık sahasında devam etmesine engel bir durum olarak görülmemektedir. Bir şekilde kendi milletini devletsiz bırakmayan ve başka milletlerin tahakkümünü reddeden Türkler için coğrafya fark etmeksizin bir şekilde ayakta durduğu ve adapte olabildiğine yönelik şu ifadeye bakmak açıklayıcı olacaktır:

“Asya'yı asırlarca baştan başa çiğneyen, eski devletleri yıkarak yerine yeni ve hayat dolu saltanatlar kuran, eskimiş milletlerin damarlarına hayat ve faaliyet aşılayan Türkler elbette o büyük hâdiseleri terennüm eden eserler vücûde getirmişlerdir” (Köprülü, 1972: 24).

Ele alınan değerlerle birlikte Türkler içerisinde buldukları coğrafyaya anlam yükleyerek ve kutsiyet atfederek orayı kendileri için “vatan” yapmayı başarmış bir millet olarak aktarılabilir. Kendi kültür ve medeniyetleriyle birlikte, etkileşim hâlinde buldukları milletlerin kültür ve medeniyetini harmanlayarak dünya literatürüne de katkı sağlayan Türkler, içerisinde buldukları coğrafyayı ihya etmesini bir şekilde başarmış bir millet olarak ifade edilebilir. Anadolu, sadece Cumhuriyet'le birlikte değil öncesindeki Osmanlı Devleti için de bir anavatan hüviyeti taşıdığı söylenebilir (Arık, 1974: 49). Anadolu'nun bahsi geçen her iki devletin de teşekkül noktası olduğunu ifade etmekle birlikte çok daha öncelerinde birçok millete de ev sahipliği yapmış köklü bir coğrafya olduğu bilinmektedir.

Millî Mücadele'nin merkezi olarak seçilen Ankara'nın gayri ihtiyari bir mantıkta seçilmediği açıktır. Coğrafi anlamda İstanbul'a olan yakınlığı ve kongrelerin yapıldığı şehirlere ulan kısa mesafesi, aynı zamanda engebeli bir arazi olması sebebiyle güvenlik

noktasından avantajlı olması gibi nedenlerden ötürü Millî Mücadele'nin merkezi seçilmiş ve daha sonra kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin de başkenti olmuştur (Toynbee, 1971: 103). Ankara'nın içte ve dışta gelebilecek tehlikelere karşı iyi bir noktada yer alması, haberleşme ağının da kurulabilmesi noktasında stratejik bir öneme sahip olması, dünyanın herhangi bir yerinde verilecek bir mücadelenin coğrafi şartların avantajını kavradıktan sonra işleri kolaylaştırdığı ve oldukça önemli bir husus olduğunu düşünülmektedir.

Anadolu coğrafyası Türklerin yüzyıllardır üzerinde yaşadığı ve Asya'dan Avrupa'nın içlerine kadar uzanan sınırların merkezi konumda yer alan bir toprak parçası olarak kabul edilmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren geri çekilen Türkler için artık geriye gidebilecekleri bir alanın kalmadığı görülmektedir. Anadolu, İstanbul ve Trakya'nın muhafaza edilebilmesi adına adeta son savaşları niteliğinde, kritik bir mücadele vermek durumunda kalmışlardır (Aydemir, 2021: 484). Üç ayrı kıtada hüküm süren bir milletin, daha da küçülmesine imkân görülmemektedir. Bunun için kendi coğrafyalarının bir gereği olarak son kalan toprak parçalarını ve kutsiyet atfettikleri Anadolu'yu muhafaza etmek ve doğru hamlelerle istikbalin tesisinin sağlanması yapılabilecek son hamle niteliğinde görülmektedir. Türkiye'nin içerisinde bulunduğu coğrafyanın şartlarını iyi tanıyan Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele'yi verirken bunu doğru bir şekilde kullandığı aynı zamanda son kalan toprak parçası için Misâk-ı Millî düsturuyla bu hudutların taviz verilemez vicdani bir görev hükmünde olduğu aşlamaya çalıştığı ve bunda birkaç taviz dışında muvaffakiyet sağladığı bilinmektedir.

4.2. TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK DURUMU

1920 tarihinde imzalanan Sevr Antlaşması'yla Osmanlı'nın toprak bütünlüğü son derece tehdit altına girmiş bulunmaktaydı. Bu durum, Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Millî Mücadele'nin seyrini ve aciliyetini belirleyen bir etmen olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda Türk halkı için birleştirici ve ulusal bağımsızlığın kazanılması noktasında bir itici güç görevi gördüğü ifade edilebilir. Bu süreçte Türkiye'nin jeopolitik durumunun da büyük bir öneme sahip olduğu söylenmelidir. Türkiye'nin coğrafi konumu, komşularıyla olan ilişkileri, stratejik bir dayanak noktası teşkil ettiğinden Millî Mücadele'nin seyrini belirleyen etmenler olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin çevresi güçlü komşularıyla çevrili olduğundan dolayı ihtiyatlı ve dengeli bir politika izlemesi, meşru olan hakkını müdafaa etmesinin dışında saldırgan bir siyaset izlememesi gerekmektedir. Nitekim daha sonra ele alınacağı üzere Millî Mücadele'nin "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" prensibine bağlı kalması, bahsi geçen denge politikasının temelini oluşturan söylemlerden biri olarak ifade edilebilir.

Doğu Cephesi'nde Sovyet Rusya, Batı Cephesi'nde ise İngiltere, Fransa gibi devletlerle kurulan diplomasi, Türkiye'nin jeopolitik durumunun ne anlamda şekil alacağını gösteren bulgular olarak değerlendirilebilir. Boğazlar'ın yönetilmesi, stratejik bir konumda yer alan Anadolu'nun muhafaza edilmesi ve Misâk-ı Milli'nin uygulanabilmesi noktasındaki kararlılığın jeopolitik stratejinin belirlenmesinde önemli bir konumda yer aldığı düşünülmektedir.

Anadolu coğrafyası içerisinde birçok inanç ve etnik grupları barındırmasından kaynaklı olarak, Türkiye'nin jeopolitik durumunu Türkiye'nin aleyhinde de sonuçlar verdiği görülmektedir. İnsanları tahrik etmek, ideolojik farklılıklarından ötürü toplumda infial yaratma amacını taşıyan Batılıların, Alevî, Kürt, Laz gibi Türk milletinden olan kimselerin, kendi aralarında gruplanması ve müstakil bir konuma getirilmeleri için bölücü faaliyetlerin içinde yer aldırılmaya çalışılmıştır (Özdemir, 1996: 18). Milliyetçiliğin beraberinde getirdiği ulusların kaderlerini tayin hakkı söylemleri, Türk milletinin üst kimlik olarak görüldüğü ve hâkim nüfusu belirttiği bir yerde alt kimliklere vurgu yaparak toplumun düzenini bozma amacıyla kargaşa çıkarılmaya çalışılmıştır. Türk toplumunda aradaki kültür bağlılığını esas alarak alt kimlikleri bünyesinde eritip (bunun kendi kültürlerinin ve dillerinin kullanımı noktasında bir engelleyici olmadığı belirtilmelidir) birleşik bir toplum düzenini hedef aldığından bahsedilmelidir. Bu konuda da toplumdaki kanaat önderlerinin, şairlerin ve bilim insanlarının söylem ve hareketlerinin oldukça önemli olduğu belirtilmelidir. Türk şiiri de Türklük mefkûresinin anlatılmasında halkla iç içe geçmiş bir edebî anlayışla birlikte itici bir güç olarak değerlendirilebilecek bir kültür olduğu söylenebilir. Öyle ki Türk imajı bir Bulgar şair olan Hristo Botev'e yansıdığı ve kendi toplumunda ve dünyada da millî bir sembol olarak kabul edilmesine yol açtığı görülmektedir (Konaç, 2020: 71).

Mustafa Kemal Paşa'nın, dönemin Osmanlı Devleti tarafından uygulanmaya çalışılan İslamcılık ve Osmanlıcılık anlayışlarını kabul etmediği ve uygulanabilir görmediği belirtilmişti. Öyle ki bunu düşünmesine neden olan gelişmelerden biri olarak Türkiye'nin jeopolitik durumunun buna müsaade etmemesiyle ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Bizzat kendisi tarafından hudut tanımaz bir mantıkla dünyadaki tüm Türkleri bir araya toplamanın gerçek dışı bir siyaset olduğunu dile getirmesi, devletin ayakta kalabilmesinin yolu millî bir siyaseti benimsemesinden geçtiğini iletmesi, durumu açıklığa kavuşturan ifade şeklinde ele alınabilir (Akşin, 1991: 42). Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'nin ve çevresindeki coğrafyanın, o coğrafyada yaşayan kimselerin psikolojik tavırlarının ne ölçüde olduğunu bilmesi, oluşturduğu siyasetin de şekillenmesine ve Misâk-ı Milli'yi de bu mantıkta oluşturduğu

söylenbilir. Aynı düşünce yapısının İslamcılık düşüncesini de kullanılabilir görmediği açıktır.

Müslüman Arapların Müslüman Türklere yönelik algılarının değişmesinde Hristiyan unsurların tesirleri yanında yenilikçi bir hareketin Arap milliyetçiliği ile özdeşleşmesi 15 Kasım 1957 yılında yayınlanan “Corriere di Trieste” adlı bir dergide şu şekilde dile getirilmektedir:

“Türkler ve Araplar arasındaki rekabeti sürdüren nedenler bile alışılmadık. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Araplar Yüce Porta'nın tabiiyetindeydi ve bugün bile aynı korkuyu taşıyorlar. Ancak Arapların önce Fransız-İngiliz etkisi altına girmesi, ardından petrol şirketlerinin etkisi altına girmesiyle, Türklere karşı olan güvensizlikleri farklı bir hal aldı. Arap milliyetçiliği sosyal olarak modernist bir hareketin tezahürü haline gelecektir. Muhtemelen pan-Arapçılık, Araplar arasındaki iç sınırları bile ortadan kaldıracaktır. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi petrolün millileştirilmesiyle takip edilecektir. Tüm bunlar genç proletaryaların veya subayların gücünü güçlendirecektir. Ancak petrolle ilgilenen güçlerin karşı önlemler almasına neden olabilecek olan bu heyecan, kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmelidir” (BOA, 1920: 2).

Türkiye'nin çevresindeki gelişmelerin, çevresindeki ulusların kendi millî programlarını uygulama esasına dayalı hareket etmeleri, Millî Mücadele'de Anadolu'nun önemini arttıran bir gelişme olarak aktarılabilir. Bunu bilen Mustafa Kemal Paşa'nın hamlelerini gerçekçilik ilkesine dayandırdığı ve bunu uygularken tereddüt göstermeden kendisine karşı oluşturulan muhalefetlere rağmen hayata geçirme noktasında başarılı olduğu bilinmektedir.

4.3. JEOSTRATEJİK AÇIDAN GEÇİŞ NOKTASI OLAN ANADOLU'YU KORUMA İÇGÜDÜSÜ

Anadolu coğrafyasının Asya ve Avrupa arasında köprü vazifesi aldığından ve jeostratejik anlamda kıymetli bir toprak parçası olduğundan bahsedilmişti. Anadolu, Türk milleti için sadece bir toprak parçasını korumaktan ibaret değil aynı zamanda Türk bağımsızlığının sağlanması ve neticesinde millî bir devletin ortaya konmasının da zeminini teşkil etmekte olduğu söylenebilir. Anadolu'nun dağlık ve engebeli bir araziye sahip olması, korunmasını kolaylaştıran ve düşman ilerlemesini zorlaştıran bir etmen olarak görülmektedir. Teknik detayların yanı sıra Anadolu Türk milleti için sığınabilecekleri tek liman özelliği taşıma ve asırlardır o toprak parçasını vatan olarak benimsemeleri neticesinde ya hep ya hiç parolasının uygulandığı bir yer olarak da görülmektedir. Anadolu'nun korunmasına yönelik içgüdüsel tavırların, sadece askerî bir stratejinin ürünü olmadığı aynı zamanda politik ve ekonomik stratejiyi de beraberinde barındırmayı gerekli kıldığı, en nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti'nin teşekkül edeceği bir zemini simgelemektedir.

1919 yılında Wilson prensipleri gereğince Anadolu'ya gönderilen General Harbord'a yönelik verilen muhtıradaki Mustafa Kemal Paşa, verilen Millî Mücadele'nin Misâk-ı Millî sınırları içerisinde olduğundan, Turancılık gibi fikirleri benimsemediklerinden ve zararlı gördüklerinden, Kafkasya, Azerbaycan ve Mısır'ı geri almak üzerine yürütülen siyasetlere karşı olduklarından bahsetmektedir (Akşin, 1991: 40). Temelde gayenin Türk olan Anadolu coğrafyasının korunmasına ve kurtarılmasına yönelik olduğundan bahsedilmiştir. Misâk-ı Millî hedeflerinin doğrultusundaki hareketlerin henüz daha savaş kazanılmadan ortaya konmuş olması, saldırgan bir tutum içerisinde olmadığından ve meşru müdafanın tesis edilmesinden yana bir karakter izlediğini göstermektedir. Zararlı görülen Turancılık akımının temsilcisi konumunda yer alan Enver Paşa'nın, 1921 ortalarına kadar Millî Mücadele'nin ve millî hareketin temsilcisi konumunda yer alan Mustafa Kemal Paşa ile arasındaki münasebetin çatışma hâli içerisinde olduğu bilinmektedir. Enver Paşa Turancılık düşüncesiyle birlikte İslamcılık düşüncesini harmanlamış, turan halklarını da içerisine alan geniş bir imparatorluk görüntüsünü kendisi için hedef belirlemiştir. Mustafa Kemal Paşa ise, bunun uygulanabilirliğine yönelik eleştiriler verdiği gibi, Enver Paşa'nın Moskova Hükûmeti'nin politikalarını anlayamamasıyla suçlamış aynı zamanda Turancılık idealini benimsemenin, dünya devletlerinin tepkisini çekmek ve Millî Mücadele'nin hedefine varamamasından endişesini dile getirdiği görülmektedir (Akşin, 1991: 191). Kaldı ki Bakü petroleri için büyük devletlerin çıkar çatışması içerisinde olması o dönem basında hoş gösterilen Turancılık idealinin beraberinde bir felaket barındırdığı gerçeğinin görülmesine engel teşkil ettiği anlaşılmaktaydı (Arık, 2011: 55). Sağlıklı bir politikanın hayata geçirilebilmesi için dünya devletleriyle olan bürokrasinin, Wilson prensiplerinin ve meşru olan Anadolu coğrafyasının kurtuluşunu hedeflemek ve bu hedefler doğrultusunda hareket etmenin önemini ortaya konulduğu görülmektedir.

Türk milliyetçiliğinin tipolojisine yönelik yapılan araştırmalarda, Türk tarihi söyleminin zihinlerdeki karşılığının Türkistan bölgesini içerdiği ve asırlarca Türklere ev sahipliği yapmış Anadolu için Selçuklu ve Osmanlı tarihiyle sınırlı tutulduğu sonucuna ulaşılmaktaydı. Oysa ki hakiki bir değerlendirme yapıldığında Anadolu coğrafyası için Anadolu Tarihi olarak müstakil bir değerlendirmenin yapılması daha isabetli görülmektedir. Anadolu, bünyesindeki tüm değerleriyle birlikte maddi ve manevi anlamda Türklüğün merkezini oluşturan bir bölge olarak adlandırılabilir. Anadolu halkının İslam dinini benimsemesi neticesinde aynı zamanda Müslüman Anadolu Tarihi olarak özelleştirilmesi de aynı şekilde mümkün görülmektedir (Kılıç, 2007: 124). Ortaya konulan tarih anlayışının, ele

alındığı toprak parçasından, insan tiplemesine kadar birçok alanda şekillendirici bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Anadolu tarihi için daha kapsamlı bir kavramın ortaya konulması, Anadolu'nun değerinin anlaşılması ve Millî Mücadele'de neden bu kadar önemli bir konumda yer aldığı da açıklaması hükmünde anlaşılmaktadır. Anadolu coğrafyasının önemini bilen ve kavrayan bir insan olarak Mustafa Kemal Paşa'nın, aynı farkındalığı kendi toplumuna aşlamaya çalışırken mücadele vermiştir. Afet İnan'ın hatıralarında, Mustafa Kemal Paşa'nın üzerinde en zorlandığı beş konudan bir tanesinin, fikrilerinin toplumuna intikali noktasındaki çabası olduğuna dikkat çekmektedir (İnan, 2009: 127). Türk halkının Mustafa Kemal Paşa'nın fikirlerini anlayabilmesi için ve vatan savunmasında ortak bir kabiliyet geliştirebilmek ve karşılıklı bir güven tesisi edebilmek için fikir aşamasının topluma geçişi kuvvetli olmalıydı, kanaati taşınmaktadır. Anadolu coğrafyasının kıymetinin her geçen gün atması ve Millî Mücadele'yle birlikte kıymetine yönelik çalışmaların sadece siyasi ve askerî alanla sınırlı kalmayan çabalar, Mehmet Emin Yurdakul gibi isimler sayesinde şiirler aracılığıyla mücadelenin daha da anlamlı ve romantik bir havaya bürünmesine sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla bu durum halkın zorluklar içerisinde vermiş oldukları mücadeleyi ve inanabilecekleri bir mücadele için çokça fikir telakkisinden sonra Anadolu coğrafyasının içerisinde bulunduğu durumun sorumluları eleştiren ifadelere de yer verildiği görülmektedir. Sanatın halk bazına indirilmesi ve onları yönlendirmek ve teşvik etmek amacıyla kullanılmaya başlaması, itaat ehli olan bir kitleyi bağımsızlığın peşinde mücadele eden özgür bireylere dönüştürme noktasında oldukça etkili bir silah olarak görülmektedir (Urgenç, 2019: 63). Anadolu coğrafyasının halk tarafından da benimsenmesi ve uğruna mücadele edilebilmesi için halkın da bireysel olarak kendi farkındalığına varmasının bir gereksinim olduğu düşünülmektedir.

4.4. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ: TARİHİ ARKA PLAN VE SİYASİ ETKİLER

Millî Mücadele, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı bir süreç olarak bağımsızlığın kazanıldığı bir dönem olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Türk siyasetini belirleyen ve Millî Mücadele'nin hareket alanını belirleyen birçok etken olduğu ifade edilebilir. Bunlardan en önemlileri arasında da Türkiye'nin tarihî arka planının yer aldığı düşünülmektedir. Arka plandaki gelişmelerin, Millî Mücadele'nin siyasi atmosferinin anlaşılması noktasında aydınlatıcı bir yönü olduğu anlaşılmaktadır. Neredeyse 600 yıl dünya siyasetinin belirlenmesinde ve şekillenmesinde etki etmiş bir imparatorluğun çökmüş olması ve kendi bünyesindeki uluslar tarafından tahrip edilmiş olması, Türk milleti için sarsıcı bir

etkiye neden olduğu düşünülmektedir. Osmanlı'nın çöküşünü niteleyen bir belge olarak Mondros Mütarekesi'nin imza edilmiş olmasına bağlı bir şekilde işgalcilerin hedefine giren Anadolu'nun muhafaza edilmesi noktasında etkili olduğu görülmektedir. Bu ateşkese bağlı bir şekilde imzalanan Sevr Antlaşması ise, Türk milletinin doğrudan varlığını tehdit eden bir felaketin çağırıcısı hükmünde yer aldığı gözlemlenmektedir. Bunlara ek olarak Mustafa Kemal Paşa'nın I. Dünya Savaşı'nda adından söz ettirmesiyle birlikte, milletinin kurtuluşunu kendisine misyon edinmiş ve kendi kurtuluşunu da buna bağlayıp bir özdeşleştirme çabası içerisinde olması, Türk milletiyle birlikte ortak bir tepki geliştirme alanını sunduğu söylenebilir. O zamana kadar uyuyan Türklük mefkûresinin, başta Yunan ordularının tecavüzleri ve Avrupalı devletlerin Türk halkı üzerindeki tasarrufları, Türk milletinin dirilişi için bir sebep olarak sunulabilir. Tüm bu gelişmelerin, Millî Mücadele'nin arka planındaki etmenleri olarak sıralayabilmenin mümkün olduğu düşünülmektedir.

Türk ulusunun yıllarca çekmiş olduğu ve işgal sürecinde en yüksek seviyeye ulaşmış ızdırapları, o dönemden önceki senelerdeki gibi bir millet olmaktan kendilerini çıkardığı belirtilmektedir. Millî Mücadele dönemiyle birlikte Türk yaşayış ve düşünüş biçiminde değişiklikler gözlemlenmiştir. Mevcut tarihin ve geçmişin muhasebesinin doğru yapılması neticesinde topluluklarının fikirlerinin ne yönde geliştiği hakkında ve buna neden olan normların anlaşılmasında katkı sundukları görülmektedir (İnan, 2009: 125). Bakıldığında Türk milletinin Mehmet Emin Yurdakul'un da belirttiği üzere kendisini bu hâle getirenlere karşı sitem hâlinde bulunma durumunun, geçmişle ve o zaman dilimlerinde uygulanan politikalarla ilgili olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin tarihî arka planı için sunulabilecek ifadelerden bir diğeri olarak, 1877-78 yıllarında Balkanlar'dan Anadolu'ya gerçekleşen göçler, Kafkasya'da ve Kırım'dan gelen göçlerin devamı niteliğinde değerlendirilmektedir. Bu göçler neticesinde Anadolu'daki Türk kimliğinin değer kazandığından ve Anadolu'da birleştirici ve dönüştürücü bir unsur olarak değerlendirildiğinden bahsedilebilir (Dağdelen, 2012: 24). Ele alınan dönüşüm sürecinin yeni kurulacak olan millî devletin temelini teşekkül etmesi noktasından bahsedilmeye değer bir gelişme olarak aktarılabilir. Namık Kemal'den itibaren söz konusu olmaya başlayan “vatan” kavramı ve buna yüklenen anlam ele alınan dönemde en yüksek teşvik edici boyutuna ulaştığı bir dönem olarak kabul edilebilir. Padişahın mutlak otoritesi altında uzun yıllar yaşamış Türklerin, onun için savaşıp ölmesi söz konusuysa fakat vatan için ölmek kavramının meşrutiyet ve cumhuriyetlerle birlikte söz konusu olmaya başlaması durumu daha anlamlı bir hâle getirdiği düşünülmektedir (Akşin, 2017: 345).

Dönüşen ve vatan kavramına yüklediği anlamın artmasıyla birlikte bütünleşen Türk milleti için yaşamak da ölmek kadar kutsi nitelikte bir söylem olarak kavram haritasındaki yerini aldığı söylenebilir.

Yeniliklerin, modern çağa adapte olması noktasında oldukça kritik bir nokta olduğu düşünülmektedir. Buna bağlı bir şekilde Osmanlı Devleti'nin zaman içerisinde yeniliklere yönelik hamleler yapmasına karşın, halkın bu yenilikleri dine karşı duydukları taassup nedeniyle sırf Batı'dan geldiği için reddetmeleri, modern çağa adapte olmasına ve teknik gelişmeleri takip edip kendisini dönüştürmesine engel olan bir gelişme olarak aktarılabilir (Bayur, 1974: XII). Ele alınan durumların teknik gelişmenin ve toplumun kültürel olarak dönüşmesinin önünde bir engel olduğu anlaşılmaktadır. O dönemlerde yaşayan insanların birtakım inançları farklı yorumlamaları neticesinde daha sonrasında ağır bedeller ödemelerini beraberinde getiren bir gelişme olması, içerisinde bulunulan çağın anlaşılmasının ve gerekliliklerinin yerine getirilmesinin zorunluluğu noktasında dikkat çektiği düşünülmektedir. İçerisinde bulunulan tarihin yorumlanmasının sonraki süreçlerde nasıl bir tabloyla karşılaşılabilceği sorusuna yanıt verdiği gözlemlenmektedir. Bu bakımdan Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türk tarih ve dili konusundaki çalışmaların, Türklüğün değerlerini ortaya koyan; onun lehçelerini, teknik özelliklerini, asaletini vurgulayan ürünler açığa çıkartılmıştır (Gürer, 2018: 388). Bu alanda yapılan çalışmaların daha sonra şekillenecek olan Kemalist milliyetçi ideolojinin de temelini teşkil etmesi bakımından önemli olduğu belirtilmelidir. Şerif Mardin, Kemal Karpat, Şükrü Hanioglu gibi isimlerin öncülüğüyle Türk Tarih Kongresi'nde bu alana yönelik çalışmalar icra edilmiştir (Akyol, 2015: 21).

Türk milletinin yüzyıllarca devam eden hatta bugün içerisinde bulunulan çağda bile devam eden bir "devlet baba" figürüne sahip oldukları görülmektedir. Millî Mücadele öncesindeki zamanlarda devletin cezalandırıcı ve hükmedici tarafına boyun eğmiş olan Türk milleti, özgür bir birey olarak tarih sahnesinde yer alması ve hesap soran, devleti oluşturan en önemli unsur konumuna gelmesinde Cumhuriyet'in doğrudan katkıları olduğu anlaşılmaktadır (Çaha, 2012: 59). İnsanın merkeze alındığı ve hür bir ideolojiye sahip olması noktasında çalışmalar yapılan Türk milleti, kendi bağımsızlığını kendi içsel değerleri doğrultusunda elde etmeyi başarmış bir millet olarak tarihteki yerini almaktadır.

4.5. TÜRK KÜLTÜR YAPISI

Millî Mücadele döneminin belirleyici unsurlarından biri olan Türk kültürü, direnişini kendi kaynaklarından alan millî ve manevi değerleri bünyesinde toplayan bir fenomen olarak görülmektedir. Sevr Antlaşması'nın tahakkümü altında yok edilmek istenen bir milletin, kendi kültürel değerlerine dayanarak bağımsızlık mücadelesi vermesi, sadece askerî ve siyasi manada değil aynı zamanda kültürel bir mücadele verdiği, değerlerini muhafaza etmeye yönelik bir tavır içerisinde olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Bu durum Türk siyasetinin dışarıya açılan kapısını da teşkil etmektedir. Türklerin üzerinde yaşadıkları toprak parçasıyla kendilerini “vatan” başlığı altında birleştirmeleri neticesinde dış politikasında da bu özdeşliği savunma gayretinde olmuşlardır. Dil, sanat, görenek, edebiyat gibi alanlarla birlikte ortak bir kültürel değerler bütünü oluşturan Türklerin, Millî Mücadele'nin aksiyonları içerisinde bunu da dahil ettiği görülmektedir. Bu dönemde kültürün bir propaganda aracı olarak kullanıldığı da söylenebilir. Türk milletinin bağımsızlık arzusunu diri tutmak isteyen Mustafa Kemal Paşa'nın, böylece halkını bütünleştirmeyi ve mücadelesini daha anlamlı hâle getirmeye çalıştığı gözlemlenmektedir.

Türk Kültürü ve Tarihi alanındaki çalışmalarıyla ön plana çıkan Mehmet Altay Köymen, Orta Asya'dan beri süregelen köklü medeniyetin kurucusu ve takip ettiricisi olan Türklerin, Anadolu'yu inşa ve ihya eden millet olduğuna yer verdiği görülmektedir. Köklü bir geçmişe sahip olmalarının gün yüzüne çıkan kısmı için “gelenek”, farkına varamadığı ve henüz fark etmediği gelişmeleri ise “içgüdü” olarak değerlendirdiği görülmektedir (Kayıran& Metintaş, 2018: 12). Türk milletinin kökenlerinin oldukça eskilere dayanması, zengin bir kültürel mirasa ve medeniyete sahip olmalarının, kendi kaderlerini tayin etmelerine muktedir bir millet olduğunu düşüncesinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Türk toplumunun aynı zamanda bir genelleme olarak muhafazakâr bir karakterde olduğu ve milliyetçiliğinin organik bir yapıda olduğundan bahsedilmektedir. Türk milleti için vatan, millet, devlet gibi kavramların birbiriyle iç içe geçmiş hâlde olduğundan ve bu kimselerin topluluğun çoğunu oluşturduğundan bahsedilmektedir (Çaha, 2012: 135). Millî Mücadele'nin fertleri için de Türk milliyetçiliğinin, halkın manevi duyguları aracılığıyla tezahür etmesi ve eyleme geçiren bir araç hâline gelmesi üzerinden bir bağlantı kurulduğunda, ifade edilen genellenenin mümkün olabileceği düşünülmektedir. Buradaki ifadeleri destekler nitelikte Şemsettin Günaltay, Anadolu'daki millî asabiyetin uyandırılmasıyla geçmişten gelen ırk zayıflığının da giderilebilecek olduğundan ve bu sayede içerisinde bulunan negatif durumlardan sıyrılabileceğini iddia etmektedir (Kılıç,

2007: 127). Kırım Savaşı'ndan sonra gelen göçlerden itibaren Anadolu halkının daha Türkçü bir profile doğru kaymasında ve bu durumun Millî Mücadele için avantaj teşkil etmesinden işgalin yarattığı kasvetin üzerinden gelinebileceğini göstermektedir.

Doğu tipi milliyetçiliklerin kendi kültürünü taklit eden ve dışarı karşı kapalı bir milliyetçilik anlayışını takip ettiği düşünülmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın Türk milliyetçiliğiyle elde etmek istediği, bağımsızlığını kazanmış bir ulus devletinin yanı sıra, kendi kültürel farkındalığına sahip aynı zamanda Batı medeniyetinin de beraberinde getirdiği modern havanın esildiği, modern bir milliyetçilik tarzı oluşturmak olarak ifade edilebilir (Chatterjee, 1996: 15). Bu durumun Türk kültür yapısına eklemlenmek istenen bir gelişme olarak aktarılabilmesi mümkün görülmektedir. Türklerin kendi içsel dinamikleri bazında Sabiha Gökçen'in Mustafa Kemal Paşa'nın Türkler hakkında askerî refleksler gösteren bir ulus olarak değerlendirme yapmış olması da ayrı bir yapıya dikkat çekmektedir. Askerliği bir meslek olarak görmeyen Türkler, "Her Türk asker doğar" mottosunu oluşturmuş ve bu düşünce yapısının Orta Asya'ya kadar dayandığı gözlemlenmektedir. Buna ek olarak ordusuyla bütünleşik bir vaziyette yer alan Türklerin, Millî Mücadele'nin askerî safhasının başarıya ulaşmasında ayrı bir pozitif etkiye sahip olduğu görülmektedir (Bora, 2017: 143).

Türkler, birlikte yaşadıkları diğer etnik ve inanç gruplarıyla anlaşabilmeyi başarmış bir millet olarak görülmektedir. Hâkimiyet kurdukları alanlarda, toplulukların hassasiyetlerini gözetmiş ve ona göre tavır geliştirmişlerdir. Türkler fethettikleri topraklarda diğer toplulukların inançlarına saygı göstermeyi başarmış ve böylece sağlıklı bir toplum görüntüsünü tesis edebilmiş bir millet olarak görülmektedir (Parmaksızoğlu, 1982: 29). Bu bağlamda geçmişinde diğer toplulukların hassasiyetleri gözetilen bir milletin bugün dahi diğer topluluklara ve onların kültürlerine yönelik gösterdikleri hassasiyetin varlığı dikkat çekmektedir. Geçmişe yönelik davranışların ve deneyimlerin, bugünü belirleyen ve karakterize eden bir etkisi de bulunmaktadır. Kişileri ve toplumları belirleyen bugünün kavranmasında ve ifade edilmesinde, geçmişle arasında doğrusal bir bağ olduğunu göstermektedir (Yücel, 2016: 16). Türk milletinin sahip olduğu değerlerin ve diğer değerleri de bünyesinde bir değer olarak görmesinin, Türk milletinin geniş bir medeni havzaya sahip olduğunu gösteren en temel işaretlerden olduğu düşünülmektedir. Türk milletinin farklı zaman dilimlerinde farklı coğrafyalarda varlık göstermiş olması, onun tarihi ve kültürü hakkında detaylı bir araştırmayı da beraberinde getirmektedir. Türk tarih ve kültürünün bir bütün olarak ortaya çıkarılması, gerçek anlamda millî bir şuurun oluşmasına ve

anlaşılmasına aracılık edebileceği ifade edilmiştir (Bal& Erat, 2003: 18). Türk kültür yapısının irdelenmesi ve ortaya konulmasının zahmetli bir süreç olmasıyla birlikte, kavranmasının her Türk için bir gereksinim olduğu düşünülmektedir.

4.6. MİLLÎ MÜCADELE İLE ORTAYA ÇIKAN VE ÖNEMİ ARTAN MİSÂK-I MİLLÎ'NİN CUMHURİYETE GİDEN YOLU OLUŞTURMASI

Millî Mücadele döneminde ortaya çıkan Misâk-ı Millî, Cumhuriyetin temelini atan, Türk milletinin birlik ve beraberlik duygularını geliştiren ve bağımsızlık ideallerini güçlendiren bir belge olarak nitelendirilebilir. Bu belge Türk milletinin sindirilmek ve yok edilmek amaçlarına karşı bir tepki niteliğinde olduğu gibi aynı zamanda kendi yaşam alanlarını belirlediği ve üzerinde birlik sağladığı bir husus olarak değerlendirilmektedir. Millî Mücadele'nin muvaffakiyetle sonuçlanması neticesinde Mustafa Kemal Paşa, Misâk-ı Millî'yi Cumhuriyet'le eşleştirerek yeni bir değer sunup çağdaş, laik, demokratik saikler üzerine bir ulus inşa etmiştir, denilebilir. Misâk-ı Millî'nin benimsenmesi, Türk milletinin köklerinden gelen ve sonradan vurgulanan bağlarının anlamlı bir hâle getirilmesinde bir araç olarak da görülebilir.

10 Ağustos 1920 yılında imzalanan Sevr Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin hayali sınırlara sahip, Türk milletinin haklarının aleni bir şekilde gasp ve ihlal edildiği bir esasa dayanmaktadır. Hükûmetin tüm kurumları ele geçirilmiş ve bağımsızlığı net bir şekilde ortadan kaldıran, kendi başına hüküm verebilme yetisine son verilmiş bulunmaktaydı. Buna rağmen Türk milletinin bağımsızlığına düşkün bir yapısı olması ve devlet kurma noktasında kabiliyetli bir millet olması, ihmal edilmiş bir durum olarak görülmektedir (İnan, 2009: 195). İçerisinde bulunulan şartlara karşı teslimiyetçi bir tavır reddeden Türk milleti, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde kendi kaderini tayin edebilmeye muktedir bir görüntüde yer aldığı görülmektedir. Misâk-ı Millî'yi kendisine tanınan esareti reddederek ortaya koyan Türk milleti, bu yolun sonunda ulusçu bir yapıyı ortaya koymasıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni inşa etmeyi başarmıştır. Padişah'tan dönemin aydınlara kadar Sevr'in beraberinde getirdiği sinik ruh hâli, kabul edilebilir bir manzara olarak görülmemektedir. Türk milletinin uluslararası camiada böyle bir pozisyonda yer alması, zelil ve reddedilen bir durum olarak görülmektedir. Buna bağlı bir şekilde daha Millî Mücadele'nin başında Mustafa Kemal Paşa'nın Türklüğün yabancı bir devletin himayesinde yaşayamayacağına yönelik ifadelerine denk gelinmektedir (Akşin, 1991: 28). İstanbul Hükûmetiyle karşılık münasebetler kuran Millî Mücadele tarafı, İstanbul'da açılacak mecliste "Müdafaa-i Hukuk" ismiyle bir grup oluşturulmasından ve böylece Anadolu'daki millî hareketin resmen tanınmasını ve politikayı

belirlemesini amaçlamaktadır ancak bu işle görevlendirilen kimselerin bundan kaçındığı ve “Felâh-ı Vatan Grubu” adıyla bir grup oluşturdukları görülmektedir. Buradaki maksatlarının, İstanbul Hükûmeti’ne karşı daha şirin görünmek olduğu söylenebilir. Bu tavırlarını şiddetle eleştiren Mustafa Kemal Paşa, onların verilen Millî Mücadele’nin hikmetini kavrayamadıklarını, ulusal bağımsızlığın önünde diğer devletlere hoş görünmek, yabancı devletlerin kontrolü ve himayesi altında bulunan padişaha dalkavukluk etmekle kendilerini suçladıkları görülmektedir (Avcioğlu, 1983: 1229). Mustafa Kemal Paşa’nın vermiş olduğu mücadelenin birlikte yola çıktığı bazı kimselerce dahi net olarak kavranamamış olması, mücadelenin inanç noktasında bazı aksaklıkları beraberinde barındırdığını göstermektedir. Oysa Samsun’a çıktığı ilk günden itibaren Cumhuriyet’e atıf yapan Mustafa Kemal Paşa, Türk milleti için başka bir kurtuluş yolunun mümkün olmadığından bahsettiği bilinmektedir. Çevresindeki bazı kimselerin kendisiyle aynı fikirde olmamasının etkenlerinden biri olarak Mustafa Kemal Paşa’nın kişiliği gösterilebilir. Kendisi çevresi tarafından o kadar da sevilen biri olmamıştır. Mustafa Kemal Paşa’nın daha sert ve keskin bir mizaca ve zor bir karaktere sahip olması neticesinde popüler bir insan olamamıştır. İdeallerinden taviz vermeyen ve inatçı bir yapıya sahip olması nedeniyle çevresindeki bazı kimseler tarafından kolayca benimsenebilen biri olmamış, padişaha bağlılıklarının biat kültürünün bir neticesi olması sebebiyle özgürlükçü fikirleri o kadar kolay benimseyemeyenler için Mustafa Kemal Paşa’nın tavrı ele alınan kimseler için cüretkâr görülebilir (Akşin, 2021: 446).

Türk milletinin, Millî Mücadele süreciyle birlikte birey olarak ön plana çıkması ve vatandaş profiline yükseltilmesi neticesinde halk görünümünün arttığı görülmektedir. Sağlıklı bir toplum görüntüsünün verilebilmesi için halk olabilmenin başarılabilmiş olması gereklidir tezinden yola çıkarak Mustafa Kemal Paşa’nın, toplum üzerinde birleştirici ve etkileşim hâli içerisinde olacakları bir sistemi inşa etmesinin en temel dayanaklarından biri 1921 Anayasası’nın “millî egemenlik ve halk iradesi” maddelerinin varlığı olarak görülmektedir (Demirel, 2021: 44). Bu madde, Osmanlı’nın hukuk yapısıyla Cumhuriyet’in ayrıldığı en temel norm olarak görülmektedir.

Mustafa Kemal Paşa’nın yol arkadaşlarından bazı kimselerin verilen mücadelenin Cumhuriyet’e giden yolu oluşturmasını kavrayamamaları, bunun dışında Misâk-ı Millî’nin tatbik edilebilmesi için bağımsızlığın elde edilmesinin bir ön şart olduğu, Türk milletinin irade mekanizmasının temel bir bileşeni olarak görülmesi gibi nedenler, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni hayata geçirmiş ve millet adına karar verilen en üst merci olarak görevine

başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, o meclise ihtilalci bir zihniyetle geçmemiş aksine çağdaş hukuk normlarını benimseyen ve milletini de bu çağdaş modelin bileşeni hâline getirmek düsturlarıyla Millî Mücadele’yi idealize bir hâle getirdiği söylenebilir (Aydemir, 2021: 261). Meclis’in faaliyetlerine başlaması, Cumhuriyet’e giden yolun daha kararlı adımlarla atılabilmesi ve mücadelenin bir merkezden yönetilebilmesi adına en kritik gelişmelerden biri olarak sunulabilir.

4.7. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TATBİKİNDE ANLAMLI BİR MİLLÎ DİRENİŞİN GÖRÜLMESİ

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu olarak kendi döneminde ulusal bağımsızlık ve halk egemenliği merkezinde temellendirilen adımların, Türk milletinin birlik ve beraberlik içerisindeki duruşunu simgeleyen en temel gelişme olarak aktarılabilir.. En temelden beri Misâk-ı Millî prensipleri doğrultusunda hareket eden Mustafa Kemal Paşa, dış politikasını da bu doğrultuda yönettiği bilinmektedir. Türk dış politikasının millî bir direnişin esas alınarak inşa edilmesi, Lozan Antlaşması ile zaferle sonuçlanmış, Türk milletinin hudutları belirlenmiş ve egemenliği uluslararası platformlarca da tescil edilmiştir. Atatürk önderliğinde verilen mücadele, içeride ve dışarıda saygıyla karşılanabilecek bir ulusun hayat mücadelesi olarak kayıtlara geçirildiği söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasına rağmen Türk dış politikasının vermiş olduğu siyasi ve askerî başarılar neticesinde uluslararası arenada çok kısa sürede Lozan Antlaşması gibi kendi bağımsızlığını ortaya koyduğu gelişmelerle, şeklen farklı bir formata dönüşse de yüzyıllarca dünya siyasetine yön vermiş bir devletin devamı niteliğinde gururlu ve etkin bir rol benimsediği görülmektedir. Uluslararası platformlardaki özgüvenli hareketlerinin kaynak noktalarından biri olarak gösterilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ortaya çıkışında temel saiklerden biri olan milliyetçilik, baskın bir ideoloji temsil eden unsur olarak değerlendirilebilir. Kemalizm ve milliyetçilik birbiriyle iç içe girmiş ve resmî ideolojinin temsilcisi durumunda yer almıştır (Bora, 2017: 16). Bu dönem milliyetçiliğinin, kendi aydınını ve bürokrasi sınıfını halkının içinden çıkardığı görülmektedir. Kendisini oluşturan bir topluluğun, dış politikada daha efektif ve özgüvenli bir karakterde olmasının da bu özgür atmosferin beraberinde barındırdığı bir ayrıcalık olarak gösterilebilir. Kısa sürede toparlanma başarısı göstermiş bir milletin, kendi başarılarında kültürel ve tarihî unsurların da etkili olduğu iletmesi, Türklüğün idealize edilmiş bir biçimini sunduğu düşünülmektedir. Bu süreç dış devletlerin, kolaylıkla yönlendirebildiği ve tasarruf alanlarının geniş olduğu bir devlet yapısından; halkın iradesiyle

oluşturulmuş, şuur sahibi yeni bir ulus devletin ortaya çıkmasından rahatsızlık duymalarına ve yeni rejime karşı saldırgan bir tutum benimsemelerine de yol açan bir süreç olarak değerlendirilebilir (Avcıoğlu, 1983: 1332). Birçok tarihçi tarafından Rusya'daki Ekim İhtilali'nin Kızıl Donanmayı Kronstadt'ta ayaklanmayı bastırmaları neticesinde Bolşevik uygulamasının bir dönüm noktası olduğunu düşünmeleri nedeniyle takdir edilmektedir (Strachey, 1979: 84). Türk Devleti'nde bir noktada itaat zihniyetini reddedip modern çağın beraberinde getirdiği bireyi merkeze alan halk iradesini tesis etmek amacıyla ihtilalci bir karaktere sahip olduğu söylenebilir. Verilen örnekte de olduğu üzere dünya üzerinde milletlerin, kendilerini yeniden var edebilmeleri ve etkin bir hâle getirebilmeleri için ihtilalci bir karaktere sahip olmalarının, ele alınan kritik aşamalarda önemli olabileceği düşünülmektedir. Kendisini dönüştüren toplum, köklü geleneklerini de yenileyerek ancak geçmişini reddetmeyerek daha sağlıklı bir yapıya sahip olabileceği düşünülmektedir. Böylece devletlerin, geçmişin hatalarını ayıklayıp geçmişi bir değer olarak görüp modern bir atılımla yoluna devam etmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu ifadeyi destekler nitelikte geçmişi sadece Osmanlı Devleti'nden ibaret görmeyip ele alınan imparatorluk gururunun çok daha eskilere götürüldüğü bir ifadeye Mustafa Kemal Paşa şu sözleri sarf etmiştir:

“Biz on bin yıllık geçmişi olan kabiliyet ve kudretini Avrupa, Asya ve Afrika’da göstermiş bir milletiz. Son yüz yıl içinde Avrupa devletlerinin entrika ve müdahaleleri, kapitülasyonlar, hükümetin aczi bizi bugünkü halimize düşürmüştür. Eğer yurdumuz yabancı entrikasından kurtulur ve işlerini ulusal isteklere saygı gösteren bir hükümete bırakabilirse bütün dünya için memnuluk kaynağı olan bir duruma gelir” (Akşin, 1991: 25).

Türkiye Cumhuriyeti'nin, kendisini çabuk yenilemesi ve dünya devletleri içerisinde söz sahibi olmasındaki kararlılığı üzerine 13 Kasım 1938 tarihli, İngiltere'nin The Observes Gazetesi'nde Millî Mücadele'yi başarılı bir şekilde gerçekleştirmiş ve ulus devletini inşa etmiş, Türk devleti hakkında yer verdiği ifadeler şunlar olmuştur:

“Yeniden ortaya çıkan bu ilginin kaynağı ortada. Türkiye, kimliksiz bir ülke olmaktan çıktı, önce Balkanlar'ın en göze çarpan ülkesi, ardından da Orta Doğu Orkestrasının tartışmasız lideri kimliğiyle ön plana çıktı. Son olarak da yeniden silahlanan bir güç olarak Karadeniz'deki boğazlardan savaş gemilerinin geçişini ve Avrupa'nın petrol ihracatı kontrol altına aldı. Buna ek olarak, İngiltere ve Fransa'nın bu dostluğu daha da ileri götürmek için farklı nedenleri var: Türkiye şu anda bölgedeki durumun devamlılığını temsil ediyor (ya da etmesi gerekiyor)” (Çolakoğlu& Egmont, 2018: 89).

Görüldüğü üzere yeni Türk devletinin, başarılı siyasi hamleleri neticesinde dünya devletleri içerisinde aktif bir konuma kısa sürede kendisini getirdiği görülmektedir. Modern saikler üzerine inşa edilen yeni ulus devletin, Türklük şiarı üzerine hareket edebilme

kabiliyeti göstermesi, kendi geleneklerine ve geçmişine Orta Asya dönemine kadar sahip çıkan bir anlayışla, bu anlayışı itici bir güç hâline getirmeyi başarması neticesinde kendisini adından söz edilen bir konuma getirdiği gözlemlenmektedir.

4.8. TÜRK DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞININ DENGECİ VE STATÜKOCU OLMASI

Türk dış politikasının dengeci ve statükocu bir temele dayanması, tarihsel kökenlerini Osmanlı'nın diplomasisinde bulan bir uzantı olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda Türk dış politikasının erken dönemde Osmanlı politikasının bir ürünü olarak görülmesindeki temel sebep, o dönem dış politikayı belirleyen kimselerin Osmanlı'nın siyasi belleğini taşımalarından kaynaklı olduğu söylenebilir. Osmanlı'nın uzun yıllar farklı etnik unsurları bünyesinde barındırması neticesinde dengeleri koruyabilmek adına ortaya koyduğu bu siyaset anlayışının, Cumhuriyet'in başında da benzer karakter olduğu iddia edilebilir. Devletin istikrarını sağlayabilmesi için bünyesindeki tüm unsurları kapsayıcı bir politika izlemesi gerektiğinden bu sayede oluşturulan içsel dengeyle dış politikada belirli bir tavrın ortaya çıkmasına da sebep olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı'nın denge politikasını uyguladığı dönemler yayılcı bir politika uyguladığı zamanlara değil, mevcut toprak bütünlüğünü koruyamaya yönelik hamlelerinin temeli teşkil ettiği bilinmektedir. Aynı doğrultuda Cumhuriyet'in de Misâk-ı Millî temelinde kendi toprak bütünlüğünü korumayı hedeflediği ve buna yönelik politikalar geliştirdiği söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'dan aldığı kültürel ve coğrafi mirası devam ettirdiğinden benzeri yönlerde statükoyu korumaya çalıştığı ifade edilebilir.

Osmanlı Devleti'nin dünya siyasetine hâkim olduğu dönemlerde kapitülasyonlar diğer devletlerle ilişkileri geliştirmede ve ticari olarak bölgenin kalkındırılması amacıyla kullanılıyordu ancak bu durum Osmanlı'nın son dönemlerinde, iktisadi bağımsızlığı ortadan kaldıran bir felakete dönüştüğü bilinmektedir. Bundan dolayıdır ki birtakım devletlere ayrıcalık tanımının doğru bir tutum olmadığını bilen Atatürk, egemenliği ve eşitliği dış politikanın temel unsurlarından olarak kabul ettiği görülmektedir (Akşin, 1991: 36). Atatürk'ün kontrol altına alınması güç bir insan olduğu bilinmektedir. Bağımsızlık arzularında taviz vermeyen yapısıyla öne çıkmış bir lider olarak görülmektedir. Millî Mücadele zamanında Lord Curzon'un kendisini zapt etmeye yönelik düşünceleri olsa da bunda muvaffak olamayacağı bilmesi en temel örneklerinden biridir (Olçay, 1981: LI). Atatürk, kendi hareketlerinin kısıtlanmasına müsaade etmediği gibi çevresindeki devletlerin bağımsızlıklarına da saygı göstermesini bilmiştir. Komşuları olan ülkelerle iyi ilişkiler

kurmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, Sadabat Paktı'nı imzalayarak Irak, İran, Afganistan'la dostluk ilişkileri kurmuş ve anlaşmalar imzalamıştır. Bulunduğu bölgede istikrar sağlayabilmek adına arabuluculuk sıfatını da üstlendiği görülmektedir (Avcıoğlu, 1983: 1480). Osmanlı'nın kendi bölgesinde huzuru sağlamaya yönelik yaptığı denge politikasının benzeri Türkiye Cumhuriyeti'nde de görülmektedir. Birçok alanda Osmanlı'dan ayrılan yeni ulus devlet, çevresindeki ülkelerle olan münasebetleri, iç dinamikleri ve kültürel bağları dolayısıyla Osmanlıyla özdeş olduğu alanları da bünyesinde barındırdığı görülmektedir.

4.9. “YURTTA SULH CİHANDA SULH” PRENSİBİNİN GERÇEKÇİ, UYGULANABİLİR MİLLÎ SİYASET YAKLAŞIMININ İFADESİ HÂLİNE GETİRİLMESİ

“Yurtta sulh, cihanda sulh” prensibi, Türk dış politikasının temel prensiplerinden biri olup iç barışın tesis edilmesiyle uluslararası platformda da bu anlayışın yansıtılması olarak ifade edilebilir. Türkiye'nin ulusal çıkarlarını koruyabilmek ve dünya barışına da katkı sağlayabilme amaçları doğrultusunda, uygulanabilir bir millî siyaset yaklaşımı olduğu düşünülmektedir. Ekonomik, siyasi, sosyal alanlarda istikrarın tesis edilmesiyle birlikte toplumda birliğin yakalanması ve bu dayanışma esasına bağlı olarak dışarıya yönelik bir siyasetin yansıtılabilmesi ifade edilen şarta bağlı olduğu düşünülmektedir. Misâk-ı Millî'yi ulusal çıkarlar bağlamında ele alan Türkler, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte bu kararlı yapıyı sürdürdükleri görülmektedir. Dış politikada gösterilen bu kararlı duruşun ele alınan prensibin bir yansıması olarak değerlendirilebilmesi mümkün görülmektedir. Uluslararası hukuku merkeze alarak hem kendi bağımsızlığını kabul ettiren hem de bağımsız diğer devletlerin varlığını tanıyan Türkiye Cumhuriyeti, bu yollarla diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesini hedeflemiş ve ele alınan prensibin cihanda sulh kısmını uygulamaya koyabildiği düşünülmektedir. Ayrıca küresel barışa katkı sağlayabilmek adına uluslararası iş birliği mekanizmalarına da dahil olmanın, küresel bazda barışın ve istikrarın öncelenmesini hedef almanın aynı ilke doğrultusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Atatürk'ün Misâk-ı Millî konusundaki tutumunun bağımsızlığı tesis etmenin dışında bazı tavizleri de beraberinde getirmesinde Türk milletinin uzun yıllardır savaş vermesi neticesinde yıpranmış olmasına dayandırılmaktadır. Dayanma kudretinin sınırlarında olan Türk milleti için elde edebildiklerini, Sevr'in sunduklarından çok daha fazlası anlamına gelmekle birlikte, komşu devletlerle ilişkilerin yıpranmaması ve yeni bir çatışma ortamının doğmasına müsaade etmek istememesi neticesinde gerçekleştiği aktarılmalıdır (Akşin, 1991: 121). Diğer milletlerle olan ilişkilerin geliştirilebilmesi adına, çatışmadan kaçınmak

gerekliliği ve toparlanmak için hızla harekete geçilmesinin daha önemli olduğunu düşünerek Atatürk, Misâk-ı Millî doğrutusunda her zaman için ısrarlı bir tavır sergilediğini de ihmal etmemek gerekmektedir. Misâk-ı Millî’den taviz verilmesine neden olarak sunulan şu ifadeye göz atmak faydalı olacaktır:

“Bildiğimiz gibi hükümetimiz ne meclisin toplantısına katılmış ne de kararı kabul etmişti. Memleketimiz bu meselede nazik bir durumda idi. Lozan Antlaşması’nı imzalayalı henüz iki yıl olmuştu. Ülkemiz 1914’ten 1923’e kadar, yani tam dokuz yıl kesintisiz olarak savaşmış, memleket sefil ve perişan olmuştu. Musul hakkındaki kararı tanımamak bizi ister istemez yeni bir savaşa sürükleyecekti, buna takatimiz yoktu. İngiltere bu işteki önemli menfaatleri dolayısıyla, bizi harbe vardırarak durumlara sürükleyebilirdi. Faşist İtalya aleyhinde yürümeye hazırdı. Atatürk ve Hükümeti bunu çok iyi biliyordu. Bunun içindir ki bağrımıza taş basarak Musul’u bırakmaya razı olduk” (Akşın, 1991: 130).

Dönemin şartları gereğince hareket edildiği ve bu hareket alanının en geniş şekilde tutulmaya gayret edildiği bilinmektedir. Buna rağmen bazı bölgelerde etkili olmamanın mevcut şartların sunduğu bir olumsuzluk olarak değerlendirilmesinin daha doğru olduğu düşünölmektedir. Güneyindeki ölkelerle dostluk anlaşmaları imzalayan Türkiye, Balkanlardaki devletlerle de iyi ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Atatürk’ün, geçmiş zamanlarda düşman konumunda yer alan Balkan milletleriyle uzun yıllar birlikte yaşanılmış olmasının, yakın zamanda yaşanılan olayların geride bırakılarak bölgede birliğin ve istikrarın sağlanması noktasında gayretleri olduğu bilinmektedir. Türk halkının içinde bulunduğu durumu ve “Yurtta sulh, cihanda sulh” prensibini uygulayabilecek bir devlet olduğunun göstergesi olarak “Türk Toplumunu ve Tarihteki Rolü adlı kitabın müsveddesi” belgesindeki ifadelerin incelenmesinde fayda görölmektedir:

“Türkiye’de Don Kişot ünli değil ve muhtemelen onun kahramanlıklarını taklit etmemek için Türkler asla değermenlere karşı mızraklarını kırmazlar ve kendilerini ilgilendirmeyen şeylere karşmazlar. Ahlakların yeniden şekillendirilmesi onları içine çekiyor. Türk halkı şimdiye kadar o kadar çok acı çekti ki tek bir arzusu var: barış içinde çalışarak daha iyi bir gelecek inşa etmek. Evrensel barışın çıkarları açısından, Türk dünyasının ulusal büyüklüğünü ve tarihi misyonunu gerçek yüzüyle anlamak önemlidir. Kitabımız, barış yanlılarına Türk işbirliğinin anahtarını sunar. Türkiye’nin bağımsızlığının yanı sıra kendi örgütlenmiş güçlerini temsil ettiğini göreceksiniz, aynı zamanda dünyanın en büyük milletlerinden birinin muazzam bilincini de temsil ediyor. Onu tanımamak, dünya güvenliğini tehdit eden eski düzenin devamına izin vermek anlamına gelir. Hakikatin sesi birçok defteri doldururdu; burada sadece kenarında bulunduk. Belgelerle destekleyerek, Türk gerçeğini dünyanın önüne koyuyoruz. şu ana kadar ulusumuz etrafında anlaşılmaşlık örgüsünü örmeye çalıştılar...” (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1933: 8).

Savaşcılığıyla ve asker bir ulus olmasıyla tanınan Türklerin kendi sınırlarını bildiğine yönelik bu ifadelerin, durumu açıklığa kavuşturacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte aynı asker milletin, başka milletlere de örnek olduğu, Hindistan’da Gandhi önderliğinde bir

mücadelenin verilmesinin, Atatürk benzetmeleriyle “biz de yapabiliriz” inancını taşıdıkları görülmektedir (Bayur, 1974: 359). Dış politikada barışın tesis edilebilmesi için içeride bir birlik tesis edilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Buna bağlı bir şekilde diğer devletlerin de aynı içsel birliği sağlayabilmeleri noktasında Millî Mücadele'nin bir örnek teşkil etmesi, dünya barışına katkı sağlamanın farklı bir formattaki görüntüsü olarak aktarılabilir.

Cumhuriyet'le birlikte gelişen milliyetçilik anlayışının, kişilerin ailelerine bakarak değil, iradeleri temelinde, modern bir milliyetçilik anlayışını ifade ettiği söylenebilir. Kendi milletinin diğer milletler üzerinde gölgeleyici ve tahakkümü altına alacağı yönünde saldırgan bir tavra da sahip olmadığı bilinmektedir. Türk milliyetçiliğinin bu bağlamda, etik değerler üzerine gelişmiş, bireye merkeze alan ve saygı temelli bir anlayış üzerine kurulu olduğunun ifade edilmesinde bir sakınca görülmemektedir. Modern bir profile sahip olan Türk milliyetçiliğinin, diğer milletlere karşı bu hoşgörülü tutumu ele alınan prensibin gerçekleşmesi ve uygulanabilirliği noktasındaki samimiyeti ve ilkeleri ortaya koyduğu düşünülmektedir. Hürriyet ve demokrasinin merkeze alındığı bir milliyetçilik anlayışının, Türkiye Cumhuriyeti'nin karakteriyle ilgili bilgi sunduğu görülmektedir (Bilir& Tunç, 2014: 93). Yurtta sulh, cihanda sulh prensibinin, sadece Türkiye Cumhuriyeti için değil, uluslararası hukuka saygılı milletler için de esas alınması gereken bir anlayış olduğu düşünülmektedir.

4.10. MİLLÎ SİYASET UYGULAMASININ ESASINI OLUŞTURAN “MİLLÎ BAĞIMSIZLIK”, “MİLLÎ MİSÂK”, “ULUSLARARASI HUKUKA SAYGI”

Millî bağımsızlık, millî misâk, uluslararası hukuka saygı olarak belirlenen unsurların her biri, bir ülkenin bağımsızlığının muhafaza edilebilmesi, millî çıkarlarını savunması ve uluslararası ilişkilerde sağlıklı diyaloglar kurabilmesi için oldukça kritik öneme sahip oldukları düşünülmektedir. Millî siyasetin temelindeki millî bağımsızlık, bir milletin kendi kaderini tayin edebilme ayrıcalığını sunar ve dış ilişkilerde olası müdahalelere karşı bir direnç oluşturabilme yetisini kazandırdığı ifade edilebilir. Millî siyasetin bir diğer ayağını temsil eden millî misâk, bir ülkenin sınırlarını ve toprak bütünlüğünü belirtmesi açısından önem arz etmektedir. Millî misâk sadece sınırları değil, o sınırlar içerisinde tüm kültürel aksiyonları da muhafaza etmeyi kendisine amaç edinmiş bir prensip olarak sunulabilir. Millî siyasetle yine bütünleşik olarak görülen bir diğer unsur uluslararası hukuka saygı ise, barış, adalet ve uluslararası normlara saygı gösterme gibi saikler üzerine inşa edilmiş bir yapı olarak dikkat çekmektedir. Uluslararası çıkarların korunmasına ve küresel barış ortamına katkı sağlaması açısından oldukça kritik bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

Sevr Antlaşması'nın tahakkümü altında kontrol edilmek istenen Türk milletinin, bu esaret tablosunu reddedip kendi millî bağımsızlığını elde ettiği bilinmektedir. Sevr Antlaşması'yla, Türklere karşı duyulan nefretin ve geçmiş zamanların hesaplarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Akşin, 1991: 88). Türklerin sindirilmesi ve yok edilmesinin tasarlandığı bu antlaşma, uluslararası hukuka saygı çerçevesinde hareket etmenin önemini hatırlatan bir gelişme olması sebebiyle bahsedilmeye değer görülmüştür. Uluslararası hukuka saygılı olmanın bir yansıması olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Akvam Cemiyeti'ne giriş süreciyle ilgili Belçika Dışişleri Bakanı Paul Hymans, şu ifadelerle yer vermiştir:

“Atatürk Türkiyesi gerçekten sevilen ve sayılan bir varlık olmuş idi. Genel Kurul'un Başkanı Paul Hymans Türkiye'nin kabulüne karar verildikten sonra diyordu ki: “Türkiye akvam Cemiyeti toplantısına ilk defa katılıyor değildi, o bizimle Avrupa Komisyonu'nda ve silâhsızlanma komisyonunda iş birliği etti. Bizim çağrımızı kabul eden Türkiye Cumhuriyeti böylelikle dayanışma ve yüksek düşünürlük eseri göstermiştir... Türkiye çok çetin imtihanları atlattıktan sonra âdetlerinde ve müesseselerinde derin reformlar yapmış, enerji göstermiş ve kişiliğini tanıtmıştır. Akvam Cemiyeti Misakında haklarına ve gerekli garantilere malik olacaktır. Türkiye'nin cemiyete katılmış olması onun için mesut bir olay olmuştur. Bu davranış cemiyetin evrenselliğine doğru hayırlı bir gelişme olacaktır” (Akşin, 1991: 174).

Görüldüğü üzere, Atatürk'ün inşa etmiş olduğu Cumhuriyet'in, haklarına karşı gösterilen tavrın, uluslararası hukukta saygın bir konumda yer almasına neden olan bir gelişme olmuştur. Uluslararası hukuk çerçevesinde Türkiye'nin millî bağımsızlığını zedeleyecek bir girişmeyle de muhatap olunmuştur. Türkiye'de farklı etnik grupların yer almasından ötürü, bu etnik grupların varlıkları Türkiye'nin millî birlik ve bağımsızlığını tehdit etmek amacıyla dış milletler tarafından çeşitli teşebbüsleri de meydana getirmiştir. Lozan Antlaşması'nda bu teşebbüslerin boşa çıkarıldığından ve olayın öncesindeki gelişmelerden kısaca bilgi veren şu arşiv malzemesine bakılmalıdır:

“Proje, Süryaniler ve diğer ırk veya din azınlıklarının korunması için kapsamlı güvenceler içerecektir. Bu amaçla, İngiliz, Fransız, İtalyan, İranlı ve Kürt temsilcilerden oluşan bir komisyon, Türkiye'nin sınırında, mevcut Antlaşma'ya göre İran'ın sınıрыyla örtüşen bölgeleri incelemek ve düzeltme yapılması gerekir gerekmeceğine karar vermek üzere ziyaretlerde bulunacaktır.”

Madde 64, aşağıdakileri belirlemiştir:

"Bir yıl içinde bu Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra, Kürt nüfusu, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra, bahsedilen bölgenin bağımsızlığını istediğini kanıtlayan bir dilekçeyle Milletler Cemiyeti Konseyi'ne başvurursa ve Konsey, söz konusu nüfusun bu bağımsızlığı elde etmeye uygun olduğunu ve bağımsızlığın verilmesini teklif ederse, Türkiye bu teklifi şimdiden yerine getirmeyi ve söz konusu bölgeler üzerindeki herhangi bir hak ve iddiadan vazgeçmeyi taahhüt eder."

Lozan Konferansı'nda, Türk delegeler kesinlikle bu tavizleri dikkate almaktan kaçındı ve Kürt hareketi üyelerine af verme konusunda da taahhütte bulunmadı. Uzak topraklardaki Asuri-Keldani kökenli halklar, bu nedenle tamamen Türk siyasi egemenliği altına girdi. Dolayısıyla, dün özerk ilan edilen bu bölgelerde bugün bir isyan girişiminin ortaya çıkması şaşırtıcı değildir ve tam bağımsızlık hayali onlara sunulmuştur” (TDA, 1925: 3).

Türkiye içerisindeki diğer etnik unsurlar üzerinden millî bağımsızlığın zedelenmesine yönelik girişimlerin sonuçsuz kaldığı görülmektedir. Buna rağmen bugün dahi etnik ayrılıklardan dolayı çeşitli sorunlarla karşılaşılabilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin millî birlik ve beraberliğini bozacak oluşumlara temel ilkeleri gereğince müsaade etmeyeceği de görülmektedir. Milliyetçi bir üslup benimsemiş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Millî Mücadele ile birlikte bünyesinde oluşabilecek tüm ayrılıkçı unsurları bir araya getirip ortak bir mücadelenin amacını gütmüştür. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi de belli bir etnik kimliğin yer aldığı bir oluşum olmamış, Türkiye coğrafyasının her bölgesinde temsilcilere yer veren bir üst merci konumunda yer almıştır. İngiliz filozof ve sosyal antropolog olan Ernest Gellner, biraz bayağı olarak ifade edilebilecek bir hususa yer vermektedir. Milliyetçiliği ulusların farkındalığının arttığı bir süreç olarak değil, ulusların bulunmadığı yerde onları ortaya çıkaran bir kavram olduğunu ifade etmektedir (Anderson, 1995: 20). Bu ifadeye kıyasla Türk milliyetçiliği, kendi cevherinde bulunan bir şuuru, başta Atatürk olmak üzere birtakım etkenler dolayısıyla açığa çıkarmış bir millet olarak görülmektedir. Dolayısıyla devletli bir millet olarak asırlarca farklı coğrafyalarda hüküm sürmüş olan Türklerin, millî bağımsızlıklarına düşkün, tahakkümü ve esareti reddeden bir karaktere sahip olduğu düşünülmektedir.

Uzun yıllar bir arada yaşanan Balkan milletleri, Millî Mücadele zamanında düşman profili seyretmiş olsalar da Cumhuriyet'in tesisleriyle birlikte iyi ilişkiler kurulmak için mücadele edilmiştir. Balkan Paktı bunun en temel örneklerinden birini temsil etmektedir. 1936 yılında imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nde bu Balkan ülkeleri, Türkiye'ye desteklerini iletmişler ve yanında yer almışlardır. Rusya da aynı şekilde yakın ilişkilerde bulunulan bir devlet konumunda yer almıştır (Avcıoğlu, 1983: 1458). Türkiye'nin Balkan Devletleriyle dostluk ilişkileri geliştirmesi ve kendi istikbaliyle bu ülkelerin istikbalini ortak gösteren bir anlayış sunması neticesinde uluslararası hukuka saygılı ve millî bağımsızlıkların zedelenmesini önleyecek bir sistem inşa ettikleri görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, daha hazırlık aşamasındayken Erzurum Kongresi'nde, Misâk-ı Millî'ye yer vermiş, bu sınırlar içerisinde yaşayan tüm etnik grupların tek bir çatıda toplanacağını ve eşit haklara sahip olacağını taahhüt etmiştir (Akşin, 2017: 45). Uluslararası platformda Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türk milleti kendi nevi şahsına münhasır hâliyle ve coğrafyasına da Türkiye

denilmesi dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti olarak adlandırılmış olması, Türk milletinin diğer topluluklar ve milletler arasındaki yerini almasıyla sonuçlanmıştır (Ulusoy, 1994: 136). Millî bağımsızlığın, milletin birey olarak irade ortaya koyabilmesi neticesinde sağlanabiliyor olması, ulus profilinde bir görüntünün ancak demokrasilerle birlikte sağlıklı bir konuma ve anlama ulaşılabileceği ifade edilmiştir (Leca, 1998: 11). Cumhuriyet'in varlığı, Cumhuriyet'in kendisini inşa edenlerle birlikte anlam kazanan ve halkın iradesiyle yönetilen bir rejimi ve haklarının teminat altına alındığı bir sistemi göstermesi bakımından, demokratik ve çağdaş bir devlet görüntüsünün de verilmesini sağladığı düşünülmektedir. Neticede ulusların kendi kaderlerini tayin edebilmesiyle demokrasi arasında doğrusal bir ilişki olduğu ifade edilmektedir (Lenin, 1998: 12).

Büyük devletlerin, Türk milleti üzerinde kurmayı planladıkları hegemonyanın başarısız olması, Avrupalı devletlerden olan Almanya ve Avusturya gibi devletlerin yenik bir pozisyonda, hor görülen ve yok edilmek istenen Türk milletinin ise galip bir pozisyonda barış görüşmeleri yapması, Türk millî bağımsızlığının diğer milletlere de örnek teşkil ettiği ve teşvik edici bir pozisyonda yer aldığı ifade edilmektedir (Bayur, 1974: 317). Milletlerin kendi bağımsızlıklarını elde etmesi ve esareti reddetmek amacıyla uyandırılmasına dolaylı da olsa aracılık eden Türkiye, millî bağımsızlığın önemini dünyaya vurgulamış ve bu bağımsızlıkla birlikte kendisine uluslararası platformda saygı duyulmasının da yolunu yine kendi mücadelesi neticesinde başarabilmiş olduğu dikkat çekmektedir.

BÖLÜM 5

5. MİLLÎ BAĞIMSIZLIKTA MODERNLEŞMENİN ÖNEMİNİN ANLAŞILMASI

5.1. ÇAĞDAŞLAŞMANIN BİR GEREKSİNİM OLARAK DÜŞÜNÜLMESİNE NEDEN OLAN ORTAM

Türk milletinin bağımsızlık süreci, sadece siyasi ve askerî boyutlarıyla değil, aynı zamanda çağdaşlaşma anlayışı ve kültürel dönüşümüyle de ilişkili bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bu süreç içinde bulunulan ortam, toplumun tarihî mirasıyla bir bütün oluşturarak yeni bir medeniyet anlayışının ve kültürünün de ortaya çıkmasına zemin hazırladığı düşünülmektedir. Millî bağımsızlık süreci, toplumun fiziksel bir mücadele vermesinin dışında, kendi içsel değerlerine odaklandığı ve değerlerini yeniden gözden geçirip yenilediği ve uyarladığı bir süreç olarak da değerlendirilebilir. Bu sayede çağdaşlaşma ile medeniyet noktasında bir farklılaşma ve hareketlilik ortamının görüldüğü ifade edilebilir. Millî bağımsızlık sürecinde Türk toplumu da diğer toplumlar gibi toplu bir refleks göstermesi beklendiğinde kendi tarihi, kültürel aksiyonlarından yararlanılarak hareket ettirildikleri söylenebilir. Bu süreçte toplumdaki millî kimliğin pozitif anlamda bir seyir kazanmasının yanı sıra modern dünyanın çağdaş gereksinimlerini de hesaba katarak yeni bir duruş elde etmesi için bir imkân yarattığı da düşünülmektedir. Toplumun yeni bir medeniyet anlayışına kendisini açması, yaşam tarzında farklılıkların olmasına neden olan bir gelişme olarak aktarılabilir. Medeniyet değişimleri toplumlar için yıllarca gelenekleri ve inançları doğrultusunda Batı'dan gelenlere karşı direnç oluşturmuş Türk milleti için de kolay bir süreç olarak bahsedilemeyeceği düşünülmektedir. Toplumun değer yargılarını, çağdaş kültürel varyasyonlarla birlikte yenilemesi ve gözden geçirmesi, kendi kültürünü kaybetmeyle, yeni bir kültürü kendi kültürüne eklemeye noktasında ince bir ayırım noktası olarak görülmektedir. Bu hassas noktada toplumların kültür, sanat, edebiyat vb. alanlarda yapılan reformlarla toplumsal bir dönüşüm yaşadıkları ifade edilebilir.

Toplumsal dönüşüme uğramadan önce Osmanlı zamanındaki Türk toplumu, tıpkı Emevîler ve Abbasiler gibi yöneticilerinin Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi gibi kutsal bir imge olarak görüldüğü söylenebilir. Bazı liderlerin göstermiş oldukları büyük başarılar neticesinde toplumu tarafından âdeta ilahlaştırıldıkları ve ulaşılamaz olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Toplumla o dönemki yöneticiler arasındaki ilişkinin bir alt üst ilişkisi şeklinde olmasından dolayı yöneticilerin topluma karşı özgür bir davranış biçimine sahip olabilmelerini sağlamıştır (Çaha, 2012: 97). Yöneticilerin özgürlük alanları genişledikçe,

yönetilenlerin pasif bir konumda yer aldığı ve yöneticinin güdümünde yönlendirilen bir sürü teşkil ettiği görülmektedir. Medeniyet değişimi böyle bir zihniyetin içinden doğmuş ve gerekli görülmüştür. Medeniyet değişimiyle birlikte ifade edilen yönetici-yönetilen ilişkisinden fert olabilen, irade mekanizmasının içerisindeki bir çarklıyı temsil eden bireyler topluluğu, kendi varlığının bilincinde olmasıyla birlikte değer kazanmaya başladığı söylenebilir. Ferdin içerisinde bulunduğu topluma karşı aidiyet hissedebilmesi, sağlıklı bir toplum görüntüsünün ön şartı olmakla birlikte ancak özgür bir fert aidiyet duyabilme ayrıcalığını ayırt edebilir düşüncesi savunulmaktadır (Kılıç, 2007: 132). Fert olmak için Millî Mücadele'yi veren Türk milleti, kendisini devletsiz bırakmadığı gibi oluşturduğu devletin içerisinde etkin bir konuma da kendisini taşıdığı görülmektedir. Temelde milliyetçi bir kökene sahip olduğu düşünülen Türk milleti için içsel dinamiklerinden faydalanarak ortaya koyduğu direncin, yeni bir millî devletin oluşumunda kendisini doğrudan söz sahibi yaptığı görülmektedir. Türklerin birçok devlet kurup yıkıldığına şahitlik etmesi ve bunun öznesi konumunda yer alması, her sonun beraberinde yeni bir başlangıcı taşıdığını gösterir nitelikte olduğu düşünülmektedir. Osmanlı Devleti'nin ardından kendi iradesinin modern çağdaki temsilcisi Türkiye Cumhuriyeti, Türk insanının modern çağa entegre olma ihtiyacından ve devletsiz kalmayı reddetmesinden gelen bir iradenin sonucu olarak ifade edilebilir (Toker, 1979: 24).

Medeniyet değişimini modern bir düzlemde gerçekleştiren Türk milleti, Avrupa ülkelerine kıyasla sözü edilen medeniyete daha yatkın bir millet olarak değerlendirilmektedir. Avrupa'nın sınıf çatışmalarına yer veren bir yapısının olmasına karşın, Türk milletinin sınıfsal bir yapılanmayı reddetmesi ve inançlarının da bu doğrultuda istişare mantığı üzerine kurulu olması neticesinde daha demokratik bir karakter göstermesi, Türk milletinin Avrupa cumhuriyet telakkilerine göre daha işlevsel ve tercih edilebilir bir cumhuriyet anlayışına sahip olduğunu göstermektedir (Bora, 2017: 38). Türk milletinin, kültürel ve dinî inançlarının, medeniyet değişimine, medeniyetin sahibi görülenlere kıyasla daha elverişli bir millet olduğu görülmektedir. Bu aynı zamanda Türklerin yeni benimseyeceği tarzı daha rahat kabullenmesine ve içselleştirmesine de fırsat tanıdığı düşünülmektedir. Medeniyet değişiminin öngördüğü kültürel değişim, Türk milleti için toplumun tamamı tarafından rahatlıkla adapte olunabilen ve kabul edilebilen bir gelişme olmadığı gözlemlenmektedir. Toplumun yanı sıra Millî Mücadele'yi yürüten kadronun içerisinde dahi padişah ve halife yanlılarının yer alması, henüz değişimin söz konusu olmadığı alanda dahi bağımsız ve millî bir devletin mahiyetini ve önemini kavrayamadıkları

görülmektedir. 1919-1923 arası dönemde henüz bu fikirlerin daha başlangıç seviyesinde olmasına rağmen birtakım kimselerce benimsenememiş olması, Türklerin bağımsız ve millî fikirlerin takipçisi durumuna getirilmesinin çok da kolay olmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Kaygusuz, 2015: 201).

Türk toplumunun bir dönüşüm içerisine girmesinin edebî anlamdaki temelleri “Vatan şairi” olarak adlandırılan Namık Kemal’in de katkılarıyla atıldığı söylenebilir. Siyasal ve toplumsal sorunları dile getirdiği birçok çalışması yer aldığı gibi kültür, sanat, dil gibi alanlarda yapmış olduğu çalışmalarla Türk toplumunun zihniyetinde yeniliklere yer açma gayretin olduğu görülmektedir (Karaosmanoğlu, 2018: 324). Şairlerin, yazarların, kanaat önderlerinin toplumun sosyal yaşamının şekillenmesinde önemli katkıları olduğu düşünülmektedir. Modern çağın içerisinde aktif bir rol alacak Türklerin, bunun fikri ve edebî altyapısının oluşmasında, bu alandaki çalışmaların kıymetli olduğu ifade edilmelidir. 20. yüzyılda sadece Türk milleti için değil, diğer milletler için de bir dönüşümün görülmesindeki sebeplerden biri olarak toplumların millet bilincinin uyandırılması ve bu noktada istek duymaları ifade edilmektedir (Bayraktutan, 1996: 7). Toplumların bu idealizme ulaşmasında, kendi toplumundan türeyen özel kişilerin varlığına dikkat çekmek gerekmektedir. Türk milleti için Mustafa Kemal Atatürk, kendi milletinin millî bir karakter izlemesi ve bağımsızlığı şiar edinmesi için kendi içindeki muhalefetlere rağmen büyük mücadeleler sarf etmiş bir devlet adamı olarak değerlendirilebilir. Kendi varlığıyla toplumunun varlığı arasında doğrudan bir ilişki kuran ve kendi varlığını milletin var olabilmesine bağlayan Atatürk, toplumunun bir ideali benimsemesine ve dünya devletleri içerisinde söz sahibi bir millet olabilmelerinin yolunu açması sebebiyle oldukça önemli bir pozisyonda bulunmaktadır (Arık, 1974: 102). Ele alınan medeniyet değişikliğinin gereksinimi, Osmanlı döneminde de kendisini göstermiş Tanzimat ve Islahat Fermanları ve sonrasındaki gelişmelerle demokratik ve batı tarzı teknik gelişmelerle, batı kültürünün yöneticilere ve topluma aktarıldığı görülmektedir (Öztürk, 2019: 38). Yenilik hareketlerinin bir zorunluluk olarak ortaya çıkması, ilerlemek isteyen toplumlar için teknik gelişmeye kimin sahip olduğunun ayırt edilmeksizin tatbiki noktasındaki kararlılığın, olgun bir devlet profili için gerekli bir unsur olduğu ifade edilebilir. Cumhuriyet öncesindeki değişimlerin daha sınırlı olması, o dönemin gelişimlere karşı tepkilerin yetersizliği ve niteliksizliği hakkında bir fikir oluşmasına neden olabilir. Zira modern toplumlar için değişimin daha akışkan bir yapıda olduğu ifade edilebilir. Bugün insanların yeniliklere karşı daha açık olmasındaki temel sebebin de modern bir dönemin içerisinde yer alınmasıyla

ilişkilendirilebilmesi mümkün görülmektedir. Cumhuriyetle birlikte daha modern bir görünüme sahip olan Türk milleti, bu akışkan süreçte kendi yapısını ve kültürünü daha hızlı bir şekilde yapılandırma yetkinliğini de elinde bulundurmaktadır (Oğuz, 2012: 13).

Batı medeniyeti, Türk toplumuna doğrudan entegre edilen ve kendi kültürünü yok eden bir gelişme olarak algılanmamalıdır. Türk toplumu kendi öz değerleriyle birlikte çağdaş değerleri birbiriyle harmanladığı ve yeni bir üslup ortaya çıkardığı söylenebilir. Böylece hem kendi kültürünün yer aldığı hem de Batı kültürünün etkilerinin bulunduğu yeni bir Türk medeniyeti inşa etme noktasında çalışmalar yapılmıştır. Atatürk, Türkçülüğün önemli fikir öncülerinden olan Ziya Gökalp'ten dünya klasiklerinin Türkçe'ye çevrilmesini istemiştir (Toper, 2020: 22). Dünya medeniyetinin ürünlerinin Türk toplumunda yer almasını isteyen Atatürk, böylece toplumunun dünya medeniyetlerinin beraberinde getirdiği nimetlerden faydalanmasını ve daha entelektüel bir kişiliğe bürünmesini tesis etme gayretinde bulunmuştur. Bakıldığında dönüştürülmeye ve yenilenmeye çalışılan Türk milleti bir Orta Çağ toplumu değil, son dönemlerini Osmanlı'nın iyi niyetli fakat yeterli olmayan çalışmalarıyla modernleşmeye çalışarak geçirmiş bir toplum görüntüsünde olduğu bilinmektedir (Çoban, 2019: 61). Altyapının olmadığı bir toplum için birtakım kazanımların ve öğretilerin verilmesi karşılık bulamayacağı gibi Türk toplumu modernleşme noktasında birçok farklı alanda bunun altyapısına sahip bir millet olduğu düşünülmektedir.

Türk milleti için kadının toplumdaki rolünün Osmanlı döneminde bir sekteye uğradığı görülmektedir. Osmanlı dönemi haricindeki süreçlerde hem toplumda hem devlet yönetiminde etkili olan kadınların, bu dönemde pasif bir pozisyonda yer aldığı görülmektedir. Uzun yıllar bu pasif pozisyonda kalan kadınların, Türkiye Cumhuriyeti ile tekrardan gün yüzüne çıkmaları ve sosyal hayatın bir bileşeni konumuna getirilmeleri, cumhuriyetin bir kazanımı olarak değerlendirilebilir (Kayıkçı, 2019: 88). Bu durumun Osmanlı'nın daha çok dinî karakterli bir devlet olmasıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Batı'dan transfer edilen birtakım yeniliklerin ve gelişimlerin reddedilmesi, sadece kadının değil, genel toplum düzeninin değişmesine kapalı bir toplum olduğuna yönelik fikir vermektedir. O dönemdeki toplum yeni kazanımları reddetmeye meyilli bir profil belirlese de modern çağın gereksinimleri bir şekilde kendi varlığını hissettirmeyi başardığı düşünülmektedir (Özüçetin& Karakaya, 2023: 31). Toplumlar için modernleşme süreçleri bazen sancılı bir süreç olarak değerlendirilebilir. Ancak devletlerin varlık sahasında devam edebilmeleri için bu bir gereksinim olarak görülmektedir. Devleti bir millet olarak ün salan Türkler için de böyle bir gereksinimin ortaya çıktığı ifade edilebilir. Modernizmin Türk

toplumu için hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemlerinde toplumun tabanından doğan bir gelişme olmaması, süreci zorlaştıran en temel etken olarak görülmektedir (Özüçetin& Karakaya: 32). Careta dergisinde “Türkiye’nin modernleşmesi” başlığı altında yukarıda ifade edilen durumu ele alan şu ifadelere rastlanmaktadır:

“Fransızlar, alışılmış kırıcı tavırlarıyla, komedilerine "turqueries" adı verilen Türk motiflerini dahil ettiler ve bu oyunlar büyük bir başarı elde etti. Diğer halklar bu insanları Asya'ya, onların "doğal yaşam alanı"na sürmek istemiş olabilir” (Türk Diplomatik Arşivi [TDA], 1948: 2).

Türklerin, Avrupalılar tarafından hep istenmeyen adam rolünde yer alması, medeniyet değişimini beraberinde getiren bir olay olarak değerlendirilebilir. Türklerin değerleri onlara bu değere biçen diğer topluluklar indinde belirlenmiyor olsa da etkileşim hâli içerisinde oldukları toplumlara karşı güçlü bir devlet profili çizmek adına, çağdaş gereksinimler nedeniyle bünyesinde barındırması gerekebilmiştir.

5.2. MİLLET HAYATINDA FİİLEN MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLERİN CUMHURİYETE GİDEN YOLU OLUŞTURMASI

I. Dünya Savaşı’nın ardından Osmanlı Devleti’nin çökmesiyle birlikte başlayan süreç, Türk milletinin ayakta kalabilmesi için mücadele ettiği yoğun ve zorlu bir süreç olarak aktarılabilir. Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Kurtuluş Savaşı, milletin bağımsızlık ve özgürlük için mücadelesini işlevsel ve anlamlı hâle getirdiği bir araç olarak görülmektedir. Türk milletinin fiziksel mücadelesi öncelikli olarak hayatta kalmaya yönelik verdiği çabaları, beraberinde bu çabaların bir sonuca bağlanması bakımından Cumhuriyet’le taçlandırılmış olması, Cumhuriyet’e giden yolun başlangıcının hayatta kalma idealine dayandığı söylenebilir. Türk milletinin yaşam tarzında, değer yargılarında, düşünce yapısında meydana gelen değişikliklerin, Cumhuriyet’i beraberinde zorunlu kıldığı düşünülmektedir. Toplumun kendi adına bir şeyler yapabilmek için kendi adına çalışan bir kuruma ihtiyaç duymasına bağlı bir şekilde milletin temsilcisi konumunda yer alan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin, Türk milletinin istek ve zaruriyetlerine bağlı olarak hareket etmesi ve toplumun çıkarını politika olarak benimsemiş olması, bu yoldaki değişikliklerin hedef noktasının Cumhuriyet olduğunu düşündürmektedir. Osmanlı Devleti’nde III. Selim’le birlikte modernleşme çabalarının sistematik bir şekilde işleme çabası içerisinde bulunduğu bilinmektedir. O dönemki modernleşme çabalarının daha teknik detaylar üzerinde gerçekleştiği ancak bu teknik detayların, Türk milletinin düşünce ve zihin yapısına aşılandığı bir süreç olarak değerlendirilebilir. Her yenilik hareketinin beraberinde toplumun zihin yapısında ve yaşam biçimi üzerinde çeşitli etkilere sahip olduğu söylenebilir. O dönemden

itibaren toplumun modern hareketlerin muhatabı konumunda yer alması Mustafa Kemal Paşa'nın işleme aldığı yeni milliyetçilik anlayışıyla birlikte ve onu tanımlayan çağdaş, laik saikler doğrultusunda tamamlayıcı bir vaziyette yer aldığı ifade edilebilir (Aydın, 1993: 16). Toplumdaki değişimlerin, üst merciler tarafından işleniyor olması, toplumun bu durumu benimsemesini zorlaştırıcı bir unsur olarak değerlendirilebilir. Buna rağmen toplumun modern çağa adapte olabilmesi noktasında gerekli de görülen bir süreç olarak görülmektedir. III. Selim'den itibaren başlayan modernleşme çabalarının, Cumhuriyet'le birlikte en somut hâline ulaştığını ifade etmek mümkün görülmektedir.

Bu merhalede milliyetçilik anlayışının modern bir devlet ve toplum görüntüsü için aracı olduğu görülmektedir. Türk ve diğer adıyla Atatürk milliyetçiliği olarak ele alınacak olan milliyetçilik çeşidi, Türkiye Cumhuriyeti toprakları içerisinde yaşayan ve Cumhuriyet'e karşı bağlılığını gösteren her yurtseveri kapsayan bir milliyetçilik anlayışı olarak ifade edilebilir. Belli bir etnik kimliği, alt kimliği ya da kabilevi bir aidiyetten ibaret olmayan, "iyi" olarak ifade edilebilecek bir milliyetçilik anlayışı olan Türk milliyetçiliğinin, kapsayıcı ve eşitlikçi bir temasının olması belirtilmesi gereken önemli bir husus olarak ifade edilmektedir (Bora, 2017: 10). Cumhuriyete giden yolda etnik bağlılıkla sınırlı bir anlayışın olmadığı ve milliyetçiliği üst bir olguya dayandırma gayreti içerisinde bulunduğu görülmektedir. Esasında Türkçülüğün etnik bağlılığın yanında kültürel, siyasi, iktisadi, sanat gibi alanlarla da bağlantılı, ortak bir geçmişin ve geleceği ürünü olarak değerlendirildiği düşünülmektedir. İttihatçılar döneminde kadınların sosyal hayatın içindeki misyonunun ve etkinliğinin arttığı bilinmektedir. Kadınların, Türk toplumunun içerisinde varlık göstermeye başlamasında Ziya Gökalp'in ciddi katkıları olduğu aktarılabilir. Kadınların giyim tarzıyla ilgili aleyhte kampanyalar geliştirmiştir. Çarşaf giymeyi bırakmalar da yüzlerinin bu dönemde açıldığı bilinmektedir. Bu durumun manevi hassasiyetlere yönelik bir propaganda olarak anlaşılması doğru olmayacaktır. Kadınların Türk toplumunun içerisinde edilgen bir yapıdan etken bir yapıya geçmeleri için kendi kimliklerini gösterebilecekleri bir yapıya dönüşmelerinin amaçlandığı düşünülmektedir. O dönemde kadınların ordu atölyelerinde çalışmaya başlaması, belediyeler bünyesinde pantolon giyerek kadrolarda yer almaya başlamaları gibi gelişmeler, kadının aksiyon olarak da var olabilmelerini sağlayan gelişmeler olarak aktarılabilir (Avcıoğlu, 1983: 1352). Kadınlar örneğinden yola çıkarak, toplumda yaşanan ve teşvik edilen bu gelişmelerin, Cumhuriyet'in toplumdaki cinsiyet yönündeki eşitsizlikleri kaldırmak için müsait bir yapısının bulunması, bu yoldaki medeniyet değişimini düşündürecek gelişmelerden biri olarak aktarılabilir. O dönemdeki modern Türkiye'nin

ortaya çıkışında etkili olan faktörlerden biri için de Galatasaray Lisesi örneği verilebilir. Batı tarzı eğitimin hâkim olduğu bu eğitim merkezi, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinin aydın ihtiyacını karşılayan bir yer olarak görülmektedir. Buradan eğitim alan kişilerin, modern ihtiyaçların tespiti ve temini noktasında Cumhuriyet Dönemi'ne doğrudan katkı sağladığı ve ele alınan medeniyetin gerçekleşmesinde faydalı olduğu düşünülmektedir (Lewis, 2017: 170).

Millî Mücadele sürecinde, siyasi ve askerî mücadelenin yanı sıra Türk toplumuna sürekli olarak kendi değerlerinin anlatılmaya çalışıldığı fikrî bir mücadele de verildiği görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu çabalar nispetinde verilen mücadelenin kıymetine ve nihai varış noktasına yönelik atıflarda bulunduğu bilinmektedir. Türk milleti için, milliyetçi hareketin merkezinde yer aldıkları hatırlatılmış ve bu mücadelenin en temel bileşeni olduğuna yer verildiği gözlemlenmiştir. Türklük mefkûresinin aşılana çalışıldığı Türk milletine, yeni bir soluk getirilmeye çalışıldığı ve öz kimliklerinin hatırlatılmasıyla birlikte, çağdaş toplum kavramına uyum sağlayabilecek bir millet oldukları bilinci verilmeye çalışılmıştır (Özüçetin& Karakaya, 2023: 34). Türk toplumu için belirlenen rotanın, kendi kültürel değerleriyle medeni olarak görülen Batılı değerlerin ortak bir düzlemde harmanlanmış hâline işaret ettiği düşünülmektedir. Bu değer yargılarının baştan oluşturulması ve aslında genişletilmesi hedefinin gerçekleşebileceği en uygun atmosferin de Cumhuriyet olduğu kanaati taşınmaktadır.

5.3. İMPARATORLUKTAN CUMHURİYETE GEÇİŞİN BİR ÇAĞDAŞLAŞMA OLARAK GÖRÜLMESİ VE GERÇEKLEŞTİRİLME ARZUSU

Osmanlı Devleti uzun yıllar geniş coğrafyalarda hüküm sürmüş bir devlet olarak farklı kültürlerin ve medeniyetlerin karıştığı, bunları bünyesinde barındığı bir devlet olarak görülmektedir. 19. Yüzyılda meydana gelen siyasi, ekonomik ve toplumsal değişimler, Osmanlı'yı yapısal bir değişikliğe zorunlu kıldığı ifade edilebilir. Toplumda reform ihtiyacı doğduğu düşünülmektedir. Tanzimat ve Islahat Fermanları ile başlayan modernleşme çabaları, Türk milletinin dönüşümü için başlangıç hükmünde olan bir gelişme olarak aktarılabilir. Bu dönemde birçok alanda reformlar yapılmış ve Osmanlı toplumu yeni bir düzene yönlendirilme çabası içerisinde olunmuştur. Bu süreçte toplumdaki milliyetçi söylemlerin artması ve toplumun önde gelen kesimleri tarafından Türklük bilincinin topluma aşılmasıyla birlikte, milliyetçilik-modernlik arasındaki doğrusal ilişki kendisini açığa çıkarmaya başladığı ifade edilebilir. Millî Mücadele Dönemi'nin de aynı doğrultuda siyaset

yürütmesi, dönüşmeye başlamış bir toplumu Cumhuriyet'in inşa edilmesiyle birlikte hedefine yaklaştıran bir olgu olarak değerlendirilebilir. Bu süreç, sadece siyasi bir değişimi beraberinde getirmemiş aynı zamanda çağdaş saikler üzerine inşa edilmek istenen yeni ulus devletin, bir medeniyeti gerçekleştirme ve modern toplum görüntüsüne ulaşma amacına da hizmet ettiği görülmektedir.

Cumhuriyetin, Türk toplumu için ulusal bağımsızlığını simgeleyen bir biçim olarak algılandığı söylenebilir. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu Cumhuriyet'in Türk milleti için, diğer milletlerdeki gibi tepeden inme bir şekilde kurgulanmadığını, Millî Mücadele neticesinde elde edilmiş bir başarı olarak sunduğu görülmektedir (Bora, 2017: 32). İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçişte devrimci bir karakterle Türk Kurtuluş Savaşı'nın yapıldığı ve sonrasında inşa edildiği ifade edilmektedir. Türk milleti için bu geçişin, toplumun farklı bir yönetim biçimini arzulamasıyla değil, dönüşmeye başlamış bir toplumun ihtiyaçlarına ve kimliklerinin belirgin bir hâl almasıyla vatandaş profiline geçişte ortaya çıkardığı zaruriyet nedenleriyle gerçekleştiği ifade edilebilir. Topluluklar, özellikle sindirilmeye alışmış ve taassup derecesinde birtakım bağlılıkları olan toplulukların yeni bir atmosfere geçişte zorlandıkları bilinmektedir. Halkın bazı kesimleri tarafından Cumhuriyet'in kazanımları hoş görülmemiş, anlaşılammış olsa da Mustafa Kemal Paşa'nın "halk için halka rağmen" anlayışı, mücadelenin neticesindeki kazanımların yine halkın lehine kullanılmasıyla sonralarında anlaşılabilir bir mücadelenin ürününe ortaya koyduğu ifade edilebilir. Türk milletinin siyasi ve askerî başarılarının, ekonomik ve toplumsal olarak da başarıya ulaşabilmesi adına büyük mücadeleler vermiş olan Mustafa Kemal Paşa, bu başarıyı kendi üzerine almayıp Türk milletinin başarısı olarak aktarmış ve millet bilincinin kudretine dikkat çekmiştir (Aydemir, 2021: 228). Türk milletine atfedilen ve Türk milliyetçiliğinin bir yansıması olduğu düşünülen bu anlayış, toplum bilincini zedeleyebilecek birlikte yaşamalarına engel olabilecek Hırvat, Sırp, Arnavut milliyetçiliği gibi bir profile sahip değildir (Kılıç, 2015: 51). Türk milliyetçiliği kendi toplumun yararına ve toplumunda yaşayan unsurları ayırt etmeksizin tek bir üst kimlik olan Türklüğe bağlamış, dil ve kültür merkezli bir tutum belirlediği söylenebilmektedir.

Türk milleti için Cumhuriyet'e geçişin beraberinde getireceği en temel kazanımlardan biri olarak değerlendirilen demokrasi olduğu düşünülmektedir. Millet kendisi hakkında karar alabileceği ve birilerinin buyruklarının toplumun ilgi, ihtiyaç ve isteklerinin önüne geçmesine engel olan medeni bir kavram olarak Türk milletinin hayatında var olacaktır. Bundan dolayıdır ki demokrasinin Türk milletinin modern döneme geçişte

kullandığı araçlardan biri olarak, çağdaş bir toplum görüntüsünün verilmesinde kilit noktalardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bireysel hak ve özgürlüklerin devletlerin yapısıyla birlikte değişim ve gelişim gösterebildiği düşünüldüğünde demokrasi, siyasi kazanımların yanında iktisadi yükselişin de temelini oluşturduğu söylenebilir (Çaha, 2012: 68). Ekonomik anlamda ilerleyemeyen bir milletin bağımsızlığının da tehlike altında olduğu düşüncesinden yola çıkılarak, demokrasinin sadece bireyin kendini ifade etme biçimine sunduğu katkıyla değil, var olabilmesiyle de ilişkili olduğu ifade edilebilir. İlber Ortaylı, Türk milleti için önem arz eden 1924 Anayasası'nın aynı zamanda Balkanlar ve Ortadoğu içinde önemli olmasına rağmen bugün dahi tam manasıyla kavranamamasından yana şikâyet ettiği görülmektedir (Ortaylı, 2018: 26). Bazı anlayışların toplumlara geçişi zor olsa da gerekliliği noktasında fikir birliğine varılabilir. Adaptasyon süreçleri her toplum için her zaman kolay olan bir durum olmamıştır. Millî kimliklerinin değerinin anlatıldığı ve çağdaş dünya düzeninin içerisinde yer alabilmek adına modernizmin temel bir yapıtaşını kabul edildiği bir coğrafyada, ifade edilen kazanımların kendi kültürleriyle yoğurulmasıyla birlikte bir şekilde anlaşılacağına inanılmaktadır. İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçişte Türk milliyetçiliği, Batı'daki gibi toplumun dinamiklerinin değişmesiyle birlikte ortaya çıkmadığı bilinmektedir. Türk milleti için bu geçiş süreci, bu geçişi zorunu gören aydınlar ve asker grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki millî hareketin, Türk milletinin kaderini değiştirecek hamlelerini, sahip oldukları entelektüel birikim ve milletine olan düşkünlükleri aracılığıyla yaptıkları bilinmektedir. Kendi hayat konforlarıyla milletinin ve devletin konforunu birbirine bağlayan Millî Mücadele fertleri, tarihin akışını Türklüğün ortaya vurumuyla ve toplumsal değişimi hedef almasıyla gerçekleştirdikleri ifade edilebilir (Aksakal, 2015: 216). Türk milletinde farkındalık oluşturulmaya çalışılan milliyetçilik, Cumhuriyet'e geçişte kendini hatırlatsa da temelde varmak istediği nokta bilinçsiz bir şekilde toplumda kendisini göstermesi olarak ifade edilebilir (Çoban, 2019: 319). Milliyetçiliğin toplumda kurumlardan, sosyal hayata kadar yer edinmesi, insanların fikir ve düşünce tarzlarının bu doğrultuda şekillenmesi, milliyetçiliğin bir ideoloji olarak varmak istediği nokta olarak söylenebilir. Bu düşünceler milliyetçilik ve modernizm arasındaki bağ dolayısıyla medeni olanı seçmeye meyilli bir hâle getireceği düşünülmektedir.

5.4. TAKİP EDİLEN DİYALOĞA DAYALI BARIŞÇI SİYASET ÇABALARININ TOPLUMDA KÖKLÜ DEĞİŞİKLİKLERİ HEDEFLEYEN “İNKILAP” HAREKETLERİNDEKİ YERİ VE ROLÜ

Türkiye Cumhuriyeti, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” prensibi üzerine inşa edilmiş uzlaşmacı ve dayanışmayı merkeze alan bir devlet yapısı olarak sunulabilir. Takip ettiği siyaset temelinin barışçıl politika üzerine kurulu olması, toplumundaki farklı kesimlerle birlikte uzlaşma, dayanışma temelli bir birlikteliği kurmayı amaçladığı düşünülmektedir. Barışçıl yöntemler, Türk toplumdaki farklı gruplar arasında oluşabilecek çatışmanın önünde bir engel vazifesi de gördüğü söylenebilir. Bu siyasi çabaların bir sonucu olarak toplumun, birliktelik ve dayanışma duyguları üzerinde millet görüntüsü vermesi mümkün görülmektedir. Mustafa Kemal Atatürk’ün inkılap hareketleriyle birlikte toplumda sosyal, kültürel, ekonomik vb. alanlarda köklü değişiklikler yapmayı planladığı söylenebilir. Barışçıl siyasetin bir ürünü olarak diyalog ve iletişim temelli bir toplumsal değişimi başlatmak ve bunu sağlıklı bir şekilde kalıcı hâle getirebilmek inkılap hareketlerinin temelde ulaşmasını istediği nokta olarak ifade edilebilir. İnkılap hareketleri, toplumdaki eşitsizliğin önüne geçmek, birtakım kimselerin elinden siyasi, dinî ve ekonomik gücün alınıp toplumun yararına yansıtmayı hedeflediği görülmektedir. Toplumun çeşitli kesimlerinin bir araya getirdiği ve bundan teşekkül olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, ortak bir vizyon oluşturmak gayesine hizmet ettiği düşünülen bir kurum olarak görülmektedir. Barışçıl siyaset çabaları, toplumun birey bazlı öne çıkmasında etkili olan demokrasinin daha işlevsel kılınmasını ve böylece inkılap hareketlerinin katılımcılarını arttırmayı ve kabulünü kolaylaştıran bir etmen olarak değerlendirilebilir. Bu durumun demokratik değerlerin güç kazanmasına fayda sağladığı söylenebilir. İnkılap hareketleri her zaman için kolay kabul edilebilecek bir şey olmayabilir. Bazı inkılap hareketlerinin özellikle Türk toplumunda bir duvarla karşıladığı ifade edilebilir. Geçmiş birtakım alışkanlıklarının ve demokratik bir birey olmanın henüz toplumdaki anlamını net olarak bulmamış olması, bu hareketlerin önünde engel olarak durmasına sebep olabilir. Halk için halka rağmen düsturunda, uygulanan politikaların nispeten sert olarak ifade edilmesinde, bahsi geçen ifadelerin varlığı örnek olarak gösterilebilir. Ancak toplumun, modern ve çağdaş bir toplum olabilmesi için Türkiye Cumhuriyeti’nin erken döneminde halk iradesinin geri planda tutulduğu ve onlar için iyinin tayin edilmesi durumunun varlığı kabul edilebilir. Bir başkası ya da toplum için iyi tayin edebilmek liberal bir bakış açısına aykırı olsa da temelde bu etiğin oluşması için de buna ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Atatürk'ün çağdaşlaşma ve ilerleme ilkesine bağlılığının Türk toplumunun yararına amaçları gözetmesi neticesinde olduğu düşünülmektedir. Buna bağlı bir şekilde pusulasının Batı'yı göstermesi, körü körüne bir batılılaşma çabası değil bu yolla bağımsızlığı sağlamlaştırmak çabasından kaynaklandığı görülmektedir (Dağdelen, 2012: 26). Mustafa Kemal Paşa önderliğin verilen Millî Mücadele'nin, kimi zaman ihtilalci bir yapıya sahip olduğu iddia edilmiştir. İhtilal, sebepleri daha öncesinden oluşmuş ve artık sonuç kısmına geçmesinde acelesi olan bir yapıyı teşkil ettiği ifade edilmektedir. Toplumun yapısında öncesinden itibaren oluşturulmaya çalışılmış ani bir patlamayı temsil ettiği söylenmiştir. Türk milletinin, kendi bağımsızlığını sağlaması ve bu yolla tahakkümü reddetmesi, Millî Mücadele'nin ihtilalci denilecek tarafına örnek olarak uyarlanabilir. Ancak inkılap söz konusu olduğunda, köklü bir reform hareketinin olduğu görülmektedir. İhtilalle kıyaslandığında çok daha kalıcı, toplumun yapısını birçok alanda yeniden şekillendiren bir kavramla karşılaşılmaktadır (Aydemir, 2021: 262). Türk İnkılabı, Türk toplumunun kendi Türk kültürüyle birlikte Batı medeniyetinin harmanlanmış bir hâlinin yansıması olarak ifade edilebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin inkılap hareketlerinin Batı'ya yönelik olması, ileride görülen ve medeniyet olarak tasvir edilmesinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bu düşüncenin Türkleştirmek söylemleriyle Batılılaştırma gayesinin bir sonucu olarak ifade edenler de vardır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, Latin harflerinin kabul edilmesi, kadınların toplumsal hayata özne konumuna getirilmesi, tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi hamlelerin, Türklerin inançlarının ihlali olarak değerlendirildiği görülmektedir (Altındağ, 2016: 51). Bakıldığında bu inkılapların temel amacının statükocu bir anlayışı reddetmek üzerine kurgulandığı düşünülmektedir. Türk İnkılabının Batı'ya yönelik olmasından dolayı toplumun bazı kesimleri tarafından bunların hoş karşılanmadığı bilinmektedir. Ancak bu inkılapların Batılılaşma adı altında emperyalist değerlerin topluma aktarılması değil, insanlığa mal olmuş çağdaş değerlerin Türk toplumu tarafından da benimsetilmesi amaçlanmıştır. Bilimde, sanatta, kültürde ve medeniyette önde gelen toplumlardan biri olarak ortaya çıkma gayretinin yer aldığı görülmektedir. Batı tarafından uzun yıllarca Türklerin aşağılanır bir pozisyonda yer alması, onların kuru taklitçiliğini değil üstün gördükleri kendilerinden, Türk milletinin bir farkının olmadığını gösterilmesinin amaçlandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte bu inkılapların Türk milletinin karakterine göre şekillendirildiği de ifade edilmelidir. Bu ifadeyi açıklar nitelikte Mustafa Kemal Paşa'nın 8 Mart 1928 tarihinde Fransız Lê Matin gazetesi muhabirine verdiği demecine göz atmakta fayda görülmektedir:

“Fransız İhtilâli bütün dünyaya özgürlük düşüncesini yaymıştır. Fakat o tarihten bu yana insanlık ilerlemiştir. Türk demokrasisi, Fransa İhtilâli'nin açtığı yolu izlemiş, fakat kendine özgü belirgin nitelikte gelişmiştir. Çünkü her ulus devrimini, toplumsal ortamın baskılarına ve ihtiyaçlarına bağlı olan durum ve konumuna ve bu ihtilâl ile devrimin olduğu zamana göre yapar” (Tanfer, 1995: 495).

Türk toplumunun, pragmatik temeller üzerinde yeniden şekillendirilmesini amaçlayan inkılap hareketlerinin, demokratik kimliği topluluğuna kazandırma gayreti içerisinde olduğu ifade edilebilir. Bunun temel bileşenin ise milliyetçilik olduğu düşünülmektedir. Toplum bilinci tesis edilmeden toplum adına iş yapabilmek mümkün görülmemektedir. Buna bağlı olarak Türk milliyetçiliğinin, Türk toplumuna aktarılması ve bu yolla bir şuur elde etmesi, bunun bir devlet politikası olarak bizzat devlet eliyle gerçekleştirilmesi, bir program aracılığıyla insanların bilinçlenmesine katkı sağlaması dolayısıyla Türk İnkılabı ile Türk milliyetçiliği arasında organik bir bağ olduğu düşünülmektedir (Tüfekçi, 1985: 916). Türk milliyetçiliğinin tefekkür bağlamında gelişimi için Türk Tarihi alanında da çalışmalar yapılması gerekli görülmektedir. Buna bağlı bir şekilde Türk Millî Tarihi alanında nitelikli anlamdaki ilk çalışmanın Atatürk'ün talep ve teşvikleri doğrultusunda yazıldığı bilinmektedir. Türk milletinin çağdaş dünya devletleri içinde gereken pozisyonu alabilmesi adına bu çalışma gerekli görülmüştür. Dünya medeniyet tarihi içerisinde Türklerin kökenlerine inilmesi gerekliliği vurgulanmış, medeniyet kavramının inşa edicilerinden en temel uluslarından biri olarak Türk kimliğinin öne çıkarıldığı görülmektedir. Dil ve tarih alanındaki çalışmalarla Türklüğün değer yönünden önemine vurgu yapıldığını anlaşılmaktadır (Yıldırım, 2021: 22). Atatürk'ün, bu hamlelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını sağlam temeller üzerine inşa etmeyi hedeflediği görülmektedir. Millî bir refah ortamının oluşturulabilmesi için tüm toplumun bu inkılap hareketlerini benimsemesi ve bunun gerekliliği noktasında hemfikir olmasını isteyen Atatürk, geçmişte yaşanan acı tecrübelerin tekrar etmemesi açısından inkılap hareketlerinin rolünü Türk milleti için elzem gördüğü ifade edilebilir (Soyak, 1973: 411). Toplumun bağımsızlığının istikrarında zorunlu görülen inkılap hareketlerinin, İslam dinine karşı bir tutum içerisinde olduğu düşüncesi, Türklüğün ve Müslümanlığın ortak bir yapıyı teşkil ettiği ve birbirinden ayrılmasının toplum için vahim sonuçlar doğuracağı tehlikeli bir olgu olarak algılandığı görülmektedir (Topçu, 1978: 20). Ancak Türk İnkılabı, İslam'ı devletin bir organı olmaktan çıkarıp kişilerin vicdanına indirgeyip bir manipülasyon aracı olmaktan çıkarıldığı görülmektedir. İddia edildiği gibi Türk toplumunun inanç değerleriyle ilgili bir problemi olduğu görülmemektedir. İnkılap hareketlerinin toplum tarafından çeşitli gerekçelerle reddedilmesi durumuna karşın, Türk toplumunun çağdaş gereksinimlerinin bir

ürünü olarak varlığını muhafaza etmeyi başardığı düşünülmektedir.

5.5. MİLLÎ MÜCADELE'DE ORTAYA ÇIKAN MİLLÎ KİMLİK BİLİNCİ BÜNYESİNDE “MİLLET” VE “DEVLETİ” ALGILAYAN YENİ BİR DURUŞUN ELDE EDİLMESİ

Millî Mücadele dönemi, Türk milletinin bağımsızlığını elde etme noktasında mücadele ettiği ve Anadolu'nun kurtarıldığı, Türk tarihi için önemli dönemeç noktalarından biri olarak gösterilebilir. Bu süreç, askerî ve siyasi zaferlerle sınırlı olmayan aynı zamanda Anadolu direnişiyi ortaya çıkan ve şekillenen millî kimliğin şuur düzeyinde algılandığı bir süreç olarak da önemli görülmektedir. Millî Mücadele'yle birlikte “Millet” ve “Devlet” kavramlarını yeniden düzenleyen bir duruşun ortaya çıktığı da ifade edilebilir. Anadolu direnişinin en temel kazanım noktalarından birinin, Türk milletinin ortak değerler nispetinde topyekûn olarak hareket edebilme kabiliyetini kazandırmış olması olarak aktarılabilir. Sınıflaşmayı reddeden bir oluşum olarak, farklı etnik grupların ortak bir vizyon ışığında tepki gösterebilmesinin yolunu açtığı görülmektedir. Millî Mücadele'yle ortaya çıkan bağımsızlık, devletin buna yönelik şekillenmesine de etki ettiği söylenebilir. Devleti oluşturanlarla milleti oluşturanların arasında aynı kişi olmaları, milletin fonksiyonunun oldukça genişlediğine işaret eden bir sosyolojik gerçeklik olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Anadolu direnişinin bir ürünü olan Türkiye Cumhuriyeti, çağdaşlaşmayı merkeze alan bir vizyonu benimsemiş ve bu yolun zorlukları içerisinde kendisini ortaya çıkarmanın mücadelesini verdiği gözlemlenmiştir. Millî bilincin artmasıyla millî kurtuluşun varlığından bahsedilebilmesi arasındaki kavramsal ilişkinin artmasıyla, içsel değerlerin kavranması ve emperyalist düşüncelerin farkında olunması, sağlıklı bir toplumu ortaya çıkaran etmenler olarak görülmektedir (Avcıoğlu, 1983: 1745). Mustafa Kemal Paşa'nın, tek bir ırka atıf yapmadığı, Türk toplumu içerisinde yaşayan her bir ferdi ortak bir aidiyet altında birleştirmeyi amaçlayan subjektif bir millet anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Sağlıklı toplum temelinde toplumun birlikteliğinin sağlanabilmesi adına ayrılıkçı unsurlara müsaade etmeyen bir zihniyet yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın Türkün değerine değinmesi, Türk olmayı değersizleştirme anlamına gelmemektedir. Türk milleti olarak hitap ettiği milletin içerisindeki Türk olmayan grupları da Türk adı altında birleştirdiği görülmektedir. Türklüğü bir ırkın tanımını yapmaktan çok Türkiye Cumhuriyeti için ortak bir değer olarak göstermeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün değişen konjonktürel şartlarla birlikte farklı söylem biçimlerine yer verdiği görülmektedir. Temelde pragmatik davranış gösterme eğilimde olan Atatürk, Türk milletinin refahını tesis edebilmek amacıyla çalışmalarını tedrici bir şekilde yapmayı muvaffakiyetle ayarladığı düşünölmektedir. Millî Mücadele'nin başlarında inanç temelli, Bolşeviklerden gelebilecek yardıma yönelik sosyalizmi vurgulayan ifadelere yer vermesi gibi örnekler değişen şartlara göre şekil alabildiği gösteren bir bulgular olarak değerlendirilebilir. Bunların yanı sıra şartların değiştiremediği ve faydayı üzerinde sabit gördüğü Türklük mefkûresi, her zaman Atatürk'ün fikir ve inanç bağlamında temel yapı taşını temsil ettiği söylenebilir (Bilgin, 2018: 336). Bu mefkûrenin kendi toplumu tarafından da benimsenmesi noktasında çalışmalara yer verdiği söylenebilir. Mustafa Kemal Atatürk, devlet ve ferdin birbiri üzerinde tamamlayıcı olduğuna yer vermiştir. Devletli bir millet olarak daha önceleri de belirtilen Türk milleti, kendi varlığını bütünleşik bir hâlde olduğu ve kendi varlığından soyutlanmış olarak kabul edilemeyecek devletiyle birlikte var olan bir ulus olarak ifadesi mümkün görölmektedir (Türkdoğan, 1982: 26). Kendi içinde toplumsal manada birlikteliğinin tesisi için çalışılan Türk milletinin, devletiyle de aynı bütünleşik tavrı göstermesi beklenmiştir. Bu sayede devlet-millet ilişkisinin kuvvetlendirilmesinin amaçlandığı söylenebilir.

Barışçıl bir siyaset temeli oluşturmaya çalışan Atatürk, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” prensibinde de göröldüğü üzere hem içerde hem de dışarıda bu siyaseti, siyaset üstü bir kazanım olarak değerlendirdiği düşünölmektedir. Hayatını bu manada milletinin çağdaş milletler seviyesinde yer almasına ve diğer milletlerin bağımsızlıklarına saygı duyması neticesinde küresel manada bir barış tesis edilmesine vakfettiği söylenebilir. Büyük Taarruzda mağlup ettiği düşmanı Trikopolis'in (Yunan orduları komutanı) elini sıkıp onu teselli etmesi, kendisinin vefatından sonra bile, savaşta karşı karşıya geldiği ve düşman sıfatına sahip kişi tarafından fotoğrafının önünde eğilerek saygı görmesine ve kendisinden övgüyle söz etmesine neden olan bir gelişme olarak tarihteki yerini almaktadır (Aydemir, 2021: 391). Bu durumun da Türk milleti adına millet ve devlet kavramına sağladığı yeni duruşu simgelediği ifade edilebilir. Türk milletinin kendi değerlerinin farkında olmasıyla diğer milletlere yönelik tavır geliştirmesi arasında direkt bir bağlantı olduğu düşünölmektedir. Bundan dolayı tarih okuyuculuğunun gelişmesi faydalı görölmektedir. Eski yazılı eserlere ulaşmadan Türk milletinin sahip olduğu mirası anlayabilmek pek mümkün görölmemektedir (Ünsal, 2016: 206). Kendi mirasına hâkim olan bir milletin, geleceğini de buna göre tayin edebilmesi ve kendini tanıması açısından önemli olduğu

düşünülmektedir. Tarih alanındaki çalışmalarla birlikte dil konusundaki çalışmaların da önem arz ettiği düşünülmektedir. Türklerin farklı coğrafyalarda farklı alfabelere sahip olması aralarındaki bağın kurulmasına ve birbirlerini anlama noktasında zafiyete sebep olduğu görülmektedir (Acar, 2018: 25). Cumhuriyet Dönemi'nde dilde birliğin tesis edilebilmesi ve enternasyonal dilin kavranabilmesi bakımından harf inkılabının yapıldığı bilinmektedir. Bunun katkıları, Türk dünyasının klasikleşen eserleri anlayabilmesi ve buna bağlı bir şekilde entelektüel havzasını genişletebilme imkânını sunmasıyla anlaşılabilirliği düşünülmektedir. Atatürk inkılaplarının milliyetçi bir temele oturtulması ve bu anlayışın bilim ve çağdaş ilkeleri kendisine rota olarak benimsemesi neticesinde bu çalışmaların önü açıldığı düşünülmektedir (Kantar, 2019: 2144). Böylece Türk milletinin istiklal ve istikbalinin bilim temelli bir zemine yerleştirildiği görülmektedir.

Cumhuriyet'in ötekileştirdiği olarak kabul edilen bir kesimin varlığı dikkat çekmektedir. Türk coğrafyasının kozmopolit bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Öteki olarak kabul edilen unsurların, millî bilincin karşısında yer alan kimseler için söz konusu olduğu ifade edilmiştir. Cumhuriyet'in belli bir etnik grubu hedef alması gibi bir durum olmadığı ancak Cumhuriyet'in değerlerine karşı tepki geliştirenlere karşı bir tavır içerisinde olduğu söylenebilir. Taassup seviyesindeki İslamcılarının ve Osmanlı kalıntılarını taşıyan kimselerin bu "öteki" kapsamında yer aldığı ve temizlenmesi gerektiği düşünülmektedir (Bölükbaşı, 2019: 294). Dış devletlerin müdahalesine açık olan bu unsurların, toplumda Cumhuriyet'in değerlerini benimseyememiş kişiler üzerinde ayrıştırıcı politikalar aracılığıyla manipülasyon yapabilme tehlikesine karşın, Cumhuriyet'in bunlara karşı tedbirli bir tavır takındığı görülmektedir. Türklüğün algı seviyesinden şuur seviyesine yükseltilmeye çalışıldığı dönemde birlikteliğin önünde engel olarak görülen unsurlara karşı hoşgörüsüz bir manzaranın ortaya çıkması olağan olarak değerlendirilmektedir. Türk denildiğinde, Batılı devletler tarafından barbar, bağınaz gibi söylemlerin akıllara gelmesi, önceki politikaların bir ürünü olarak gösterilebilir. Atatürk'ün en temelde bu algının Türkler lehine bir seyir izleyebilmesi için mücadele verdiği düşünülmektedir. Çağdaş prensipleri benimsemesinin de bu durum üzerinde açıklayıcı olduğu ifade edilebilir. Türklerin muasır medeniyetler içerisinde pozisyonunu alabilmesi için bir dizi reform yapan Atatürk, Türklüğün izzet ve şerefini muhafaza gayretinde olduğunu düşündürmektedir. Türkler hakkında nahoş ifadelerin bir stereotip olarak algılandığı düşünülmektedir. Türklük söz konusu olduğunda bu ifadeleri çağrıştırmaması, kabul edilebilir bir durum olmadığı gibi bu stereotipin Türkler adına pozitif bir yöne çevrilmesi için mücadele edilmiştir (Sağlam, 2020: 368). Bu psikoloji

içerisinde Batılı gibi olmanın, onlara karşı bir koz niteliğinde olduğu düşünülmektedir. Fransız siyaset bilimci Christophe Jaffrelot, çağdaş prensipler doğrultusunda yapılan modernleşme hareketlerinin, karşılarında görülen güce benzeme çabası olarak adlandırmaktadır (Şahin, 2021: 169). Bu durumun kompleks oluşturan bir yanı olduğu da dikkat çekmektedir. Bir milletin sürekli olarak öteki konumda yer alması ve aşağılanan muamelelere muhatap kalması, kendi varlığının meşruiyetini tesis etmeden saldırgan bir tutumun ortaya çıkmasına neden olabilir. Buna bağlı olarak Türk toplumundaki değişimlerin nispeten sert bir görünüme sahip olmasında bu rahatsızlığın var olması örnek olarak gösterilebilir. Türk milliyetçiliğinin tezahüründeki etkenlerden biri olarak gösterilebilen bu durumun yanı sıra Türklerin tarih sahnesinde aldığı değerli rolün de altını çizmekte fayda görülmektedir. Türk milletinin aynı zamanda tarih boyunca çeşitli coğrafyalarda kendi değerini üreten ve topluma bu yolla değer kazandıran bir millet olduğu da ifade edilmelidir. Türk milliyetçiliği fikir, siyaset, ahlak, sanat, kültür gibi dünya medeniyetinin içerisinde kabul gören normlar aracılığıyla kendi kimliğini yansıtmış ve topluluğa mal olabilecek değerlerin üreticisi konumunda da yer almıştır. Türk milletinin tarihi kökenlerinin genişliği ve etkisi, Cumhuriyet Dönemi'ndeki Türklük mefkûresinin inşasında, temel bir nokta olarak görülmektedir (Özarlan, 2014: 227). Millet kavramının Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren farklı motivasyonlarla anlamlandırılma çabaları içerisinde buna bilimsel bir zeminde cevap veren ve sonraki süreçte milletin kavramsallaştırılmasına katkı sağlayan isim Ziya Gökalp olarak düşünülmektedir. Ziya Gökalp milleti, ırk, coğrafya, siyasi etmenlerin dışında tutarak daha genel bir manada dil, ahlak birlikteliği esasında bir topluluk olarak görmüştür (Akkan, 2017: 64). Ziya Gökalp'in daha bilimsel ve geniş çaplı olarak değerlendirdiği düşünülen millet kavramına ilaveyi yapan ve daha sistematik bir şekilde ele alan ismin de Atatürk olduğu düşünülmektedir. Atatürk milleti, vatandaş kavramıyla bağımsızlık bir topluluk olarak görmüş, kendisini Türk kabul eden herkesin temeline bakılmaksızın Türk olduğunu benimsediği ve kader birliğini ortaya koyduğu görülmektedir. Böylece Türk milletinin kendi varlığına karşı bilinç oluşturarak yeni bir duruşa sahip olmasının hedeflendiği söylenebilir. Bu minvalde Atatürk'ün şu sözleri dikkat çekicidir:

“Büyük devletler kuran ecdadımız büyük ve şümulü medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak, tetkik etmek Türkcülüğe ve cihana bildirmek bizler için borçtur. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır” (Gözler, 1935: 199).

Yeni bir duruşun elde edilmesinin ön şartı olarak kendi varlığını tanıyabilmek ve bunu içsel bir motivasyon kaynağına dönüştürmenin önemli olduğu görülmektedir. Bu

sayede Türklük mefkûresinin ilerlemek için kendisine alan yaratabileceği düşünülmektedir. Modernleşmeyle birlikte Türklüğün en ideal hâlinin ortaya konulabileceği düşünülmüştür. Modernleşmeyi toplumun her aşamasında ve her organında gerçekleştirmeyi hedefleyen Cumhuriyet perspektifi, sanatla toplum düzeni arasındaki ilişkiye de değinmiştir. Bunun önemli temsilcilerinden biri olarak gösterilebilen Türk musiki bilgini Hüseyin Sadeddin Arel, Türk musikisinin çağdaş bir formda değerlendirilebilmesi için Batı müziğine ait teknikler üzerinde çalışılması ve tatbik edilmesi gerekliliği ortaya koymuştur (Öztürk, 2018: 1858). Türk toplumunun Batı'ya yönelik teknik geçişlerinin içerisinde sanat başlıklı musiki alanındaki bu düşüncenin, toplumun birçok alanında uygulanmasının gerekliliğinin dile getirildiği bilinmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın Dumlupınar zaferinin yıl dönümünde yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir:

“Efendiler! Milletimizin hedefi, yâni milli mefkûresi, bütün cihanda tam manasiyle medeni bir içtimai hey'et olmaktır” (Turan, 1988: 852).

Mustafa Kemal Paşa'nın belirlemiş olduğu bu hedefin sonrasında yapılan uygulamalarla desteklendiği görülmektedir. Millî kimlik bilincine sahip olan ve modern milliyetçiliğin şekillenmesinde katkıları olan Yusuf Akçura'nın vefatı Kurun, Cumhuriyet, Ulus, Milliyet gibi gazetelerde ilan edilmiştir (Atar, 2022: 194). Cumhuriyet'in fikir telakkilerinin inşa edicilerine karşı göstermiş olduğu saygının, Türk milliyetçiliğinin önderleri ve samimiyeti hakkında fikir veren bir gelişme olarak aktarılabilir. Türk milliyetçiliğinin tatbikinde, halkın bunun bir ayağı olarak görülmesi için çabalar gösterilmesinin etnosembolist bir çaba olarak değerlendirildiği görülmektedir (Tutan, 2020: 473). Türk milliyetçiliğinin topluma aktarımında kültürel unsurlara ağırlık verilmesi, halkın tabanının da benimseyebilmesi adına çeşitli çabaların ortaya konulması bu süreci daha işlevsel hâle getirecek bir gelişme olarak algılanmaktadır. Bu dönemin ortaya koyduğu millî kimlik bilinci sadece ulusal birliği ortaya koymakla kalmamış millet ve devlet kavramlarının algılanışında da yukarıda bahsedildiği üzere köklü değişiklikleri ele aldığı görülmüştür.

5.6. MİLLÎ KİMLİĞİN OLUŞUMUNDA AYRILIKÇI UNSURLARIN BÜNYEDE ERİTİLEREK DİL VE KÜLTÜR MERKEZLİ BİR BİRLİKTELİĞİN OLUŞTURULMASI ÇABASI

Ayrılıkçı unsurların bünyede eritilerek dil ve kültür merkezli bir birliktelik oluşturulmasında temel gayretin, Türkiye'de yaşayan farklı etnik ve inanç gruplarının bir araya getirilerek ortak bir kimlik oluşturmalarını sağlamaktan kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Yeni bir millî devletin oluşumunda ayrılıkçı unsurların aşılması Türk

toplumunun birliktelik içerisinde güçlü bir görünüme sahip olmasının bir gerekliliği olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda dil ve kültürün bir toplum için millî bir görüntü kazanmasının ön şartı hükmünde olduğunun iddia edilmesinde bir sakınca görülmemektedir. Bir toplumun tarihini, değerlerini, sosyal yaşam biçimini yansıttığı düşünülen dilin, millî çatısı altında toplanabilecek unsurlar için yardımcı kaynak niteliğinde olduğu ifade edilmelidir. Dille birlikte kültür, bir toplumun geçmiş mirası olarak değerlendirilebilen ve geleceğini şekillendirmesindeki temel ölçüt olarak görülmesi, o toplumun sanat, mimari, edebiyat gibi alanlardaki kazanımlarını ortaya koyması bakımından bir diğer temel yapı taşlarından olduğu ifade edilebilir. Cumhuriyet Dönemi'nin dilin sadeleştirilmesi yönündeki çabalara öncülük etmesi ve bu yolla toplumda aktif, anlaşılabilir bir dil kullanımıyla birlikteliğin sağlanmasına çıkar sağladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu durumun toplumun dayanışma ve birlikte çalışma noktasında ortak bir düzlemde hareket etmesini de kolaylaştırdığı söylenebilir. Kültür merkezli oluşturulan birliğin de ortak değerler ve geleneksel olanın yaşatılması, bunun çağdaş prensipler doğrultusunda yeniden şekillenip yeni ve millî bir görüntüye erişmesinde de önemli olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar toplumun ortak değerler nispetinde bir araya getirilme çabası bulunsa da heterojen bir toplum görüntüsünde olan Türk milletinin kendi aralarındaki farklılığın da ihlal edilmemesi gerekmektedir. Bu durum farklılığın Cumhuriyet'in değerleriyle ve vizyonuyla çelişmediği müddetçe ortaya konulmasında bir sakınca görülmediği gibi zenginlik olarak da anlaşılabilir.

Dil ve kültür noktasında ortak bir kazanım oluşturulma çabalarının öncelikli hedefinin Türklük çatısı altında bir birlikteliği kazanmaya yönelik olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak çalışmalar yapan Türk Derneği, Türkleri geçmişleri ve değerleri nispetinde bir arada tutmayı aynı zamanda dilin sadeleştirilmesiyle birlikte bu kazanımların daha kolay işleneceği düşüncesine sahip olduğu görülmektedir (Arai, 1994: 25). Bununla birlikte Türklerin bir hedef doğrultusunda ilerlemesinin temel motivasyonunun kendi tarihinde yattığı düşünülmektedir. Bununla ilgili yapılan bir araştırmada Türk ülkesünün, Türk toplumu için kendisini oluşturan bir yapı olduğuna ve insanları bu amaç doğrultusunda yönlendirme gücüne sahip olduğundan bahsedilmiştir (Aydın, 2022: 478). Türklerin temel bir ülküyü kendilerine benimsemiş olmaları neticesinde ve etrafına bunu tatbik edebildiği ölçüde, kendi bünyesinde oluşabilecek ayrılıkçı hamlelere karşı engel olabileceği düşünülmektedir. Atatürk'ün, Millî Mücadele'yle birlikte ortaya koyduğu Kuva-yı Millîye ruhunun sonraki süreçlerde millî şuur olarak sistematik bir hâle getirildiği görülmektedir. Türklük mefkûresi üzerinde politikalar yürütmüş olan Atatürk, bir milletin uzun yıllar

boyunca kendi kültürü dolayısıyla ayakta kalabildiğini ve Türk milletinin değerleri için bir bütününü temsil ettiğini ilettiği görülmektedir (Kayıran& Metintaş, 2018: 9). Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini de kültür üzere gören ve bu konudaki farkındalığın arttırılması için çabaladığı görülen Atatürk'ün, millî olanı hayata geçirme noktasında ısrarcı bir tavrı olduğu ve böylece toplumdaki birlikteliğin tesisini sağlamayı hedeflediği anlaşılmaktadır. Dil ve kültür alanındaki çalışmaların toplum için belirleyici ve itici bir güç olması nispetinde Türk dilinin kapsama alanına ilişkin:

“Bu dilin ilk biçimi, bahsettiğimiz dönemin başlarından günümüze kadar gelerek hala Asya'nın dörtte dördünü ve Doğu Avrupa'nın büyük bir bölümünü kapsayan bölgelerde varlığını sürdürdü. Mezopotamya ovası ve Nil vadisinde, erken dönemde oluşturulmuş topluluklar bulunuyordu ve medeniyet burada doğdu, bu nedenle dillerin Turan özellikleri özel bir gelişme gücü gösterdi ve önce Hamitik oldu ve sonra uzun bir ara verimli dönem sonrası yeni bir itki ile Süryanice olarak gelişti” (BCA, 1933: 11) denilmektedir.

Türk dilinin geniş coğrafyalarda yer alan bir dil olması, bu dilin kullanım alanının genişliği üzerinden kıymetine dikkat çekme çabası olduğu görülmektedir bu çalışmalarda Atatürk'ün kronolojik bir sırayı takip ettiği ve dil çalışmalarının böylece toplum tarafından daha rahat bir şekilde sindirilmesini amaçladığı görülmektedir (Türk Dil Kurumu, 1981: 15). Türk dilinin etki alanı ve dilin işlevselliği üzerine çalışmaların Cumhuriyet kadrosu tarafından süratle yürütüldüğü görülmektedir. Gramer çalışmaları, etimolojik sözlük, karşılaştırmalı şive ve lehçe sözlükleri, kaynak eserlerin işlenmesi gibi çalışmalar Türk dilinin anlaşılabilirliğini arttırmak ve toplumun bu yolla kendi diline yönelik bilgisinin artması için yapılmış çalışmalar olarak dikkat çekmektedir. Modern dünyada kullanılan terimlerin doğrudan dilimize alınıp asimilasyona uğraması tehlikesine karşın bu dönemde bahsi geçen kelimelerin Türkçe karşılıklarının bulunmaya çalışıldığı görülmektedir (Ercilasun, 1993: 40). Atatürk'ün yakın arkadaşlarından olan Veled Çelebi'nin de Türkçe sözlük yazdığı bilinmektedir (Metin, 2012: 103). Böylece Türk dilinin zenginleştirilmesi amaçlanmış ve haznesinin genişletilmesi çabası içerisinde olunmuştur. Atatürk'ün bu çalışmaların temelini teşkil edecek savaştan yeni çıktığı dönemde dahi merkezi yerlerde Türk Ocakları'nı kurduğu ve Türklük şiarının oluşumunun hızlanması gerektiğine yönelik çalışmalar yaptırdığı ve bunları bizzat maddi ve manevi olarak desteklediği görülmektedir (Kodal, 2014: 303). Türklük bilincine sahip olunmasının dil ve kültür çalışmalarının lokomotif hükmünde olduğu düşünülmektedir. Türk dilinin uzun yıllar boyunca Arap ve Fars kültürünün etkisiyle birlikte yozlaşmasından ötürü katıksız bir Türkçeyi ortaya koymak için çalışmalar yapılmıştır. Dilde yapılan çalışmaların edebiyatı doğrudan etkilemesi neticesinde aruz vezninin yerine hece vezninin benimsendiği

görülmektedir (Lewis, 2017: 17). Bu çalışmaların amacı, diğer dillerin etkisinden kurtulmak ve Türkçeyi halkın da kullanabileceği sade ve anlaşılır bir formata indirgemek olarak görülmektedir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi neticesinde ortaya çıkan bu dil problemi kimi zaman zenginlik olarak değerlendirilse de Türkçenin Arapça ve Farsçanın içerisinde kaybolmasına neden olduğu görülmektedir. Selçuklulardan itibaren görülen Arap ve Fars etkileri, devlet dilinden edebiyata kadar bu dillerin hâkim olması çok uzun yıllar boyunca Türkçenin asimilasyona maruz kaldığını göstermektedir (Taştan, 2010: 623). Bu asimilasyon çabalarını aşmak ve Türk dilinin hâkimiyeti ortaya çıkarabilmek için sadeleşmiş dil anlayışının Türk Edebiyatı'nda da yansıtılmasının gerekliliği üzerinde çalışmaların olduğu görülmektedir. Halide Edip Adıvar Türk vezninin sadeleştirilmesi ve edebiyatın kapsamı içerisine Anadolu Türk insanının hayatını dahil etmekle Türk Edebiyatı'nın şekilleneceğini ve ideal bir boyuta geleceğini ifade ettiği görülmektedir. Mehmet Emin ve Ömer Seyfettin gibi şairlerin bu alana yönelik çalışmalarını örnek göstererek idealize edilmiş Türk Edebiyatı'nın temsilcilerini sunmaktadır (Ercilasun, 1995: 268). Millî Edebiyat anlayışının şekillenmesinde dilin kullanımının oldukça önemli bir etmen olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Harf İnkılabının kabul edilmesi üzerinde önemle durulan dil çalışmalarının yolunu açan en temel nedenlerden biri olarak görülmektedir. Dilin yabancı unsurların etkisinden kurtarılması noktasında Harf Devriminin, dil yönündeki gelişmeleri kolaylaştıran ve süratlendiren bir gelişme olduğu düşünülmektedir. Atatürk'ün Latin harflerini Türk harfleri olarak kabul etmiş olması, ona özgün bir bakış getireceği ve medeniyet telakkisi noktasında kritik bir gelişme olarak görmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Aydemir, 2021: 299). Dil ve kültür noktasında yapılan yeniliklerin ve özün hatırlatılması için ortaya konulan çabalarının temel amacı olarak Türk insanının bu gelişmeler nispetindeki bağımsızlığını sağlamlaştırmak olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde yapılan gelişmeler hakkındaki birtakım eleştirilerin, bu çalışmaların gerekliliği nispetinde uygulanmasını sorgulatan bir gelişme olarak görülmemektedir.

SONUÇ

Türk milliyetçiliğinin, Türk toplumunun kaderinin pozitif anlamda belirlenmesine doğrudan katkı sağlayan bir gelişme olarak gösterilmesinde beis görülmemektedir. Erken dönemlerden itibaren millet bilincine sahip olan Türklerin, daha sonraki süreçlerde kendi kimliklerinden uzaklaşması ancak neticede tekrar kendi kimliklerinin farkındalığıyla sonuçlanan bir öze dönüş sürecini tamamladıkları görülmektedir. Türk toplumunu üzerinde birleştirici olan İslamiyet'in, birtakım zümrenin kendi istikbalini, yanlış yorumlamalar aracılığıyla farklılaştırdığı ve yozlaştırdığı inanışın, o toplumun mahvına sebebiyet verdiği gözlenmektedir. Saf ve katıksız bir şekilde toplumda karşılık görmesi gereken ilahi emrin, kendisine ne söylediğini anlayamayan bir topluma karşı birtakım üst akılların güdümünde yönlendirildiği tespit edilmiştir. Bağımsız bir yapıya sahip olan Türklerin, bu bağımsızlıklarının zaman içerisinde iradeye karşı boyun eğen bir itaat zümresi konumuna geldikleri görülmüştür. Aynı sürecin içerisinde bağımsızlık duygularının alevlendirilerek bir kişi hürriyetinin ve bilincinin ortaya çıkmasına katkı sağladığı gözlemlenmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde içerisinde bulunduğu olumsuz duruma karşı kurtuluş çareleri aradığı ifade edilmiştir. Buna bağlı bir şekilde ortaya koyduğu hamlelerin günü kurtarmaya yönelik olduğu sonucuna varılmıştır. Zira kurtuluş yolu olarak ifade edilen yolların o günün şartlarında bir karşılığının olmadığı görülmüştür. Osmanlı'nın kendi varlığını devam ettirmede bir denge politikası benimsediği görülmektedir. Stratejik avantajları dolayısıyla Batılı devletlerin tahammül ettiği Osmanlı, bu tahammül neticesinde varlığını biraz daha uzatmıştır. Panslavist politikalar neticesinde Balkanlar'ın kaybıyla karşılaşan Osmanlı, uzun yıllar birlikte yaşadığı toplumların kendisinden kopuşuna seyirci kalabilmiştir. Bölünmenin engellenmesi ve devletin otoritesinin tesis edilebilmesi adına Osmanlıcılık ve İslamcılık politikalarının benimsendiği ve uygulandığı görülmüştür. Ancak bu politikaların Balkanlar'ın kaybedilmesi ve Arapların kendi milliyetçilikleriyle ön plana çıkması gibi nedenlerden ötürü başarısız olmasına sebebiyet vermiştir. Bu düşüncelere eşlik eden dönemin İttihatçıları tarafından öne sürülen Turancılık ise, gerçekçi ve uygulanabilir bir siyasetin dışında seyir göstermiştir. Hedef noktasının dönemin şartlarının çok ötesine gitmesi nedeniyle sadece bir ideal olarak sınırlı kalmasına neden olan bir gelişme olarak aktarılabilir. Türk milletinin varlığını koruyabilmesinin, Anadolu coğrafyasına hâkim olmasıyla mümkün olabileceği düşüncesinin zaman içerisinde daha hissedilir bir hâle geldiği görülmüştür.

Millî Mücadele ile birlikte Türk milletinin kendisine biçilen yaşam (!) alanını

reddettiği ve Kuva-yı Millîye aksiyonuyla Misâk-ı Millî'yi tatbik içerisinde oldukları görülmüştür. Millî Mücadele kadrosunun bu dönemde ortaya çıkan tüm muhalefeti, bağımsızlık uğruna fedakârane bir tutumla göğüslediği ifade edilebilir. Türk milletinin zelil bir yaşama tutsak edilmesine karşı; bilim, sanat, kültür, teknik ve edebiyat gibi alanlarla karşı koyulmaya çalışılmış bu alanların güçlendirilmesi ve modern bir zeminde işlenmesi için gayret gösterilmiştir. Cumhuriyet'in inşa edilmesiyle birlikte uygun atmosferi kendisine tesis etmiş olan Türk milliyetçiliği, çağdaş saikler üzerine Cumhuriyet'i temellendirmiş kendi toplumunun ihyasını sağlayabilmenin yollarına başvurmuştur. Bilimsel temelli gelişimler ve toplumun zihnen gelenekselliği bir kenara bırakıp modern olana yönelmesi konusundaki eğilimlerin ve yönlendirmelerin, Cumhuriyet'i çağrıştırmaları ve gerekliliğini ortaya koymaları bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Cumhuriyet'le birlikte dış politikada barışçıl siyaset çabalarının varlığı dikkat çekmektedir. Türk milletinin tarihî geçmişi, kültürel değerleri, coğrafi konumu ve stratejik çıkarları gibi etmenlerin korunması ve devamlılığı açısından, dış siyasette ihtiyatlı ve barış prensibiyle hareket edildiği görülmüştür. Türk milleti için geçmişten gelen değerlerinin sürdürülebilir olmasında dış politikada uygulanan politikaların belirleyici olduğu sonucuna varılmıştır. Uluslararası hukuka saygı çerçevesinde hareket eden Türkiye Cumhuriyeti, kendi bağımsızlığının tesisleriyle birlikte diğer milletlerin bağımsızlıklarına da aynı şekilde gerekli değeri göstermiştir. Sahip oldukları milliyetçilik anlayışının uluslararası hukuka saygı perspektifinde, diğer milletlerin varlık alanını işgal etmek gibi bir niyetinin olmadığı iddiasında ve ispatında önemli olduğu düşünülmektedir. Millî siyaset anlayışının ve uygulamalarının, ölçülü ve kararlı olması Türkiye'nin ulusal çıkarlarını muhafaza edebilmesindeki kilit nokta olarak görülmektedir. Türkiye'nin millî bağımsızlığın kararlılığı noktasında modernleşme hareketlerine de yer verildiğinden bahsedilmiştir. Bu modernleşme hareketleri genel itibarıyla ekonomi, teknik, eğitim gibi alanları kapsamış olsa da temelde modernleşmenin merkeze alınmasıyla hedef alınan toplumsal dönüşüm, kültürel bir uyanışın sağlanması demokratikleşmeyle birlikte daha özgür düşünebilen bireyler ve kendi kimliğinin değerini bilen ve yaşatma gayreti içerisinde olan insanlar yetiştirmeyi hedef aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Türk modernleşmesi, Türk milletinin ulusal kimliğini güçlendirilmesine, toplumsal kalkınmanın hızlanmasına ve henüz kısa sayılan bir zamanda esaretin biçildiği bir konumdan, küresel düzeyde dünya devletleriyle rekabet edebilecek bir konuma gelmesini sağlayan dinamik olarak görülmüştür.

KAYNAKÇA

- 30-10-0-0. (1933, 12 Temmuz). *Türk Toplumunu ve Tarihteki Rolü* adlı kitabın müsveddeleri. (8). Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Ankara.
- 30-10-0-0. (1933, 12 Temmuz). *Türk Toplumunu ve Tarihteki Rolü* adlı kitabın müsveddeleri. (11). Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Ankara.
512. (1948, 4 Şubat). *Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde çıkan "Caretta" dergisinde "Türkiye'de yenilik hareketleri" başlığı altında yayınlanan yazı.* (2). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Ankara.
541. (1925, 3 Temmuz). Doğu Anadolu olayları, Türkiye'de kabinenin istifası ve Türk devletinin ilerleme ve batılılaşma çalışmalarından sözeden İtalyan gazeteleri makaleleri. (3). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Ankara.
- Acar, A. (2018). Türk Birliği ve Türk Milliyetçiliği Ekseninde Turan Yazgan'ın Düşünce Dünyasına Genel Bir Bakış. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 3 (1), 20-31.
- Akcan, A. (2020). Eski Türklerde Devlet Yönetiminde Hakimiyetin İlahi Temelleri. *Mecmua* (10), 303-321.
- Akçam, T. (1995). *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu*. İstanbul: İletişim.
- Akkan, E. (2017). *Osmanlı'nın Son Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocakları ve Türk Milliyetçiliğinin Kurumsallaşmasına Etkileri*. Beykent Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksakal, E. (2015). Modernist Milliyetçi Kuramlar Işığında Türk Milliyetçiliğine Bakış. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0 (54), 203-221.
- Akşin, A. (1991). *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları XVI. Dizi- Sa. 56.
- Akşin, S. (2021). *İç Savaş ve Sevr'de Ölüm*. (Cilt III). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, S. (2021). *Mutlakiyete Dönüş 1918-1919*. (Cilt I). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, S. (2021). *Son Meşrutiyet 1919-1920*. (Cilt II). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akyol, E. D. (2015). *Milliyetçiliklerin relabeti: İskenderun Sancağı'nda Türk Milliyetçiliği Propagandası*. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi/ Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akyüz, K. (1986). Türk Ocakları. *Belleten*, 50 (196), 201-228.
- Altındağ, N. (2016). Türk Milliyetçiliğinin Siyasallaşması ve Batı/ Batılılaşma Algısı. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 43-64.
- Anbarlı Bozatay, Ş. (2018). Türk Milliyetçiliğinin Teşkilatlanmasında Türk Ocaklarının Rolü 1912-1931. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 3 (1), 121-135.
- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis.
- Arai, M. (1994). *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*. (Çev. Tansel Demirel & Yücel

- Demirel). İstanbul: İletişim.
- Arık, E. (2011). *Türk Milliyetçiliğinde "Spiritüalist" Yaklaşım: Dergâh Dergisi (1921-1923)*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arık, R. O. (1974). *Milliyetçilik Coğrafyadan Vatana İdeal ve İdeoloji Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz*. İstanbul: Hareket.
- Atar, Z. (2022). Yusuf Akçura'nın Vefatının Türk Basınına Yansımaları. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9 (1), 187-220.
- Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. (2006). *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV (Açıklamalı Dizin İle)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atatürk, M.K. & Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri i-iii (açıklamalı dizin ile) ; (Atatürk'ün 125. Doğum Yıldönümü'ne Armağan)*. (5. Baskı). Ankara: Divan.
- Atay, F. R. & Soydan, M. (1982). *Atatürk'ün Anıları (1917-1919)* (Birinci Basım). Ankara: Bilgi.
- Avcıoğlu, D. (1974). *Millî Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e*. (Cilt I.) İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Avcıoğlu, D. (1983). *Millî Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e*. (Cilt III.) İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (1983). *Millî Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e*. (Cilt IV.) İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aydemir, Ş. S. (2021). *Tek Adam Mustafa Kemal*. (Cilt I.) İstanbul: Remzi.
- Aydemir, Ş. S. (2021). *Tek Adam Mustafa Kemal*. (Cilt II.) İstanbul: Remzi.
- Aydemir, Ş. S. (2021). *Tek Adam Mustafa Kemal*. (Cilt III.) İstanbul: Remzi.
- Aydın, A. K. (2022). Türk Ülküsü. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 130 (257), 477-480.
- Aydın, S. (1993). *Modernleşme ve Milliyetçilik*. Ankara: Gündoğan.
- Ayhan, B. (2021). *Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliği Fikrinin Kurumsallaşmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi: Türk Ocakları*. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Bal, H. & Erat, M. (2003). *Prof. Dr. Mehmet Saray'a Armağan Türk Dünyasına Bakışlar*. İstanbul: Da.
- Bayraktutan, Y. (1996). *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları (1912-1931)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayur, H. (1974). *XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyaseti Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Tarih Kurumu Yayınları.
- Bilgin, O. (2018). Türk Milliyetçiliği ve Kemalizm Meselesi: Hegemonya, Asimilasyon, Mücadele. *Akademik Hassasiyetler*, 5 (10), 331-360.
- Bilir, F. & Tunç, H. (1998). Cumhuriyet Dönemi Anayasalarımızda Milliyetçilik Anlayışı ve Atatürk Milliyetçiliği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (2).
- Bora, T. (2017). *Medeniyet Kaybı Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar*. İstanbul: İletişim.
- Bora, T. (Ed.) (2017) *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim.

- Bölükbaşı, Y. Z. (2019). Türk Milliyetçiliğinde Antisemitizm: Hüseyin Nihal Atsız Yazıları Üzerine Bir İnceleme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2), 293-320.
- Cebesoy, A. F. (1953). *Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Vatan Neşriyat.
- Chatterjee, P. (1996). *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası*. (Çev. Sami Oğuz). İstanbul: İletişim.
- Çaha, Ö. (2012). *Dört Akım Dört Siyaset*. Ankara: Orion.
- Çatma B. & Kara H. (2017). Modern Türk Kimliğinin Oluşumunda “Türk Kimdir” Tartışmaları ve Türk Ocağı Kurultayı (1924). *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 339-360.
- Çoban Oran, F. (2019). Kimlik Politikalarının Gündelik Üretimi Bağlamında Avrupa İmgesinde Türk Kimliği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7 (16), 314-331.
- Çoban, H. (2019). *Türk Milliyetçiliğinde Irk Olgusu ve Politik Bileşenleri*. Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çolakoğlu, N. M. (2018). *Kasım 1938 Dünya Basımında Atatürk* (2. Baskı). İstanbul: Egmont.
- Dağdelen, A. (2012). “Atatürk Milliyetçiliği ve Temel Kırılma Noktası: 12 Eylül Milliyetçiliği”. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 23-34.
- Demirbaş, U. & Genç, Y. İ. & Gurulkan, K. & Karaca, Y. & Küçük, M. & Sivridağ, A. & Pakırdağ, N. (2007). *Osmanlı Belgelerinde Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- Demirel, A. (2021). *Toplumsal Tarih*; (325), 43-47.
- Desovalı, E. (2019). “Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu”. *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 60-70.
- Durgun, G. (2019). *Türk Milliyetçiliğinin Oluşum Süreci ve Türk Milliyetçiliğinin İdealleri Bağlamında Cumhuriyetin İlanı*. İstanbul Gelişim Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ekşi, M. A. (2016). Türk Milliyetçiliğinin Oluşum Sürecinde Osmanlı Dışı Unsurların Etkisi; Rusya Örneği. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (12), 16-37.
- Ercilasun, A. B. (1993). *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*. Ankara: Akçağ.
- Ercilasun, B. (1995). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Erkan, Ü. (2016). Türk Yurdu Dergisinde Milliyetçiliğin Analizi (1911-1931). *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, (13), 132-144.
- Eşki, M. A. (2016). Türk Milliyetçiliğinin Oluşum Sürecinde Osmanlı Dışı Unsurların Etkisi; Rusya Örneği. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 16-37.
- Genç, E. (2007). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kimlik, Misyon ve Vizyonu Bağlamında Türk Aydını. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2 (1), 133-174.

- Gökalp, Z. & Dizdaroğlu, H. (1976). *Türk Töresi*. (Birinci Basılış). Ankara: Devlet Kitapları.
- Gökalp, Z. (1918). *Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak*. İstanbul: Yeni Mecmua.
- Gözler, H. F. (1935). *Atatürk İnkılâpları* (İkinci Basım). İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Gül, M.F. (2021). Birinci Dünya Savaşı'nın Sıcağında Hafız Hakkı Paşa-Süleyman Nazif Tartışması. *Asbider Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (24), 475-491. Doi: 10.34189/asbd.8.24.006
- Gürer, T. (2018). *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl* (Üçüncü Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hey'et, C. (1996). *Türklerin Tarih ve Kültürüne Bir Bakış*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2013). *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. Yavuz Alogan (Çev.). İstanbul: Everest.
- HR.İM.. (1922, 1 Haziran). *Türlere Yönelik Çirkin İftiralar, Doğu Karadeniz'deki Hadiselerle ilgili Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile İtilaf Komiserleri Arasında Teati Edilen Notalar, İngiliz İftiralarının Sebepleri, Anadolu'daki Yunan Mezalimi, Ankara Hükümeti, Fergana'daki Hint Milliyetçiliği, Türk ve İslam Dünyasındaki Diğer Meselelerle İlgili Makale ve Haberleri Havi Sada-yı İslam Dergisininin 51 ve 52 Numaralı Sayısı* (60, 39). (2). Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Ankara.
- HR.İM.. (1922, 1 Haziran). *Türlere yönelik çirkin iftiralar, Doğu Karadeniz'deki hadiselerle ilgili Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile İtilaf komiserleri arasında teati edilen notalar, İngiliz iftiralarının sebepleri, Anadolu'daki Yunan mezalimi, Ankara Hükümeti, Fergana'daki Hint Milliyetçiliği, Türk ve İslam dünyasındaki diğer meselelerle ilgili makale ve haberleri havi Sada-yı İslam dergisininin 51 ve 52 numaralı sayısı* (60,39). (2). Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Ankara.
- HR.SYS. (1920, 29 Ocak). *Mütareke Evrakı: "Manchester Guardian" Gazetesi'nde yayınlanan "Türkiye'deki Milliyetçilik" başlıklı ve "Morning Post" Gazetesi'nde çıkan Türkiye'nin hesaplarının tasfiyesi konulu yazıların küpürleri ve Fransızca tercümelemi*. (2). Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Ankara.
- HR.SYS. (1920, 29 Ocak). *Mütareke Evrakı: "Manchester Guardian" Gazetesi'nde yayınlanan "Türkiye'deki Milliyetçilik" başlıklı ve "Morning Post" Gazetesi'nde çıkan Türkiye'nin hesaplarının tasfiyesi konulu yazıların küpürleri ve Fransızca tercümelemi*. (4). Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Ankara.
- İnan, A. (2007). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnan, A. (2009). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler* (8. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnan, A.A. & Atatürk, M.K. (1999). *M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*. İstanbul: Cumhuriyet.
- Kafesoğlu, İ. (1982). *Türk Millî Kültürü* (13. Baskı). İstanbul: Boğaziçi.
- Kakışım, C. (2018). Different Paths In Turkish Nationalism With Their Historical Origins And Conditions Of Formation: Official Nationalism, Racist Turkism And Turkishislamic Thought. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 3 (1), 219-

- Kantar, G. (2019). Milliyetçilik Anlayışının; Atatürk Dönemi Türk Yönetim Sistemine Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8 (3), 2141-2156.
- Karaosmanoğlu, D. (2018). Namık Kemal'in Türk Şiirinin Yenileşmesine Katkıları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2 (3), 322-329.
- Karpat, K. H. (2015). *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi* (6. Baskı). İstanbul: Timaş.
- Kaygusuz, Ö. (2005). Modern Türk Vatandaşlığı Kavramının Erken Öncülleri: Milli Mücadele Döneminde Ulusal Vatandaşlığın Kuruluşu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60 (2), 195-217.
- Kayıkçı, Ç. (2019). *Türk Milliyetçiliği Bağlamında Afet İnan'ın Tarih Çalışmaları ve Kadına Bakışı*. Yıldız Teknik Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kayıran, M. & Metintaş, M.Y. (2018). Cumhuriyetçilik İlkesi ve Türk Milleti İçin Önemi. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 2 (4), 35-53.
- Keskin, M. (1998). Atatürk'e Göre Millet ve Türk Milliyetçiliği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14 (41), 360-373.
- Kılıç, M. (2007). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007 (16), 113-140.
- Kılıç, M. (2015). Milliyetçilik Algısında Yaşanan Değişim Üzerine Bir Deneme. *The Journal of Europe- Middle East Social Science Studies*, 1 (1), 49-58.
- Kodal, T. (2014). Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (52).
- Konaç, A. T. (2020). Hristo Botev'in Şiirlerinde Türk İmaji. *Milliyetçilik Araştırma Dergisi*, 2 (2), 63-84.
- Korkmaz A. (1994). *Ziya Gökalp Aksiyonu Meşrutiyet ve Cumhuriyet Üzerindeki Tesirleri*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Köprülü, O. F. (1972). *Köprülü'den Seçmeler*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları.
- Kuran, E. (1997). Fuad Köprülü'nün Milliyetçiliği. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (3), 243-248.
- Leca, J. (1998). *Uluslar ve Milliyetçilikler*. (Çev. Siren İdeman). İstanbul: Metis.
- Lenin, V. İ. (1998). *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*. (Çev. Muzaffer Ardos). Ankara: Sol.
- Lewis, B. (2017). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Boğaz Babür Turna (Çev.). Ankara: Arkadaş.
- Metin, B. (2012). Veled Çelebi'nin Türk Milliyetçiliğinin Doğuş ve Gelişme Sürecindeki Yeri ve Türk Diline Dair Çalışmaları. *Karadeniz Araştırmaları*, 32 (32), 99-122.
- Nurdan, S. & Özler, M. (2022). *XVIII. Türk Tarih Kongresi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Oğuz, G. (2012). *Sosyolojik Yaklaşımlı Türk Milliyetçiliğinde Türk Modernleşmesi: Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan, Erol Güngör, Yılmaz Özakpınar*. Marmara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Olca, O. (1981). *Sevres Andlaşmasına Doğru (Çeşitli Konferans Toplantılarının Tutanakları*

ve Bunlara İlişkin Belgeler). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları No. 455.

- Ortaylı, İ. (2018). *Türkiye'nin Yakın Tarihi* (31. Baskı). İstanbul: Kronik.
- Öğün, S. S. (1995). *Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye*. İstanbul: Bağlam.
- Ölçekçi, H. (2020). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocağı'nın Ankara'daki Faaliyetleri ve Kapatılması Meselesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (4), 664-690.
- Özarslan, B. (2014). "Türk Milliyetçiliği Kültürel Akıl, İçtihat ve Siyaset" Üzerine. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 226-232.
- Özberk, S. (2019). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi: Milliyetçilik Kuramları Açısından Bir İnceleme*. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Özdemir, M. Ç. (1996). *Türk Ocakları Yıllığı*. Ankara: Türk Yurdu.
- Özkan, A. (2008). Millet-Milliyetçilik-Millî Tarih Bağlamında Türk Yurdu Dergisi'nde Millî Tarih Oluşturma Çabaları (1911-1918). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15 (37), 289-309.
- ÖZKAN, A. (2010). Millet-Milliyetçilik-Millî Tarih Bağlamında Türk Yurdu Dergisi'nde Millî Tarih Oluşturma Çabaları (1911- 1918). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15 (37), 289-309.
- Özkaya, Y. (1989). *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Öztürk, O. M. (2018). H.S. Arel'in Türk Müsikîsine Bakışında Ütopyacılık, Garpcılık ve Türkçülüğün Yeri. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 6 (2), 1853-1873.
- Öztürk, S. (2019). *Türk Milliyetçiliğinin Partileşme Sürecinin Sosyolojik İncelemesi*. Mersin Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Özüçetin, Y. (1997). Türkiye Dışında Kurulan Türk Yurdu Dernekleri. *GÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 103-129.
- Özüçetin, Y., & Karakaya, O. K. (2023). Cumhuriyet Dönemi Türk Modernleşmesinde Milliyetçiliğin İşlevi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (100. Yılında Cumhuriyet Özel Sayısı), 29-51.
- Parın, K. (2019). Erkekliğin Kitabı: "Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)". *Söylem Filoloji Dergisi*, 4 (2), 586-591.
- Parmaksızoğlu, İ. (1982). *Türklerde Devlet Anlayışı (İmparatorluk Devri 1299-1789)*. Ankara: Başbakanlık.
- Reyhan, C. (2008). Jön Türk Hareketi Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve. *Gazi Akademik Bakış*, 1 (2), 121-138.
- Sağlam, M. H. (2020). Ömer Seyfettin'in Hikayelerinde Türk Stereotipi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 366-390.
- SALTUKLU, Z. (2019). TÜRKLERDE TÖRE. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), 61-66.
- Sarımay, Y. (1993). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*. Hacettepe Üniversitesi/ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

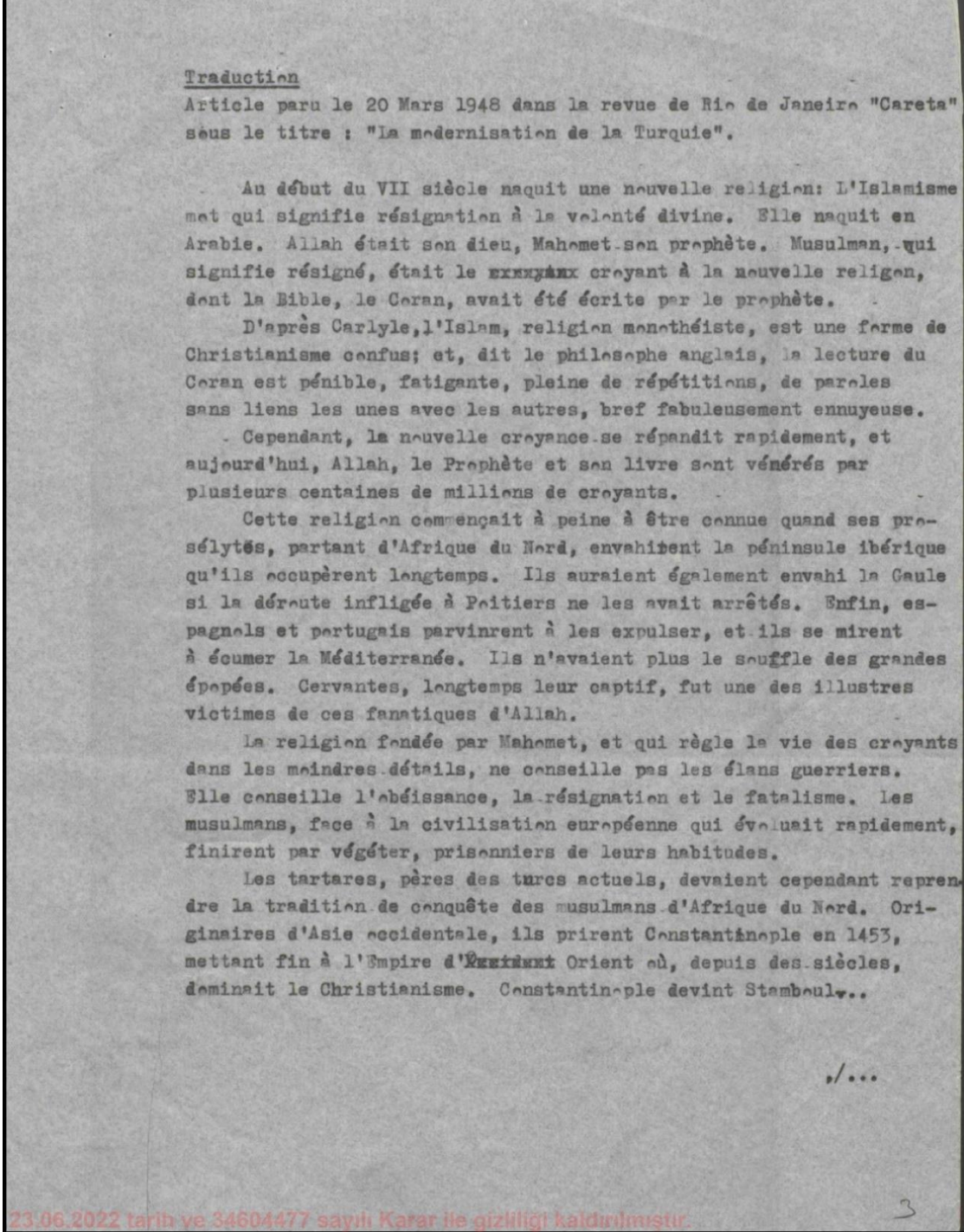
- Sarıнай, Y. (1993). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*. Hacettepe Üniversitesi/ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Sayılı, A. (1985). Ortaçağ Bilim ve Tefekküründe Türklerin Yeri. *Erdem*, 1 (1), 169-186.
- Selek, S. (2010). *Anadolu İhtilali Mondros Mütarekesi'nden Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğuşuna Kadar Ulusal Savaşımızın Belgeseli*. (I. Cilt). İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Selek, S. (2010). *Anadolu İhtilali Mondros Mütarekesi'nden Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğuşuna Kadar Ulusal Savaşımızın Belgeseli*. (II. Cilt). İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Serdarlar, N. & Yozgat, Fahriye. (1963). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: İnkılâp ve Aka.
- Sezgin, S. (2021). Türk Yurdu Dergisinde Rusya Türkü Yazarlar, Fikirleri ve Türklüğe Katkıları. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 10 (2), 297-321.
- Soy, B. (2007). Milliyetçilik Milliyetçiliğın Kurdudur Arap ve Türk Milliyetçilikleri Örneği. *Eskiyeni*, (6), 22-31.
- Soyak, H. R. (2022). *Atatürk'ten Hatıralar*. (Cilt II.) İstanbul: Yapı Kredi Bankası A.Ş.
- Strachey, J. (1979). *Büyük Uyanış Emperyalizmden Hürriyete*. İstanbul: Tur.
- Şahin, M. (2021). Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuramlar ve Uygulamalar- Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelod. *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 167-177.
- Tanfer, M. V. (1995). Türk İnkılâbı'nın Evrenselliği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XI (32), 493-499.
- Taşdan, Y. K. (2010). *Türk Milliyetçiliğinin Sembolik Kaynakları (Yeni Osmanlıların Siyasal Söylemleri: 1860-1876)*. Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TBMM. (1985). *TBMM Gizli Celse Zabıtları*. (Cilt I). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TBMM. (1985). *TBMM Gizli Celse Zabıtları*. (Cilt II). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TBMM. (1985). *TBMM Gizli Celse Zabıtları*. (Cilt III). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TBMM. (1985). *TBMM Gizli Celse Zabıtları*. (Cilt IV). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TBMM. (1996). *Türk Parlamento Tarihi*. (Cilt III). Ankara: TBMM Basımevi.
- Temizkan, A. (2011). Türk Milliyetçiliğinin Manifestosu (Nadim Macit, Türk Milliyetçiliği Kültürel Akıl, İctihat ve Siyaset). *Karadeniz Araştırmaları*, 31 (31), 156-159.
- Toker, Y. (1979). *Milliyetçiliğın Yasal Kaynakları*. İstanbul: Toker.
- Topçu, N. (1978). *Milliyetçiliğimizin Esasları*. İstanbul: Dergah.
- Toper, K. (2020). *Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura Ekseninde Türk Milliyetçiliği Öğretisi*. Atılım Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Toynbee, A. (1971). *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*. (Çev. Kasım Yargıcı). İstanbul: Milliyet.
- Turan, Ş. (1988). Atatürk Milliyetçiliği. *Belleten*, 52 (204), 849-868.

- Tutan, M. N. (2020). Siyaset Psikolojisi Perspektifinden Türk Milliyetçiliği: Gökalp'i Yeniden Düşünmek. *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 29 (2), 459-480.
- Tüfekçi, G. D. (1985). Atatürk Milliyetçiliği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1 (3), 913-920.
- Türk Dil Kurumu Yayınları: 479: Atatürk Yolunda Türk Dil Devrimi. (1981). Ankara.
- Türk, K. (2017). Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu. *Tarih Kritik Dergisi*, 3 (55), 55-58.
- Türkdoğan, O. (1982). *Kemalist Modelde Fert ve Devlet İlişkileri* (İkinci Baskı). İstanbul: İstanbul.
- Türkmen, K. (2020). *Türk Milliyetçiliği ve Arminius Vambery*. Karadeniz Teknik Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Ulusoy, Ş. (1994). *Türk ve Türklük*. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.
- Urgenç, T. (2019). *Türk Milliyetçiliği Bağlamında Bir Mütefekkir ve Devlet Adamı Olarak Mehmet Emin Yurdakul*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Uzun, T. (2010). Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Kaynakları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (28).
- Ünsal, E. (2016). Modern Türk Düşüncesinde Milliyetçilik. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (11), 205-207.
- Üstel, F. (1997). *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: İletişim.
- Yerasimos, S. (2002). *Türkler Doğu ve Batı, İslam ve Laiklik*. (Çev. Temel Keşoğlu). Ankara: Doruk.
- Yesevi, Ç. G. (2012). Türk Milliyetçiliğinin Evrimi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4 (2), 75-75.
- Yıldırım, K. (2021). Millî Mecmua; (18), 20-23.
- Yücel, G. (2016). *Türk Milliyetçiliğinin Terkibinde Mekân*. Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

EKLER

EK 1. Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde çıkan "Careta" dergisinde "Türkiye'de yenilik hareketleri" başlığı altında yayımlanan yazı.

TDA 512.2624.17930.1.(2)

EK 2. Doğu Anadolu olayları, Türkiye’de kabinenin istifası ve Türk devletinin ilerleme ve batılılaşma çalışmalarından söz eden İtalyan gazeteleri makaleleri.

TDA 541.44223.210223.93.(3)

-2-

vres étrangères, le pas est court et il y a accès à tous les soupçons possibles. D'ici l'évocation de la "Patrie en péril" qui a renversé violemment Fethy Bey et provoque une étreinte de freins dans tout le pays.

Dans les vicissitudes actuelles, le soupçon des turcs se dresse vers l'Angleterre. La question de Mossoul et les provocations continues qui en dérivent, jusqu'à nécessiter l'intervention d'une Commission de la Société des Nations servent à ^{ag}graver la tension turco-britannique

Les incidents que l'arrivée de cette Commission a provoqués sont connus. En dernier lieu la position géographique délicate du Kurdistan, territoire placé sur l'arménie et à la frontière de la Mésopotamie contribue à alimenter les défiances et les contrastes des intérêts.

Eh, Bien : la coïncidence entre les émeutes de ces derniers jours et les enquêtes internationales de la Société des Nations peut à première vue indubitablement frapper. Mais ces apparences, n'autorisent pas à soupçonner des conclusions d'intrigues - d'autant plus que l'origine politique de la révolte kurde doit être facilement recherchée dans les conditions locales, sans entraîner des responsabilités étrangères.

Il suffit de réfléchir que pendant la guerre européenne les populations indigènes des anciens territoires assiro-caldéens se soulevèrent contre l'Empire Ottoman en prenant partie pour les alliés avec l'aide de l'Angleterre. Et c'est aussi sous le patronage de celle-ci que dans le Traité de Sèvres a été sanctionné l'autonomie de ces populations jusqu'à leur accorder une complète indépendance

L'article 62 du Traité de Sèvres disposait:

" Une Commission qui aura siège à Constantinople composée de 3 membres, nommés respectivement par les Gouvernement britannique, français, italien rédigera dans 6 mois de l'entrée en vigueur du présent traité un projet d'autonomie locale pour les régions où

13.04.2022 tarih ve 34269117 sayılı Karar ile gizliliği kaldırılmıştır.

EK 3. Mütareke Evrakı: “Manchester Guardian” Gazetesi’nde yayınlanan “Türkiye’deki Milliyetçilik” başlıklı ve “Morning Post” Gazetesi’nde çıkan Türkiye’nin hesaplarının tasfiyesi konulu yazıların kopyaları ve Fransızca tercümelemleri.

BOA HR.SYS.2637.76.(4)

- 2 -

préjudiciée par l'appartenance de la Bulgarie au système socialiste. L'opposition turque aux demandes des russes pour reviser les accords de Montreux sur les Détroits, dérive d'une vision politique valable aux temps du sultan ou de Balaklava, pas aujourd'hui.

Même les raisons qui gardent la rivalité entre les turcs et les arabes sont inusités. Pendant la période de l'empire ottoman les arabes étaient sujets de la Sublime Porte et ils en ont aujourd'hui même peur.

Mais à partir du moment où les arabes sont tombés, d'abord sous l'influence franco-anglaise et puis sous l'influence des grandes sociétés de pétrole, leur méfiance vers les turcs a changé son aspect. Le nationalisme arabe deviendra la manifestation d'un mouvement socialement moderniste. Probablement le panarabisme fera disparaître même les frontières intérieures entre les arabes. La nationalisation du Canal de Suez sera suivie par la nationalisation des pétroles. Tout cela renforcera le pouvoir des jeunes prolétaires ou des officiers. Mais l'enthousiasme provoqué par cela, ne provoquera-t-il pas des contre-mesures de la part des puissances intéressées au pétrole?

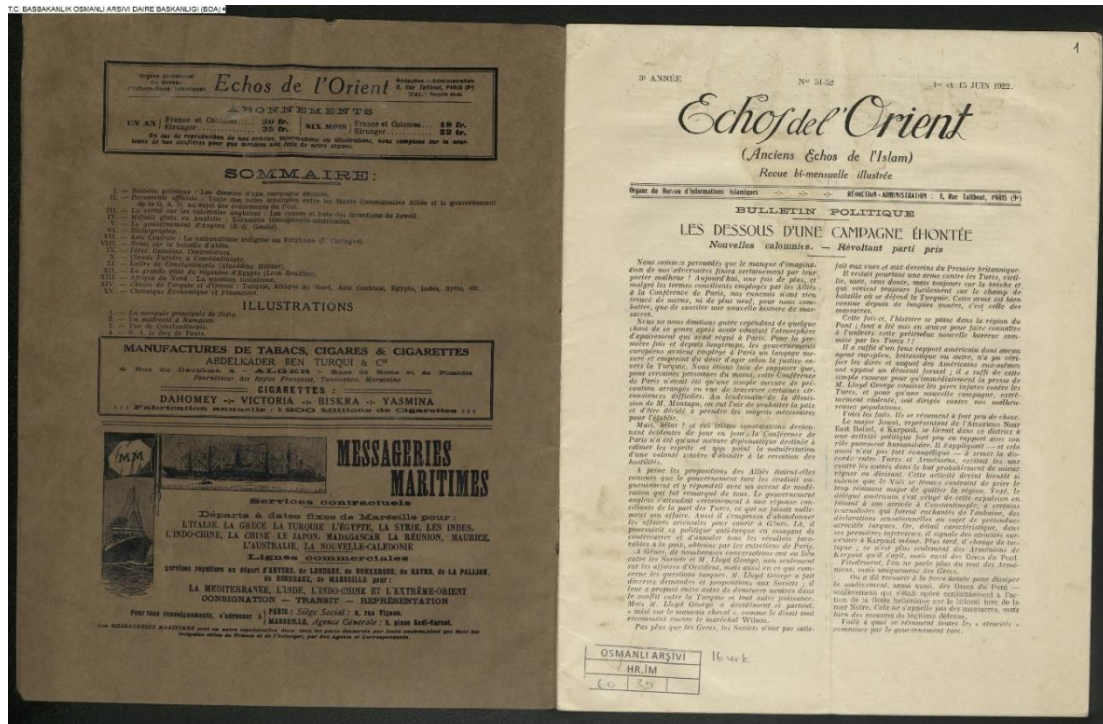
Pour le Canal de Suez Londres et Paris ont mobilisé leurs forces armées. Mais la liberté de navigation le long du Canal est restée sans variations, et tout fonctionne, même si les rentes vont dans les caisses de la Banque Nationale Egyptienne. Demain, dans le cas de la nationalisation du pétrole, les anglo-américano-français feront-ils une intervention militaire, ou se contenteront-ils de tractations commerciales? Cela voudrait dire une augmentation de l'influence soviétique. De cela la Turquie aurait tout à perdre, au moins les dirigeants de la Turquie.

Entourée par le monde arabe duquel les fournitures militaires

13.04.2022 tarih ve 34269117 sayılı Karar ile gizliliği kaldırılmıştır.

EK 4. Türklere yönelik çirkin iftiralar, Doğu Karadeniz'deki hadiselerle ilgili Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile İtilaf komiserleri arasında teati edilen notalar, İngiliz iftiralarının sebepleri, Anadolu'daki Yunan mezalimi, Ankara Hükümeti, Fergana'daki Hint Milliyetçiliği, Türk ve İslam dünyasındaki diğer meselelerle ilgili makale ve haberleri havi Sada-yı İslam dergisinin 51 ve 52 numaralı sayısı.

BOA HR.İM..60.39.(2)

HR.İM.00060.00039.001

les Babyloniens primitifs, les habitants des côtes méridionales de l'Arabie, les peuples primitifs du plateau de l'Iran et des montagnes du Kourdistan ; il est facile de montrer que ces peuples possédaient des dialectes de caractère touranien, et ces nations parlaient un langage du même type."

Si, avec Mr. G. Rawlinson, nous remontons aux temps les plus anciens où nous permettent d'atteindre les lumières de l'histoire, sacrée ou profane, à ceux pour lesquels l'ethnologie nous fournit des renseignements, nous entrevoyons des peuples scythes (touraniens) répandus dans tous les pays de l'Asie antérieure.

Le souvenir de cet état primordial s'est perpétué jusqu'à nos jours dans les écrits d'un auteur de l'antiquité Justin (Trogue Pompée), qui montre dans les temps les plus reculés, l'Asie antérieure possédée par les Scythes (Tchygtes = Tchoudes = Kit = Kat = Tchagataï). (1)

Les populations chaldéennes, enchevêtrées dans bien des endroits, dès la plus haute antiquité à laquelle nous puissions remonter, sont les Accads (Ak-ad = nom lumineux, les Soumirs, les Kouras (loup) et les Kouschites (Kousche = oiseau) (2). Laquelle de ces populations (portant les noms purement turcs) a précédé l'autre sur ce sol, c'est ce qu'il est impossible de dire, car aux périodes les plus reculées où puissent atteindre nos recherches nous constatons leur co-existence.

(1) Le vocabulaire tchagataï est le plus perfectionné de la langue courante turque. Kitaï = Turkestan chinois (Kataï)
(2) Toutes les grandes féodalités venant de l'antique Touran portaient des noms analogues. Par exemple, Ogouz=boeuf ; Gagagouz (Caraogouz)=boeuf noir. Les Gagagouzs peuplent aujourd'hui le littoral de la Mer Noire en Bulgarie et en Roumanie. Kurtaï (Montagne de loups) fut dans l'antiquité le nom des montagnes du Kourdistan. Les Kurdes sont essentiellement de race turque. Inutile de dire que dans la langue turque, les mots Turc et Curt ont les mêmes quatre lettres : La légende de Boz-Curt y joue un beau rôle historique. Soumir=Sam-our ; par exemple : Amour = Am-our. Ak-ogouz (Boeuf blanc)= Hyksôs d'Egypte. Le nom de l'Egypte (Kibt) vient du mot Sitiou (scythe) ; de même le mot de Tour-khan (Toupan) : Tour l'entrée de l'Egypte (Sinaï) et de Khan (Chan) le porte-étendard de la ramification touranienne en question etc

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Onur Kaan KARAKAYA

Eğitim Durumu

Lisans : Yozgat Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İlahiyat Bölümü (2019)

**Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Anabilim Dalı (2024)**

**Yayınlar : ÖZÜÇETİN, Y., & KARAKAYA, O. K. (2023). Cumhuriyet Dönemi Türk Modernleşmesinde Milliyetçiliğin İşlevi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(100. Yılında Cumhuriyet Özel Sayısı), 29-51.
<https://doi.org/10.32709/akusosbil.1313496>**